

Nr 223.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes; given Stockholms slott den 17 mars 1933.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogat förslag till lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

K. Schlyter.

Förslag

till

Lag

med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Med ändring av vad i lag eller särskild författning finnes häremot stridande förordnas som följer:

1 §.

Regements- och stationskrigsrätterna vid krigsmakten skola upphöra; och vare i deras ställe allmän underrätt första krigsdomstol.

Särskild krigsrätt må hädanefter vara inrättad allenast vid kustflotta. Sådän krigsrätt skall utgöras av ordföranden och två andra ledamöter, vilka jämte erforderligt antal ersättare förordnas av Konungen för viss tid bland dem som förvaltat domarämbete och däri ådagalagt insikt och erfarenhet. Till ordförande och ersättare för honom utses företrädesvis ordinarie domare i allmän underrätt.

Krigshovrätten skall upphöra. Krigsöverdomstol vare, där häradsrätt eller rådhusrätt är underdomstol, vederbörande hovrätt samt i annat fall, såvida ej överkrigsrätt är krigsöverdomstol, Svea hovrätt.

Äro i underdomstolen militära bisittare, skall Svea hovrätt såsom krigsöverdomstol bestå av ordföranden å en av hovrättens divisioner, två andra ledamöter i hovrätten samt två av Konungen i enlighet med bestämmelserna i 25 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes förordnade militära ledamöter.

2 §.

I fråga om mål och ärenden som tillkomma allmän domstol på grund av stadgandet i 1 § eller ock särskild krigsrätt (*militära mål*) skall fortfarande gälla vad i lag eller författning är stadgat om krigsdomstolar och rättegången därstädes, så vida det är tillämpligt och annat ej följer av denna lag eller med stöd därav utfärdad författning.

Mål som röra fel eller förbrytelse i ämbete eller tjänst av domare eller åklagare i militära mål skola ej av krigsdomstol upptagas.

Genom denna lag göres ej ändring i vad lag eller författning stadgar om fältkrigsrätt, överkrigsrätt eller ståndrätt och rättegången därstädes.

3 §.

Militärt mål som tillhör underdomstol upptages av allmän underrätt i den ordinarie förläggningssorten för den avdelning av krigsmakten till vilken tilltalad hör eller som målet närmast angår. Tillhör tilltalad eller angår målet närmast kustflotta, vid vilken särskild krigsrätt inrättats, skall målet upptagas av den särskilda krigsrätten.

Tilltalad som samtidigt hör till olika avdelningar skall då fråga är om domstols behörighet anses tillhöra den avdelning vid vilken han tjänstgör. Mål mot tilltalad som upphört att höra till krigsmakten skall anses närmast angå den avdelning han tillhörde då brottet begicks.

Konungen må, där ett ändamålsenligt ordnande av rättsskipningen det kräver, beträffande viss avdelning eller personal förordna att behörig krigsdomstol skall vara annan allmän underrätt än nu sagts eller särskild krigsrätt.

Finnes ej behörig domstol efter vad sålunda är stadgat, bestämme Konungen vid vilken domstol målet skall upptagas.

4 §.

Domstol i militärt mål däri talan om ansvar föres äger jämväl om annan brottslighet av den tilltalade samt om medgärningsman eller delaktig i hans brottslighet ävensom i anledning av talan som av tilltalad föres om falsk angivelse rannsaka och döma i fall där behörighet i sådant hänseende enligt allmän lag eller författning tillkommer allmän domstol.

5 §.

Militärt mål vari hovrätt är första domstol upptages av hovrätt, dit talan skall fullföljas från den underdomstol som varit behörig därest målet skolat av underdomstol upptagas.

6 §.

För fullgörande av de åligganden som enligt strafflagen för krigsmakten ankomma på auditör förordnar Konungen lagfaren befattningshavare vid allmän domstol.

Sålunda förordnad tjänsteman skall ej lyda under strafflagen för krigsmakten.

7 §.

I militärt mål skall vad hittills enligt lag ålegat krigsfiskal fullgöras, vid särskild krigsrätt av den Konungen till åklagare där förordnat, men eljest av allmän åklagare vid den underrätt som har att upptaga målet. Åklagare som nu nämnts skall ock utföra den talan vid underrätt som hittills ankommit å överkrigsfiskal.

Finnas vid allmän underrätt som har att upptaga militära mål åklagare med skilda distrikt, bestämme Konungen med vilken befattning skyldigheten att vara åklagare i sådana mål skall vara förenad.

Till åklagare vid särskild krigsrätt må ej förordnas annan än den som fullgjort vad författningarna föreskriva såsom villkor för att nyttjas i domarbete eller är åklagare i militära mål vid allmän underrätt.

I hovrätt är advokatfiskalen allmän åklagare, och skall å honom tillämpas vad i 12 kapitlet lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är om överkrigfiskal vid krigshovrätten stadgat.

8 §.

Behörighet som i 14 § första stycket lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes avses skall i militärt mål tillkomma befälhavare som jämlikt strafflagen för krigsmakten äger utan inskränkning utöva bestraffningsrätt i disciplinmål över den saken angår eller, om sådan befälhavare ej finnes, befälhavaren för den avdelning av krigsmakten som saken närmast rör.

9 §.

Då militärt mål förekommer som skall handläggas av underdomstol, göra befälhavaren därom anmälan hos rättens ordförande, som efter samråd med befälhavaren bestämmer tid och plats för rättens första sammanträde. Sammanträdet skall utsättas att hållas så snart lämpligen ske kan.

Bör mål som tillhör allmän underrätts upptagande, med hänsyn till målets beskaffenhet och domstolens arbete i övrigt, lämpligen ej utsättas att förekomma vid ordinarie sammanträde, skall extra sammanträde för målets handläggning hållas. Sådant sammanträde skall, om ej särskilda omständigheter till annat föranleda eller Konungen i fråga om viss domstol annorlunda förordnar, utsättas att äga rum, med rådhusrätt å den ort där rätten i allmänhet sitter, och med häradsrätt å den ort där den avdelning av krigsmakten som målet angår befinner sig.

Särskild krigsrätt bör, där ej särskilda omständigheter till annat föranleda, sammanträda å den ort där den avdelning av krigsmakten som målet angår befinner sig.

Om tid för företagande av rannsaking med häktad eller i förvarsarrest intagen person gälle vad beträffande häktad finnes för rådhusrätt föreskrivet.

10 §.

Rättens ordförande eller, vid rådhusrätt, annan lagfaren ledamot som därtill är satt skall öva tillsyn däröver, att mål som skall förekomma vid rätten så förberedes, att dess handläggning om möjligt må kunna slutföras vid ett enda rättegångstillfälle. Utslag skall, där så ske kan, meddelas samma dag handläggningen slutförts.

11 §.

Vid handläggning av militärt mål inför underrätt, så ock inför hovrätt då muntligt förhör där förekommer, äge befattningshavare vid krigsmakten som därtill förordnas vara tillstädes för att lämna de upplysningar vartill om-

ständigheterna föranleda. Där det prövas erforderligt, må ock rätten eller dess ordförande påkalla dylikt förordnande.

12 §.

Vad i allmän lag är stadgat om domfört antal ledamöter i allmän underrätt gälle ock då militärt mål vid sådan domstol förekommer. Särskild krigsrätt vare ej domför, med mindre samtliga ledamöter äro tillstädes i rätten.

Utan hinder av vad nu sagts må dock i undersökningsmål, som i 59 § andra stycket lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes avses, rätten bestå endast av en lagfaren ledamot. Ordförande, som enligt 9 § mottagit anmälan om sådant mål, äge bestämma att målet skall upptagas till handläggning i den ordning nu sagts. Om under handläggningen målets vikt eller invecklade beskaffenhet finnes därtill föranleda, skall målet uppskjutas för fortsatt handläggning vid fullsutten rätt.

13 §.

I militära mål skall vid underdomstol särskild dombok hållas; och skall vid rätten föras diarium, utvisande samtliga framställningar som gjorts i avseende å dylika mål, så ock i anledning därav vidtagna åtgärder.

Vad i 38 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är stadgat om skyldighet att till befälhavare avlämna protokoll gälle ej i fråga om militära mål vid allmän domstol. Särskild krigsrätts protokoll avlämnas till befälhavaren för den avdelning vid vilken krigsrätten är inrättad.

14 §.

Vid särskild krigsrätt skola de på auditor i fråga om rättens protokoll, utslag och expeditioner hittills ankommande skyldigheter i stället fullgöras av den ledamot Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1934.

Mål, som då nya lagen träder i kraft anmäls till handläggning vid krigsrätt men ej blivit av denna avgjort, skall överlämnas till den domstol som enligt nya lagen är behörig att upptaga målet.

Krigshovrätten skall bringa till slut mål, som vid nya lagens ikraftträdande är där anhängigt, samt jämväl vara krigsöverdomstol i mål, vari utslag eller beslut före nämnda tidpunkt meddelats av beskaffenhet att i händelse av besvär eller underställning tillhöra krigsöverdomstols prövning.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 10 februari 1933.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, statsråden UNDÉN, NOTHIN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars-, social- och finansdepartementen anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Schlyter, frågan om *upphörande av vissa krigsdomstolar* samt anför:

»I skrivelse den 8 mars 1932 (nr 68) har riksdagen anhållit, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om undersökning *dels* huruvida och i vad mån en överflyttning å de allmänna domstolarna av mål, som hörde till krigsdomstolarnas upptagande, kunde redan under nuvarande rättegångssystem ske, *dels* ock rörande sådan revision av strafflagen för krigsmakten, som kunde genomföras utan avvaktan på en allmän revision av den allmänna strafflagen, samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga de förslag, som därav kunde förmedlas.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 10 juni 1932 uppdrog dåvarande chefen för justitiedepartementet samma dag åt mig att såsom sakkunnig verkställa den av riksdagen begärda utredningen, såvitt anginge frågan om överflyttande å de allmänna domstolarna av mål, som höra till krigsdomstolarnas upptagande. Såsom sakkunniga tillkallades sedermera ytterligare rådmannen i Stockholm, krigsdomaren G. Bång, samt översten I. Holmquist, varjämte hovrättsassessorn C. G. Hellquist, som den 20 maj 1932 förordnats att biträda inom departementet, deltagit i utredningsarbetet. Sedan jag den 24 september 1932 tillträtt statsrådsämbetet, har i enlighet med vad jag anför i yttrande till statsrådsprotokollet för den 30 i samma månad arbetet under min ledning fullföljts inom departementet med anlitan av departementets arbetskrafter och under samråd med de nämnda sakkunniga. På grundval av utredningen har inom departementet upprättats en promemoria jämte utkast till lag om upphörande av vissa krigsdomstolar. Utkastet torde få fogas vid statsrådsprotokollet såsom *bilaga A*.

Efter remiss hava yttranden över promemorian med lagutkastet inkommit från militieombudsmannen, de allmänna hovrätterna, krigshovrätten, processlagberedningen, som enligt remissen haft att yttra sig allenast om spørsmålet huruvida något vore att erinra mot promemorian med utkastet ur synpunkten av den tillämnade allmänna rättegångsreformen; vidare från domhavandena i Stockholms läns västra, Södra Roslags, Livgedingets, Västmanlands västra,

Ångermanlands södra, Ångermanlands mellersta, Jämtlands västra, Luleå, Linköpings, Norra och Södra Vedbo härads, Vadsbo härads, Gudhems och Kåkindes härads, Västra Göinge och Norra Åsbo härads domsagor, häradsrätterna i Stockholms läns västra och Södra Roslags domsagor, Åkers och Selebo härads tingslag, Snevringe härads tingslag, Ångermanlands södra domsaga, Sollefteå tingslag, Överluleå tingslag, Linköpings domsaga, Vadsbo södra tingslag och Norra Åsbo härads domsaga, rådhusrätterna i Stockholm, Vaxholm, Uppsala, Eskilstuna, Strängnäs, Linköping, Jönköping, Eksjö, Växjö, Visby, Karlskrona, Kristianstad, Hälsingborg, Ystad, Halmstad, Göteborg, Marstrand, Uddevalla, Borås, Skövde, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle, Härnösand, Östersund och Umeå, krigsdomarna i riket, arméförvaltningen, marinförvaltningen, cheferna för generalstaben, marinstaben, kustflottan, kustartilleriet och flygvapnet, arméfördelningscheferna, militärbefälhavarna för Övre Norrland och på Gotland, stationsbefälhavarna vid örlogsstationerna i Karlskrona och Stockholm samt Svenska stadsförbundets styrelse. Vissa av nämnda militära befälhavare ha bifogat till dem avgivna yttranden från underlydande befälhavare m. fl. Yttranden ha dessutom inkommit från styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare samt från föreningen Sveriges krigsdomare och auditörer.

Efter det promemorian utremitterats har rådmannen Bång till mig inkommit med en skrift, vari han tillkännagivit en från innehållet i promemorian avvikande mening. Sedan jag med anledning därav berett översten Holmquist tillfälle att jämväl avgiva skriftligt yttrande, har sådant inkommit från Holmquist.

En för frågans bedömande ur ekonomisk synpunkt upprättad ytterligare promemoria har sedermera, tillika med den förut nämnda promemorian, remitterats för yttrande av stadsfullmäktige i de städer, som beräknats kunna bliva berörda av den i lagutkastet ifrågasatta överflyttningen av militära mål, och därjämte för kändedom översänts till förut angivna myndigheter och sammanlutningar.

Vid det remitterade utkastets bearbetning inom departementet i anledning av de inkomna yttrandena har såsom sakkunnig biträtt förutvarande militieombudsmannen, häradshövdingen Gustaf Lindstedt.

Innan jag övergår till att närmare redogöra för det upprättade lagutkastet och däröver avgivna yttranden, torde jag bära i korthet erinra om nu gällande bestämmelser rörande den militära jurisdiktionen och om tidigare framställningar och förslag i ämnet ävensom något beröra främmande rätts ställning till frågan.

Den militära jurisdiktionen enligt nu gällande bestämmelser.

I de fem första kapitlen (1—29 §§) av lagen den 23 oktober 1914 (nr 325) om krigsdomstolar och rättegången därstädes angivas de skilda slag av krigsdomstolar, som under freds- och krigstid skola finnas eller kunna bliva inrättade, samt meddelas tillika regler om dessa domstolars sammansättning.

Enligt nämnda lagbestämmelser skola under normala fredliga förhållanden såsom underdomstolar vid krigsmakten fungera krigsrätter med två civila och två militära ledamöter. Vid regemente eller därmed likställt truppförband (kår) av armén och kustartilleriet skall finnas regementskrigsrätt samt vid en var av flottans stationer stationskrigsrätt. Beträffande andra avdelningar av krigsmakten än de nu nämnda är stadgat, att Konungen äger antingen inrätta särskild krigsrätt för en eller flera sådana avdelningar eller ock bestämma att dylik avdelning skall lyda under viss regements- eller stationskrigsrätt. För närvarande finnas jämlikt därom utfärdade kungörelser fem särskilda krigsrätter, nämligen i Stockholm, Karlsborg, Boden och Karlskrona samt vid kustflottan. Bestämmelser om hänförande av särskilda avdelningar under regements- och stationskrigsrätter ha meddelats genom ett flertal kungörelser, av vilka de viktigaste nu gällande äro utfärdade den 9 juni och den 2 december 1927, ävensom, då fråga varit om mera tillfälliga formationer eller anstalter såsom skolor och dylikt, genom brev till krigshovrätten.

De civila ledamöterna i nu nämnda krigsrätter utgöras av krigsdomare och auditör. Den förre, som är krigsrättens ordförande, skall förordnas av Konungen för viss tid eller i särskilda fall utnämnas till befattningen. Till krigsdomare skall företrädesvis utses ordinarie domare i allmän underrätt. Samtliga nuvarande krigsdomare äro förordnade till 1933 års utgång samt innehava krigsdomartjänsten vid sidan av befattning såsom häradshövding, borgmästare, rådman eller assessor i rådhusrätt samt i ett fall såsom juris professor. Samme person må anställas såsom krigsdomare vid flera krigsrätter. Så har i åtskilliga fall skett, i allmänhet där de avdelningar, vid vilka krigsrätter finnas, äro förlagda på samma ort, men även där så ej är fallet. Sålunda äro krigsdomarbefattningarna förenade hos samme person vid krigsrätterna i Hälsingborg och Halmstad, i Göteborg och Borås, i Skövde och Karlsborg samt i Gävle och Falun. Såsom ställföreträdare för krigsdomare må förordnas vice krigsdomare, och något hinder föreligger ej att, såsom ock i flera fall skett, mer än en vice krigsdomare förordnas vid samma krigsrätt.

Auditör vid regements- och stationskrigsrätt skall utnämnas av Konungen och kan förordnas att tjänstgöra även vid särskild krigsrätt, om ej särskilt förordnad auditör där erfordras. Auditören kan liksom krigsdomaren anställas vid flera krigsrätter. Med undantag för auditören vid stationskrigsrätten i Karlskrona äro auditörsbefattningarna tillsatta tills vidare. Ställföreträdare för auditör, vice auditör, må förordnas, då så anses erforderligt. För behörighet att vara auditör eller vice auditör krävas samma kvalifikationer som för behörighet att utöva domarämbete.

De militära ledamöterna, vilka växla allt efter den tilltalades tjänstegrad, förordnas av vissa högre militära befälhavare för ett år i sänder eller av Konungen för visst mål, då detta rör åtal mot generalsperson eller flaggman. Vid åtal mot militär eller civilmilitär av officers grad eller tjänsteklass skola städse officerare tjänstgöra i krigsrätten; vid åtal mot underofficer eller någon av manskapet tjänstgör en officer och en underofficer.

För visst fall är stadgat, att krigsrätten är domför, ändå att krigsdomaren ej är tillstådes i rätten. Detta gäller i mål och ärenden, vilka angå allenast fråga om ersättningsskyldighet för krigsmakten tillhörig egendom, som skadats eller förlorats. Vid handläggning av dylika s. k. undersöknings- eller persedelmål kan krigsrätten följaktligen utgöras av auditören såsom ordförande samt två militärer. De senare skola i sådana fall vara officerare av kaptens grad.

Den nu beskrivna organisationen av krigsrätterna är, såsom förut sagts, avsedd för fredstid. Då i händelse av krig eller krigsfara krigsmakten mobiliseras, följer därmed en förändring även i de militära domstolarnas organisation. I detta avseende göres enligt lagen om krigsdomstolar skillnad mellan total och partiell mobilisering. I förra fallet, d. v. s. då hela krigsmakten ställts på krigsfot, upphöra samtliga förutnämnda krigsrätter och i deras ställe träda fältkrigsrätter i verksamhet. I senare fallet åter är det överlämnat åt Konungen att avgöra, huruvida fältkrigsrätter skola inrättas vid de avdelningar som mobiliseras. Fältkrigsrätterna skola bestå av fyra ledamöter, varav tre militära och en civil. En av de militära ledamöterna skall vara rättens ordförande. Till civil ledamot skall förordnas krigsdomare eller auditör — vilka enligt för dem gällande instruktion äro skyldiga att mottaga sådant förordnande — eller ock, där sådan ej finnes att tillgå, annan person med kompetens för domarämbete.

Regements- och stationskrigsrätterna samt de särskilda krigsrätterna lyda under krigshovrätten, vilken är organiserad såsom en särskild avdelning av Svea hovrätt och utgöres av ordföranden å en av hovrättens divisioner såsom ordförande, en annan ledamot i samma hovrätt, ett krigshovrättsråd och två militära ledamöter, de sistnämnda förordnade av Konungen för tre år i sänder. Krigshovrätten dömer över besvär, som där anföras mot krigsrätternas utslag och mot befälhavares beslut i disciplinmål, samt upptager därjämte såsom första instans vissa mål, i huvudsak sådana som röra tjänstefel av ledamöter i krigsrätt eller av befälhavare vid utövningen av den disciplinära bestraffningsrätten och vad därmed äger samband. Även efter inrättande av fältkrigsrätter vid samtliga eller vissa av krigsmaktens avdelningar kan krigshovrätten komma att fungera såsom krigsöverdomstol. Emellertid förutsätter lagen att under krig särskild överdomstol kan bliva erforderlig för armé eller flotta eller annan del av krigsmakten. I sådant fall skall Konungen föranstalta om inrättande av överkrigsrätt, vilken skall övertaga krigshovrättens uppgifter med avseende å den del av krigsmakten, för vilken den inrättats. Överkrigsrätt skall utgöras av tre militära och två civila ledamöter, de senare benämnda överauditörer. Ordförande i överkrigsrätten är den till tjänstegraden främste militära ledamoten.

Beträffande handläggningen av krigsrättsmål i sista instans är i § 20 regeeringsformen föreskrivet, att de mål, som från krigsdomstolarna dragas under Konungens prövning, skola uti högsta domstolen företagas och avgöras samt att tvenne militärpersoner av högre grad, dem Konungen härtill utser och förordnar, böra med domare jäv och ansvar, och utan särskilt arvode, sådana

mål i högsta domstolen övervara och däröver rösta. Enligt denna grundlagsbestämmelse skola således krigsrättsmål såväl i fredstid som under krig avdömas i högsta domstolen såsom sista instans.

Såsom åklagare vid de i fredstid verkande krigsrätterna äro anställda fasta befattningshavare, krigsfiskalerna, vilka förordnas av Konungen. Krigsfiskal skall antingen äga kompetens för domarämbete eller ock ha tjänstgjort såsom åklagare vid allmän underrätt och därjämte vid avlagt prov visat sig äga erforderlig kännedom om militära lagar och författningar, Såsom ersättare kunna förordnas vice krigsfiskaler. Särskild åklagare må för visst mål förordnas av justitiekanslern, då detta med hänsyn till målets beskaffenhet är erforderligt. Krigsfiskalernas uppgifter äro ej helt begränsade till de egentliga åklagarfunktionerna. Jämlikt instruktionen för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler den 19 juni 1919 åligger det sålunda de senare att bevaka kronans rätt och föra dess talan i sådana vid krigsrätterna förekommande mål och ärenden som angå förlorad eller skadad egendom tillhörande krigsmakten. Krigsfiskal vid fältkrigsrätt förordnas av befälhavaren för den avdelning, där krigsrätten inrättats.

Vid krigshovrätten är såsom åklagare och kronans ombudsman i dithörande mål anställd en överkrigsfiskal, på vilken tillika ankommer att öva tillsyn över åklagartjänstens handhavande vid krigsrätterna samt, på grund av bestämmelser i arbetsordningen för Svea hovrätt med krigshovrätten, fullgöra vissa åligganden av det slag, som eljest äro förenade med sekreterare-, advokatfiskals- och fiskalstjänsterna i de allmänna hovrätterna.

De mål som höra till krigsdomstolarna äro i stort sett sådana som angå brott begångna i tjänst vid krigsmakten. Därtill komma i viss utsträckning mål rörande brott, vilka visserligen icke skett i tjänsten men likväl äga ett nära samband med denna. De brott som sålunda kunna ifrågakomma, äro till större delen behandlade i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 (nr 324).

I viss utsträckning äro här avsedda brott sådana, i fråga om vilka endast militärpersoner kunna vara gärningsmän och vilka icke äga direkt motsvarighet i allmänna strafflagen. Hit höra exempelvis rymning och olovligt undanhållande från krigstjänst, olydnad mot förman, missbruk av förmenskap, försummelse under vakttjänst samt över huvud taget överträdelser av speciella militära tjänsteplikter. Till militära brott i denna inskränkta betydelse höra även sådana handlingar som, ehuru de strängt taget falla eller kunna falla utom det egentliga tjänsteförhållandet, ansetts särskilt ägnade att undergräva disciplinen inom krigsmakten eller eljest stridande mot militär tukt och ordning, såsom klagan utan skälig anledning mot förman över förnärmelse i tjänsten, hållande av sammankomster för rådplägning i vissa ämnen, varigenom brott mot krigslydnaden kan föranledas m. m. I strafflagen för krigsmakten upptagas därjämte åtskilliga brott, vilka äro straffbelagda även i allmänna lagen, såsom misshandel, ärekränkning, skadegörelse, förskingring och tjuvnad. Då sådana brott begås av militär personal, ha de ansetts under vissa

förhållanden, på grund av gärningsmannens tjänsteställning eller de speciellt militära intressen som genom förbrytelserna sättas på spel, erhålla en sådan särskild karaktär, att de böra straffas annorlunda än eljest. Jämte dessa s. k. militärt kvalificerade brott finnas slutligen i den militära strafflagen omnämnda vissa brott, beträffande vilka strängare bestraffning än enligt allmän lag icke befunnits motiverad av gärningsmannens egenskap av krigsman och vilkas upptagande i lagen huvudsakligen dikterats av praktiska skäl, nämligen önskvärdheten att åstadkomma enklare regler rörande krigsdomstolarnas kompetens. I några fall har dock beträffande sistberörda slag av brott, jämte det hänvisning till den allmänna lagens straffbestämmelse givits, föreskrift lämnats därom, att bötesstraff må ersättas med disciplinstraff.

I fråga om de brottmål som tillhöra krigsdomstolarnas upptagande må här ytterligare endast anmärkas, att till dessa domstolar hänföras mål angående fel och försummelse i ämbete eller tjänst vid krigsmakten, även då den tilltalade icke anses vara krigsman eller med sådan likställd och oaktat brottet icke är berört i strafflagen för krigsmakten; krigsrätternas ledamöter och åklagare, civila lärare vid militära skolor m. fl. skola sålunda för fel i tjänsten svara inför krigsdomstol, ehuru de icke lyda under strafflagen för krigsmakten.

Jämlikt bestämmelse i lagen om krigsdomstolar äga dessa ock att i dithörande mål döma i fråga om skadestånd. Skadeståndstalan kan föras även då yrkande om ansvar icke i samband därmed framställes.

På krigsdomstolarna ankommer vidare i ej ringa utsträckning att verkställa undersökning för utrönande av den ekonomiska ansvarigheten, då krigsmakten tillhörig egendom skadats eller förkommit. Lagen om krigsdomstolar föreskriver härutinnan, att om i särskild författning är stadgat att undersökning i mål eller ärende skall äga rum inför krigsdomstol, detta skall vara gällande, samt vidare att sådan undersökning må, där talan om ansvar ej föres, handläggas av krigsrätt även om krigsdomaren ej är tillstädes. Författningar, vilka innehålla stadganden av nämnda slag, äro beträffande armén de s. k. förvaltningsreglementena, utfärdade den 11 oktober 1907 och den 30 november 1922, samt beträffande marinen dess år 1931 fastställda reglemente. För flygvapnet skola jämlikt Kungl. brev den 29 juni 1926 huvudsakligen de för armén gällande bestämmelserna provisoriskt tillämpas. De ifrågavarande undersökningsförrättningar kunna vara av synnerligen växlande art allt efter beskaffenheten och omfattningen av den materielskada eller förlust som är föremål för undersökningen, exempelvis skada som uppkommit vid manövrering av krigsmaktens autobiler, fartyg eller flygplan, skada å byggnader och inventarier i följd av ellsolycka samt skada å eller förlust av vapen, persedlar och dylikt i alla de fall, då ej genom den av vederbörande befälhavare föranstaltade förberedande undersökningen kunnat utrönas, hur skadan eller förlusten uppkommit eller huruvida någon kan anses ersättningsskyldig för densamma. Av de nyss anförda bestämmelserna i lagen om krigsdomstolar framgår, att med undersökning avses ej blott det förfarande som åsyftar utredning rörande inträffad skada eller förlust utan även den rättegång i egent-

lig mening som kommer till stånd, därest under förrättningen krigsfiskal eller annan som är satt att bevaka kronans rätt framställer yrkande om ersättning utan att i sammanhang därmed väcka ansvarstalan.

Innan jag övergår till en redogörelse för reglerna om de militära målen anhängiggörande och rättegången vid krigsdomstolarna, torde några ord böra nämnas rörande den bestraffningsrätt som enligt strafflagen för krigsmakten tillkommer militära befälhavare i disciplinmål. Med disciplinmål avses mål om sådana överträdelser av sistnämnda lag, för vilka disciplinstraff, d. v. s. arrest, kan åläggas av militära befälhavare. Så är förhållandet med ett avsevärt antal av de i lagen upptagna brotten, och den militära rättskipningens handhavande kan följaktligen, vad angår första instansen, sägas vara fördelad mellan krigsdomstolarna och de befälhavare åt vilka bestraffningsrätt är anförtrodd. Dessa äro såsom regel endast chefer för regementen och likställda förband eller högre befälhavare samt vid flottan fartygschefer m. fl. av minst regementsofficers grad. Vid utövande av bestraffningsrätten biträdades befälhavaren av auditören vid den krigsrätt som har att upptaga mål från den ifrågavarande avdelningen av krigsmakten. Innan befälhavaren ålägger disciplinstraff, är han sålunda skyldig att inhämta yttrande av auditören rörande tillämpligt lagrum och vilket straff som bör åläggas. Auditören blir jämte befälhavaren ansvarig för straffbeslutet, därest han icke antecknat reservation till protokollet. I händelse ett straffbeslut blivit i nu nämnda ordning meddelat, kan därefter någon ansvarstalan vid domstol icke väckas vare sig av åklagare eller målsägande. Den dömde står däremot öppet att hos krigshovrätten anföra besvär emot beslutet.

Beträffande de militära målen anhängiggörande äro föreskrifter meddelade såväl i strafflagen för krigsmakten som i lagen om krigsdomstolar; bestämmelserna avse i den förra lagen disciplinmål, i den senare mål som under alla förhållanden skola behandlas vid krigsdomstol. Någon reell skillnad mellan anhängiggörandet i ena och andra fallet förefinnes dock ej. Vederbörande befälhavare får i första hand befattning med samtliga målen. Förmän och överordnade äro enligt gällande tjänstgöringsreglementen pliktiga att anmäla av underordnade i eller utom tjänsten begångna fel eller försummelser som kommit till deras kännedom. Enligt nyssnämnda båda lagar skall jämväl anmälan av åklagare och målsägande rörande brott och förseelser ske hos den brottsliga befälhavaren. Närmare utredning om brottet åvägbringas genom förhör, vid armén de s. k. majorsförhören, och det ankommer därefter på den med disciplinär bestraffningsrätt utrustade befälhavaren att avgöra, om målet är av disciplinmåls natur eller icke. I förra fallet kan såsom förut sagts disciplinstraff åläggas av befälhavaren. Finner emellertid befälhavaren att påföljden bör bli strängare än arreststraff, har han att överlämna målet till krigsdomstol. Detsamma gäller, då tillräcklig utredning icke kunnat vinnas om brottets beskaffenhet. I det senare fallet eller då målet ej är sådant att det kan avgöras i disciplinär väg, skall det städse av befälhavaren remitteras till domstol. Detta sker genom resolution å förhørsprotokollet samt handlin-

garnas överlämnande till krigsdomaren. Denne har att efter samråd med befälhavaren bestämma tid och plats för krigsrättens sammanträde. Sedan detta skett, skall befälhavaren kalla auditören och de militära ledamöterna till sammanträdet samt tillika med underrättelse härom överlämna handlingarna i målet till åklagaren, som i sin tur har att inkalla den tilltalade, därest denne är på fri fot, ävensom målsägande, om sådan finnes. Åklagaren skall därjämte verkställa den ytterligare utredning som kan vara erforderlig.

Av det föregående framgår, att de militära målens anhängiggörande vid krigsrätterna sker enligt regler, som väsentligt avvika från dem som vanligen gälla vid de allmänna domstolarna. Rättegångsbalkens bestämmelser om stämning i brottmål äro ej tillämpliga å dessa mål. Härav följer bland annat, att åklagarna vid krigsrätterna erhålla befattning med målen på ett senare stadium än eljest är fallet. Visserligen är stadgat i förordningen den 17 december 1915 (nr 524) om vad som bör iakttagas vid tillämpningen av vissa till krigslagstiftningen hörande bestämmelser (militär bestraffningsförordning), att krigsfiskalen bör, då det på grund av målets beskaffenhet prövas lämpligt, lämnas tillfälle att medverka vid utredningen samt att leda eller taga del i förhör, som därvid förekommer. Vanligen står dock åklagaren helt utanför den förberedande utredningen inför de militära myndigheterna och träder i verksamhet först sedan saken hänskjutits till domstolen. I övrigt gälla emellertid beträffande krigsrättsåklagarna allmänna regler. De ha sålunda att på eget ansvar pröva huruvida skäl för åtal föreligger. Att ett mål hänskjutits till domstol innebär alltså icke ovilkorligen att ansvarstalan kommer att väckas. Ett analogt förhållande äger i vanliga brottmål rum vid vissa större rådhusrätter, där den förberedande utredningen handhaves av polismyndighet, vilken ock remitterar målet direkt till domstolen; åklagarens verksamhet är i huvudsak begränsad till utförandet av talan vid domstolen.

Sammanträde med krigsrätt skall utsättas att äga rum så snart lämpligen ske kan, vilket innebär att ej längre dröjsmål är medgivet än som erfordras för nödig utredning i målet samt inkallande av parter och vittnen. Är någon häktad eller intagen i förvarsarrest, skall krigsrätten sammanträda inom åtta dagar från det krigsdomaren mottagit anmälan om målet. Sammanträdet skall i regel hållas å ort där den avdelning av krigsmakten, vid vilken krigsrätten är inrättad, befinner sig.

Beträffande rättegångsordningen vid krigsdomstolarna — vari inbegripes ej blott själva domstolsförfarandet utan även rättsmedlen — gälla i allt väsentligt de regler, som härutinnan jämlikt rättegångsbalken och dithörande författningar tillämpas vid de allmänna domstolarna. Även i fråga om verkställighet av krigsdomstolarnas utslag skall i huvudsak allmän lag lända till efterrättelse. Föreskrifter i nu nämnda avseenden, vilka innebära komplettering eller avvikelser från allmänna regler, ha upptagits i lagen om krigsdomstolar allenast i den mån detta befunnits nödigt eller lämpligt med hänsyn till militära förhållanden eller den speciella domstolsorganisationen.

Omfattningen av krigsdomstolarnas verksamhet m. m.

För bedömande av omfattningen och beskaffenheten av de arbetsuppgifter som åvila de nuvarande krigsdomstolarna må lämnas följande uppgifter.

Under åren 1929—1931 avgjordes genom slutligt utslag av samtliga de 52 krigsrätterna i medeltal 853 mål årligen. Härav utgjorde det genomsnittliga antalet brottmål 663 samt mål, i vilka allenast ersättningstalan fördes, 190. Under samma tid handlades årligen i medeltal 292 ärenden. Av dessa torde större delen ha, liksom de icke kriminella målen, angått skada å eller förlust av krigsmakten tillhörig egendom och således fallit under den gängse beteckningen 'persedelmål'. De nämnda ersättningsmålen och ärendena torde få antagas ha till allra största delen handlagts av krigsrätterna under ordförandeskap av auditören.

Huru nämnda mål och ärenden varit fördelade mellan de olika krigsrätterna under angivna år framgår av en i statistiska centralbyrån uppgjord tablå, vilken torde få fogas till statsrådsprotokollet såsom *bilaga B*. Krigsrätterna äro häri sammanförda i grupper efter de orter där de huvudsakligen utövat sin verksamhet. Särskilda krigsrätten vid kustflottan, vilken arbetar på avdelningar, återfinnes dels i den av Stockholmskrigsrätterna bestående gruppen och dels tillsammans med de i Karlskrona tjänstgörande krigsrätterna. Under förutnämnda tidsperiod ha i genomsnitt av särskilda krigsrätten vid kustflottan avgjorts 90 mål om året, vilka med ytterst få undantag varit brottmål.

Till belysande av den närmare beskaffenheten av de vid krigsrätterna handlagda brottmålen kunna ur tillgänglig rättsstatistik vissa upplysningar hämtas. Sålunda framgår att inemot hälften av målen avser brott mot 5 kap. strafflagen för krigsmakten om rymning och olovligt undanhållande. Omkring en fjärdedel gäller sådana brott och förseelser som omförmålas i 7 kap. samma lag, nämligen brott mot krigslydnaden, misshandel och förolämpning, oskickligt uppförande och fylleri, med ungefär lika fördelning mellan dessa tre brottskategorier. Resten angår brott mot 8 kap., vilket behandlar skadegörelse, förskingring och missvård av krigsmaktens egendom samt tjuvnad, ävensom 9 kap. om åsidosättande av tjänsteplikter i andra fall än de som förut angivits i lagen. Av samtliga i första instans under år 1929 sakfällda erhöles ej mindre än 68 % disciplinstraff, 27 % annat frihetsstraff samt återstoden böter. Av hela antalet under samma år tilltalade personer, 759 stycken, motsvarade de häktade eller i förvarsarrest intagna något över en femtedel; de häktades antal var 142 och de arresterades 23. Det relativt stora antalet häktade i militära mål är uppenbarligen beroende därav att rymning och i vissa fall olovligt undanhållande jämlikt lagen om krigsdomstolar utgör häktningsanledning.

I fråga om krigshovrätten må anmärkas att vid denna domstol under vart och ett av åren 1930 och 1931 genom slutligt utslag avgjordes 76 mål, därav respektive 73 och 71 besvärsmål samt återstoden mål vilka omedelbart anhängiggjorts.

En jämförelse av de rättsstatistiska uppgifterna angående krigsrätternas verksamhet under de sist förflutna 10 åren visar att krigsrättsmålen antal efter

hand avsevärt nedgått; minskningen sedan åren omkring 1920 utgör mera än 50 %. Nedgången i krigsrättsmålen antal har naturligen även återverkat på krigshovrättens arbetsbörda.

Beträffande de göromål, som enligt vad förut nämnts åvila *auditorerna* i egenskap av rådgivare åt befälhavarna vid utövningen av den disciplinära bestraffningsrätten, må anmärkas följande. Enligt av mig infordrade uppgifter från samtliga auditörer i riket synes auditörens yttrande i disciplinmål vanligen inhämtas på det sätt att befälhavaren översänder till auditören protokoll över hållet förhör jämte övriga handlingar, ofta jämte därå tecknat förslag till bestraffning. Stundom sker överläggning per telefon, och i sällsyntare fall inställer sig auditören å befälhavarens tjänsterum antingen, såsom vid örlogsstationen i Stockholm, å bestämda veckodagar eller ock då beskaffenheten av visst mål så anses fordra. Antalet disciplinära bestraffningar vid de särskilda förbanden är synnerligen växlande. Vid arméns och kustartilleriets regementen kunna de i undantagsfall överstiga 100 om året och någon gång uppgå till omkring 200. I vanliga fall är antalet mellan 50 och 100. Vid vardera örlogsstationen utgör årliga antalet bestraffningar, vid vilka auditör medverkat, mellan 200 och 300 samt vid kustflottan cirka 150. På auditörerna i Stockholm belöpa årligen sammanlagt 1,000 disciplinmål, på auditörerna i Karlskrona 450 samt på auditören i Boden 375 sådana mål, allt ungefärliga tal beräknade med ledning av de inkomna uppgifterna.

Vid sidan om den med disciplinmålen förenade verksamheten har auditören enligt gällande instruktion att, då det påkallas, lämna befälhavarna biträde vid frågor om straffs sammanläggning och förvandling samt verkställighet av straff ävensom vid de andra tillfällen då tillgång till juridisk insikt kan vara behövlig. I följd av sistnämnda bestämmelse har, såvitt kan bedömas av de inkomna uppgifterna, auditörernas råd och biträde påkallats i ärenden av tämligen skiftande natur. Såsom exempel har härutinnan nämnts bl. a. tolkning och granskning av reglementen och författningar samt kontrakt angående leveranser och fastighetsköp ävensom upprättande av dylika kontrakt eller förslag därtill, biträde vid lantmåteriförrättningar, rådgivning i beskattnings- och fastighetsärenden samt frågor om ersättning till enskilda för person- eller egendomsskada. Under det vissa auditörer förklarat att dylik konsulterande verksamhet förekommit i obetydlig utsträckning, har på andra håll enligt uppgifterna omfattningen härav varit ganska betydande.

Med auditörstjänsten är vidare förenad skyldighet att å kronans vägnar vid allmän domstol utföra de rättegångar som förekomma vid den avdelning av krigsmakten, vid vars krigsrätt auditören är anställd, och icke skola av annan person utföras. För dylika uppdrag tagas dock numera auditörerna ytterst sällan i anspråk. Hithörande angelägenheter ombesörjas av de centrala förvaltningsmyndigheterna.

Tidigare framställningar och förslag rörande krigsdomstolarnas avskaffande.

Den militära rättegångslagen, för vars huvudsakliga innehåll i det föregående redogjorts, grundar sig på ett förslag, upprättat av en kommitté som år 1901 tillsattes för revision av då gällande strafflag för krigsmakten den 7 oktober 1881 samt förordningen om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 11 juni 1868 i syfte att anpassa dessa författningar efter förhållandena vid en krigsmakt bestående av värnpliktiga. I skrivelse (nr 121) till Kungl. Maj:t uttalade 1901 års riksdag vissa synpunkter och önskemål, som enligt riksdagens mening borde beaktas vid revisionen. Därvid framkastades även den frågan, huruvida särskilda krigsdomstolar fortfarande borde bibehållas eller de mål, som handlades av dessa, skulle kunna utan skada överflyttas till de allmänna domstolarna, särskilt rådhusrätterna.

Kommittén, som år 1905 avgav förslag till strafflag för krigsmakten och till lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes, behandlade i motiveringen till förslagen nyssnämnda fråga om behovet av särskilda krigsdomstolar och påpekade, att specialdomstolar i brottmål i allmänhet blivit avskaffade men att undantag gjorts för krigsdomstolarna. På grunder, som av kommittén närmare utvecklades i betänkandet, ansåg kommittén, att särskilda krigsdomstolar fortfarande borde bibehållas.

I proposition (nr 67) till 1908 års riksdag framlades, jämte kommitténs strafflagsförslag i delvis omarbetat skick, ett förslag till lag om ändring i vissa delar av 1868 års förordning om krigsdomstolar, vari upptogs till behandling allenast sådana delar av kommitténs förslag som direkt sammanhänge med strafflagsförslaget men icke frågan om de militära domstolarnas organisation. Förslagen blevo emellertid icke av riksdagen godtagna, väl närmast av den anledningen att spørsmålet om rättegångsväsendets ordnande icke i dess helhet förelagts riksdagen i samband med strafflagstiftningen.

Sedan de av kommittén avgivna förslagen gjorts till föremål för förnyad omarbetning, blevo de genom proposition (nr 57) förelagda 1914 års senare riksdag. I anledning av propositionen väcktes av herrar Lindhagen och Persson i Norrköping motion (nr 200) i andra kammaren med hemställan att riksdagen måtte antingen för sin del antaga en lagstiftning, byggd på grundsatsen om ifrågavarande speciallagstiftnings väsentliga upphörande i fredstid och de militära brottens hänskjutande därunder till bedömande enligt allmän strafflag och avdömande av de allmänna domstolarna, eller, om detta ej kunde då bifallas, avslå propositionen och hos Kungl. Maj:t begära skyndsamt förslag till en sådan lagstiftning som av motionärerna förordats. I motionen upptogs till bemötande de av 1901 års kommitté anförda skälen mot krigsdomstolarnas avskaffande samt uppdrogos tillika vissa grundlinjer för en reform av sådan innebörd. Sålunda borde åt Kungl. Maj:t överlätas att efter prövning av förhållandena vid varje särskild avdelning av krigsmakten generellt besluta, vid vilken eller vilka allmänna domstolar militärmål från denna av-

delning skulle upptagas. Auditörsbefattningen borde upphöra; en ersättare för auditören såsom befälhavarens ansvarige rådgivare i disciplinmål borde, i och med att krigslagarnas handhavande överflyttades till de allmänna domstolarna, sökas inom dessa. Den offentliga åtalsrätten skulle tillkomma allmänne åklagaren vid vederbörande domstol. Militärmålen skulle i vanlig ordning fullföljas till de allmänna hovrätterna, där de skulle tilldelas viss division eller viss ledamotsrotel. Militärer skulle ej deltaga såsom domare i den på domstolarna ankommande rättsskipningen.

Lagutskottet anförde i avgivet utlåtande (nr 22), bland annat, att en så genomgripande förändring i fråga om de militära målen behandling i första instans som i motionen avsåges borde — därest den vid en närmare prövning kunde finnas nödig och nyttig — komma till stånd först i samband med den förestående reformen av den allmänna processlagstiftningen och de förändringar i de allmänna domstolarnas organisation som därav måste bliva en följd. Motionen avslogs av riksdagen, som däremot i huvudsak antog de genom propositionen framlagda lagförslagen.

Vid 1919 års riksdag blev frågan om krigslagstiftningens upphävande ånyo föremål för behandling i anledning av motioner, i första kammaren (nr 71) av herr Lindhagen och i andra kammaren (nr 263) av herrar Vennerström m. fl. I båda motionerna hade frågan sammankopplats med det jämväl motionsvis väckta spörsmålet om försvarsväsendets avveckling. Motionerna avslogs under hänvisning till den då i utsikt ställda försvarsrevisionen.

Vid riksdagen nästföljande år väcktes dels motion i första kammaren (nr 147) av herr Lindhagen om upphävande av krigsdomstolarna och dels motion i andra kammaren (nr 250) av herr Vennerström om upphävande av all krigslagstiftning.

Beträffande den förstnämnda frågan avlät riksdagen — i överensstämmelse med hemställan av första lagutskottet i utlåtande (nr 24) — en skrivelse (nr 227) till Kungl. Maj:t med anhållan att Kungl. Maj:t ville, efter verkställd utredning huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunde avskaffas, för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. I skrivelsen uttalades bland annat, att det av lagutskottet vid 1914 års senare riksdag anförda skäl för uppskov med frågan om krigsdomstolarnas avskaffande ej längre ägde giltighet, då det nämligen visat sig att reformen av vårt rättsgångsväsen och därav påkallade förändringar i de allmänna domstolarnas organisation komme att låta längre vänta på sig än år 1914 kunde förutses. Enligt riksdagens uppfattning vore ett system med särskilda krigsdomstolar ej förenligt med principen om medborgarnas likhet inför lagen. Blotta förefintligheten av särskilda domstolar för behandling av brott enligt strafflagen för krigsmakten vore ägnad att hos vida kretsar av vårt folk i någon mån rubba tilliten till att rättsskipningen handhades lika mot alla. Riksdagen ansåge dels att ett avskaffande av krigsdomstolarna i fredstid vore ur principiell synpunkt ett intresse av stor vikt och dels att ett överflyttande av de militära målen till de allmänna domstolarna, om ock förenat med vissa vanskligheter, dock icke torde möta hinder av mera betydande art. Att skrida till ett bortta-

gande av även den militära bestraffningsrätten i disciplinmål vore däremot enligt riksdagens mening icke möjligt. Huruvida, efter krigsdomstolarnas avskaffande, området för den disciplinära bestraffningsrätten kunde i det hela bibehållas oförändrat eller om en förskjutning i den ena eller andra riktningen kunde finnas nödvändig, läte sig givetvis ej utan en ingående undersökning avgöra.

Motionen rörande krigslagstiftningens avskaffande hade föranlett lagutskottet att i sitt utlåtande jämväl beröra frågan om reformering av strafflagen för krigsmakten. I denna del hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte an hålla om utredning, huruvida och i vad mån en humanisering av bestämmelserna i nämnda lag kunde vidtagas. Riksdagens kamrar stannade emellertid i olika beslut, vilka ej kunde sammanjämkas.

Kungl. Maj:t uppdrog samma år, 1920, åt en kommitté att verkställa utredning, huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunde avskaffas. Kommittén avlämnade under år 1922 betänkande med förslag till lag om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid jämte andra författningar. I betänkandet anförde kommittén såsom sammanfattning av sin allmänna motivering i huvudsak följande: Vid övervägande av skälen för och emot särskilda krigsdomstolar hade kommittén icke kunnat finna, att några bärande grunder av principiell natur förelåge för dessa domstolars bibehållande. Lika litet hade kommittén funnit att de lämplighetsskäl som åberopats för krigsdomstolarnas bibehållande vägde tyngre än de skäl som talade för deras avskaffande. Icke heller torde det i praktiken möta några svårigheter av betydelse att låta de allmänna domstolarna avlösa krigsrätterna. Då kommittén sökt ansluta förslaget om de militära brottmålen behandling så nära som möjligt till rådande förhållanden vid de allmänna domstolarna samt förslaget således icke kunde anses i ringaste mån föregripa den blivande processreformen, torde denna icke böra utgöra ett verkligt hinder för att redan nu avskaffa krigsrätterna i fredstid samt överflytta de militära brottmålen till de allmänna domstolarna.

Enligt kommitténs nyssnämnda lagförslag skulle de allmänna underrätterna och hovrätterna döma i 'militära brottmål', varmed avsågs mål, vilka enligt gällande lag tillkomma krigsdomstolarna och för vilkas anhängiggörande och handläggning vid allmänna domstolar skulle gälla de särskilda reglerna i förslaget. Såsom huvudregel i fråga om forum innehöll förslaget det stadgande, att militärt brottmål skulle upptagas vid underrätten i den ort, där den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhörde eller som målet närmast anginge, hade sin av Konungen bestämda ordinarie förläggning. Undantag från denna regel kunde för vissa fall föreskrivas av Konungen, som jämväl ägde förordna, att underrätt skulle sammanträda annorstädes än på den ordinarie sammanträdesorten. Auditörerna skulle bibehållas såsom befälhavarnas biträden vid utövandet av den disciplinära bestraffningsrätten, och dessa befattningshavare skulle tillika handhava åklagartjänsten vid underrätterna i militära mål. I fråga om anhängiggörandet av målen föreslogos regler, enligt vilka den i lagen om krigsdomstolar föreskrivna ordningen skulle bibe-

hållas; stämning direkt till domstolen skulle alltså ej kunna förekomma. Från nämnda lag upptogs i förslaget åtskilliga bestämmelser avseende själva rättegångsförfarandet m. m. samt infördes föreskrifter i syfte att förkorta rättegången. Beträffande den militära sakkunskapen förutsattes, att denna skulle förebringas av parterna själva eller av åklagaren-auditören samt att jämväl domstolen eller dess ordförande skulle ex officio kunna inkalla sakkunnig att närvara under förhandlingarna i militära mål. I fråga om de s. k. persedelmålen, av kommittén benämnda undersökningsärenden, föreslogs slutligen en anordning, enligt vilken dessa skulle upptagas av en nämnd, bestående av auditören och två militära ledamöter. I närvaro av ett särskilt kronoombud skulle nämnden verkställa erforderlig utredning samt, där kronoombudet framställde ersättningsyrkande, däröver meddela beslut. Om den som ålagts ersättningsskyldighet icke åtnöjdes med nämndens beslut, skulle han äga inom viss tid anmäla missnöje hos befälhavaren, som i sådant fall, eller om han själv å kronans vägnar funne anledning till missnöje med beslutet, hade att överlämna saken till domstols prövning. Därest missnöje ej anmäldes, skulle nämndens beslut kunna verkställas såsom domstols laga kraftägande utslag.

En av kommitténs fyra ledamöter hemställde i avgiven reservation, att lagförslaget icke måtte föranleda någon lagstiftningsåtgärd samt att de nuvarande krigsdomstolarna måtte bibehållas.

Betänkandet remitterades under åren 1924 och 1925 till militära och civila myndigheter samt rikets hovrätter och krigshovrätten för yttrande. Samtliga avstyrkte kommitténs förslag. Detta blev sedermera ej föremål för vidare behandling.

I anledning av en utav 1922 års riksdag avlåten skrivelse tillkallades samma år sakkunniga att inom justitiedepartementet biträda vid utredning och uppriktande av förslag beträffande en fullständig omarbetning av gällande strafflag för krigsmakten, därvid särskilt skulle tagas under övervägande huruvida och i vad mån en humanisering av bestämmelserna i nämnda lag kunde vidtagas. Sedan av Kungl. Maj:t meddelade förelägganden i fråga om tiden för uppdragets fullgörande framtungit en begränsning av de sakkunnigas arbete, framlades år 1923 ett betänkande med vissa förslag till ändring i strafflagen för krigsmakten, avseende bland annat förenkling och humanisering av vissa straffbestämmelser. Det viktigaste av dessa förslag, vilket rörde rymningsbrotten, lades till grund för den lagändring, som efter proposition till riksdagen kom till stånd år 1924. I övrigt har de sakkunnigas förslag icke blivit förelagt riksdagen.

Efter det vid 1931 års riksdag frågan om krigslagstiftningens omgestaltning berörts i en interpellation, vilken besvarades av dåvarande statsministern under hänvisning till då pågående behandling av huvudgrunderna för en reform av den allmänna rättegångsordningen, väcktes vid 1932 år riksdag dels lika lydande motioner, den ena (nr 192) i första kammaren av herr Möller m. fl. och den andra (nr 280) i andra kammaren av herr Hansson i Stockholm m. fl., dels ock en motion (nr 373) i andra kammaren av herr Andersson i Stockholm m. fl. I de förstnämnda motionerna hemställdes att riksdagen

måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t snarast ville framlägga förslag om avskaffande av de militära domstolarna i fredstid ävensom förslag antingen om avskaffande av strafflagen för krigsmakten och dess ersättande med lämpliga bestämmelser i allmänna strafflagen eller ock om en fullständig omarbetning och kraftig humanisering av förstnämnda lag. I motionen nr 373 i andra kammaren föreslogs, att riksdagen i skrivelse till regeringen måtte hemställa om utredning och förslag till 1933 års riksdag angående avskaffande av krigsrätterna och hänförande till civil domstol av sådana ärenden, som nu göras till förmål för behandling av krigsrätt.

I utlåtande (nr 15) i anledning av motionerna anförde första lagutskottet — efter att hava erinrat om frågornas tidigare behandling — i huvudsak följande:

Utskottet finner för sin del, att de skäl, som av utskottet år 1920 åberopades för krigsdomstolarnas avskaffande för fredstid och som av kommittén ytterligare utvecklats, alltjämt äga giltighet. Med hänvisning till vad av utskottet år 1920 och sedermera av kommittén anförts i frågan vill utskottet nu endast ytterligare framhålla några synpunkter. Det har från olika håll såsom stöd för bibehållande av ifrågavarande specialdomstolar anförts, att sådana domstolar inrättats jämväl i åtskilliga andra fall. Dessa gälla dock huvudsakligen tvistemål. Inrättande av specialdomstolar kan i fråga om brottmål framstå antingen såsom ett oberättigat undantag till den tilltalades nackdel eller såsom ett otillbörligt privilegium till hans förmån. Enligt utskottets mening måste det anses såsom ett viktigt medborgerligt intresse, att den, som ställes till ansvar för brott, icke berövas förmånen att svara inför allmän domstol, endast därför att han exempelvis fullgör honom åliggande värnpliktstjänstgöring. Härmed vill utskottet icke ha påstått, att de nuvarande krigsdomstolarna i regel bedöma militära förseelser strängare än de allmänna domstolarna skulle göra. Det har i detta avseende tvärtom från flera håll gjorts gällande, att det motsatta skulle vara förhållandet. Huruvida dessa uppgifter äro med verkliga förhållandet överensstämmande eller ej, är emellertid icke för utskottet av avgörande betydelse. För utskottet framstår såsom det centrala, att den enskilde medborgaren icke medan han fullgör sin värnpliktstjänstgöring skall känna sig försatt i ett annat rättsligt läge än förut. Utskottet vill jämväl framhålla det otillfredsställande däri, att eventuella skadeståndsanspråk från enskilda personer, vilka icke ha någon befattning med försvarsväsendet, prövas av krigsdomstolarna. Att den nuvarande ordningen också alstrat misstro inom breda lager av vårt folk, synes obestriddigt. Denna har emellertid icke riktat sig enbart mot krigsdomstolarnas bedömande av de värnpliktigas brott och förseelser utan kanske i ännu högre grad mot krigsdomstolarnas prövning av sådana mål, som anhängiggjorts mot yrkesmilitärer. Även om denna misstro icke skulle böttna i några mera utbredda, allvarliga missförhållanden, synes redan förefintligheten av en sådan uppfattning hos allmänheten vara ett vägande skäl för avskaffande i fredstid av den undantagslagstiftning, som bland annat lagen om krigsdomstolar måste anses utgöra. Att avskaffa krigsdomstolarna jämväl för krigstid torde däremot av skäl, som icke synas behöva närmare utläggas, icke kunna ifrågakomma. Liksom år 1920 finner utskottet ej heller anledning föreligga att avskaffa befälhavares disciplinära bestraffningsrätt. Det torde tvärtom vara av betydelse, att disciplinmål av mindre vikt icke dragas under de allmänna domstolarna.

Vad angår de kostnader, som skulle bliva förenade med de militära må-

lens överflyttande till de allmänna domstolarna, har någon tillfredsställande utredning hittills icke blivit verkställd. Utskottet anser emellertid för sin del goda skäl föreligga till antagande, att den förordade ordningen skulle ställa sig betydligt billigare för statsverket än den nuvarande.

I fråga om tidpunkten för den nu ifrågavarande reformens genomförande kan visserligen en viss tveksamhet göra sig gällande, huruvida en omläggning bör ske utan avbidan på den allmänna rättegångsreformen eller först i samband med denna. Denna fråga sammanhänger till stor del med spörsmålet, om och i vilken utsträckning de allmänna domstolarna med sitt nuvarande arbetsätt äro lämpade för att bereda dessa mål den skyndsamma handläggning, som torde vara erforderlig. Utskottet hyser för sin del den uppfattning, att nu antydda svårigheter icke skola visa sig alltför stora. I varje fall synes en utredning härom påkallad. Då genom riksdagens år 1931 fattade beslut om antagande av huvudgrunderna för rättegångsreformen får anses fastslaget, att vår nuvarande domstolsorganisation kommer att i stort sett bibehållas oförändrad, synes ett överflyttande av de militära målen till de allmänna domstolarna redan före den allmänna rättegångsreformen icke behöva möta några avgörande betänkligheter. I samband med ett dylikt överflyttande lär kunna tillses, att tillräckligt talrika och täta sammanträden komma att anordnas i de häradsrätter, som skulle komma att upptaga mål av ifrågavarande beskaffenhet.

Utskottet övergår härefter till frågan om avskaffande av strafflagen för krigsmakten. Efter det riksdagen år 1922 hemställde om fullständig omarbetning av sistnämnda lag, ha allenast straffen för rymningsbrott år 1924 blivit föremål för humanisering. Utskottet kan icke finna, att de brister, som ansetts vidlåda ifrågavarande lag, därigenom blivit i avsevärd mån avhjälpta. Erfarenheten torde i stället ge vid handen, att med stöd av strafflagen för krigsmakten straff alltjämt utmätas, som icke överensstämma med den allmänna rättsuppfattningen. Kravet på omarbetning och humanisering av ifrågavarande lag gör sig fördenskull alljämt gällande. Betänkligheter mot en sådan omarbetning ha uttalats särskilt med hänsyn till det pågående arbetet å en allmän strafflagsreform. När denna kan väntas genomförd, är emellertid alltjämt synnerligen ovisst. Det synes därför utskottet önskvärt, att en väsentlig omarbetning och humanisering av strafflagen för krigsmakten redan dessförinnan kommer till stånd. Huruvida vid en sådan omarbetning de militära brotten böra inarbetas i den nu gällande allmänna strafflagen, torde vara en fråga av mindre betydelse. Att ett sådant inarbetande icke kan ske beträffande strafflagen för krigsmakten i dess helhet, är dock uppenbart. Avdelningen om särskilda krigsartiklar synes sålunda, därest densamma finnes böra bibehållas, under alla förhållanden böra hållas utanför, varjämte uppenbarligen bestämmelserna om befälhavares disciplinära bestraffningsrätt böra få sin plats bland de processuella reglerna för militära mål i allmänhet.

I enlighet med hemställan av utskottet avlät riksdagen den 8 mars 1932 den av mig inledningsvis omnämnda skrivelsen i ämnet.

Främmande rätt.

Intill början av förra decenniet torde i samtliga europeiska länder ha funnits inrättade särskilda domstolar med domsrätt i militära mål. Under åren omkring 1920 utfärdades emellertid i Danmark, Norge, Tyskland och Österrike lagar, varigenom de fungerande krigsdomstolarna därstädes avskaffades

och militärjurisdiktionen, i den mån den icke skulle utövas i disciplinär väg, överläts å de allmänna domstolarna. I övriga länder synas däremot de jämväl till sin sammansättning utpräglat militära domstolarna ha bibehållits.

Enligt den *danska* Lov om Retspleien ved Hæren og Søværnet, som trädde i kraft den 9 januari 1920, skola de civila domstolarna vid avgörandet av de militära målen ha sin vanliga sammansättning. Domstolen har dock tillerkänts rätt att i brottmål, där teknisk eller annan särskild sakkunskap synes vara av betydelse, tillkalla två sakkunniga meddomare, vilka dock icke behöva vara militärer. I motiveringen till lagen uttalades särskilt, att rent militära synpunkter ej i och för sig skulle utgöra skäl för en särskild sammansättning av rätten. Åtalsrätten är däremot överlämnad åt de militära myndigheterna. Den utövas av de s. k. rättegångscheferna under överinseende av försvarsministern. Rättegångschefer äro vederbörande högre befälhavare (chefer för regementen och andra självständiga truppförband, fartygschefer, kommenderande generaler m. fl.). Dessa besluta om åtals anställande, under det att den vidare undersökningen och åtalets utförande handhaves av rättsbildade auditörer. Vid Højesteret utföres dock åtal av generalauditören, som dessutom utövar tillsyn över auditörernas verksamhet och är försvarsministerns rådgivare i frågor rörande den militära rättsskipningen. Befälhavare på krigsfartyg, som befinner sig på sjötåg utanför danska farvatten, äger att i brådskande fall tillsätta en särskild militär domstol ombord å fartyget.

I *Norge* gäller beträffande den militära rättegångsordningen Lov den 6 mai 1921 om rättergangsmåten i militære straffesaker i fredstid. Enligt denna lag, vilken är avfattad i sex korta paragrafer, skola militära förbrytelser i fredstid behandlas enligt allmänna regler med vissa obetydliga avvikelser. Däremot skall i krigstid fortfarande tillämpas den år 1900 utfärdade lagen om rättegången i militära brottmål.

I *Tyskland* antogs den 17 augusti 1920 en rikslag, genom vilken den av krigsdomstolarna i fredstid utövade domsrätten upphävdes, dock med undantag beträffande riksmarinen tillhörande personer, som blivit 'inskeppade på i tjänst ställda krigsfartyg'. Sådan personal dömes alltjämt av särskilda krigsdomstolar.

I *Österrike* upphävdes genom lag den 15 juli 1920 tidigare gällande författningar rörande krigsdomstolarna. Enligt denna lag lyda alla militärer i fredstid under de allmänna domstolarnas domvärjo.

Det remitterade lagutkastet.

Vid utkastets upprättande har man utgått från att det skulle vara möjligt att för fredstid överflytta den militära jurisdiktionen å de allmänna domstolarna utan att samtidigt i nämnvärd utsträckning rubba de särskilda enligt lagen om krigsdomstolar gällande rättegångsreglerna. Sistnämnda lag skulle med andra ord kunna fortfarande i allt väsentligt gälla utom beträffande den

för fredstid avsedda domstolsorganisationen, och man skulle sålunda kunna tillsv vidare undvika det tämligen omfattande arbete, som vore förenat med en mera ingående omarbetning av den militära processlagstiftningen. Såsom ett skäl för anstånd härmed har i den samtidigt med lagutkastet remitterade promemorian åberopats det pågående arbetet med den allmänna processordningens reformering. Förebilder för det sålunda använda förfaringssättet finnas i de författningar, genom vilka specialdomstolar tidigare avskaffats, och i den nyss omnämnda norska lagen av år 1921.

I överensstämmelse med angivna principer för lagstiftningen upptar utkastet såsom huvudstadgande, att regements- och stationskrigsrätter jämte särskilda krigsrätter ävensom krigshovrätten skola upphöra samt att mål och ärenden, vilka hittills handlagts av dem, hädanefter skola överflyttas på de allmänna domstolarna. Enär sagda slag av krigsdomstolar — bortsett från fältsky rätter i fall av mobilisering — äro de enda, som verka i fredstid, har med stadgandet avsetts praktiskt taget ett avskaffande av de militära specialdomstolarna för fredstid. För det fall att fältsky rätts rätt komme till stånd vid någon del av krigsmakten utan att tillika överkrigsrätt där inrättades, föreskrives i utkastet att Svea hovrätt i en sammansättning motsvarande krigshovrättens skall vara överdomstol.

Vidare innehåller utkastet en allmän bestämmelse om att vad i lag eller författning är stadgat om krigsdomstolar och rättegången därstädes skall äga motsvarande tillämpning i fråga om mål och ärenden (militära mål), som överflyttas å de allmänna domstolarna, där ej annat följer av den föreslagna lagen eller med stöd därav utfärdad författning. Härmed har, såsom redan antytts, åsyftats att den gällande processuella krigslagstiftningen skall i tillämpliga delar bestå även efter tillkomsten av den nya lagstiftningen.

Forum i militära mål skall enligt utkastet såsom regel vara underrätten i den ordinarie förläggningssorten för den avdelning av krigsmakten, som den brottslige tillhör eller som målet angår. Emellertid föreslås tillika, att Konungen skall äga föreskriva avvikelser från denna forumregel, då så beträffande viss avdelning finnes lämpligt. I promemorian har anförts, att sådan föreskrift kan ifrågakomma exempelvis vid långvarigare förläggning eller övningar utom förläggningssorten eller då organisationen av domstolen å förläggningssorten finnes utgöra hinder för dennas befattning med de militära målen. I sistnämnda avseende har erinrats därom att rådhusrätter med endast en litterat ledamot svårigen kunna anses lämpade för handhavande av den militära rättsskipningen, i synnerhet om såsom i utkastet förutsatts de nuvarande auditörernas åligganden beträffande disciplinmålen skulle fullgöras av befattningshavare vid domstolen. Undantag från huvudregeln har likaså ansetts böra ifrågakomma, då avdelning är förlagd i närheten av stad, vars rådhusrätt på grund av militär förläggning inom staden inrättat sig för och äger förtrogenhet med den militära rättsskipningen; även i andra fall än de sålunda nämnda skulle Kungl. Maj:t, där det finnes lämpligt, äga förordna om undantag från huvudregeln. Då viss avdelning av krigsmakten icke kunde anses äga ordinarie förläggningssort, skulle det enligt utkastet tillkomma Kungl.

Maj:t att bestämma forum för avdelningen. Härvid har närmast tänkts på kustflottan samt vissa avdelningar av krigsmakten, vilka bestå av personal sammandragen från olika truppförband eller stationer till gemensam tjänstgöring.

I utkastet ha vidare lämnats erforderliga föreskrifter angående bestämmande av gemensamt forum för det fall att flera tillsammans begått brott, för vilket de enligt eljest gällande bestämmelser skulle komma att svara vid olika underrätter, ävensom beträffande fördelningen mellan de allmänna hovrätterna av militära mål, vilka skulle omedelbart upptagas av hovrätt, och av besvär över befälhavares beslut i disciplinmål.

De nuvarande auditörsbefattningarna skulle i följd av utkastets bestämmelser komma att försvinna. Vissa av de auditören enligt lagen om krigsdomstolar och tidigare omnämnda instruktion nu åvilande uppgifter, vilka hänföra sig direkt till hans ledamotskap av krigsrätten — såsom skyldighet att svara för uppsättande av krigsrättens protokoll och beslut, att ombesörja förekommande expedition och dylikt — skulle i och med de militära målen överblyttning å de allmänna domstolarna komma att åvila vederbörande befattningshavare vid dessa. Härom har särskilt uttalande ej ansetts erforderligt i utkastet. Däremot har föreskrift influerat för de fall då enligt lagen om krigsdomstolar krigsrätt varit behörig att under ordförandeskap av auditör handlägga undersökning angående skadad eller förlorad egendom tillhörande kronan. Enligt utkastet skall dylik undersökning i rättens ställe handläggas av biträdande domare eller sekreterare respektive lagfaren ledamot i rådhusrätt. Till nämnda befattningshavare vid allmän underrätt överflyttas ock auditörens skyldighet att på sätt i strafflagen för krigsmakten är stadgat biträda befälhavare vid utövningen av den disciplinära bestraffningsrätten. De hava därjämte ansetts böra fullgöra auditörens nuvarande uppgift att biträda befälhavare vid behandling av frågor om straffs sammanläggning och förvandling samt verkställighet av straff. Jämlikt nyssberörda instruktion hava auditörerna utöver vad nu sagts att biträda befälhavare vid de andra tillfällen, då tillgång till juridisk insikt kan vara behöflig och annan person icke är skyldig att biträda befälhavaren, samt dessutom att å kronans vägnar vid allmän domstol utföra de rättegångar, som förekomma vid den avdelning av krigsmakten, vid vars krigsrätt han är anställd, och icke skola av annan person utföras. Någon motsvarighet till dessa instruktionsbestämmelser förekommer ej i utkastet; beträffande angelägenheter av sådant slag har behovet för militära befälhavare av juridiskt biträde ansetts böra regleras i annat sammanhang.

Åtal i militära mål skall enligt utkastet utföras av allmän åklagare vid vederbörande underrätt. Även övriga åligganden, som nu ankomma på krigsfiskal, nämligen att verkställa utredning i militära mål, utfärda kallelser å parter och vittnen, ombesörja delgivning samt bevaka kronans rätt och föra dess talan i ersättningsfrågor, hava överförts till de allmänna åklagarna. Dessa skola tillika övertaga överkrigsfiskalens funktion såsom åklagare vid underrätt i mål mot officerare av högre grad. I hovrätt skall advokatfiskalen vara kronans ombudsman och allmän åklagare i militära mål.

I fråga om målens anhängiggörande grundas utkastet på att nuvarande ordning i stort sett bibehålles. Angivelse skall alltså ske hos den befälhavare, som närmast äger disciplinär bestraffningsrätt över den angivne. Befälhavaren har därefter att, om han finner målet böra hänskjutas till domstol, göra anmälan därom hos ordföranden i domstolen, vilken efter samråd med befälhavaren bestämmer tid och plats för sammanträdet.

Beträffande tiden för allmän underrätts sammanträden för handläggning av militära mål innehåller utkastet, att dylika sammanträden skola hållas så ofta det erfordras för att målen må kunna slutbehandlas med minsta möjliga tidsutdräkt, att militärt mål skall företagas vid visst på förhand bestämt klockslag samt att rannsaking med häktad eller i förvarsarrest intagen person skall företagas inom den tid av åtta dagar, som för rådhusrätt vore föreskriven beträffande häktad. I övrigt har överlämnats åt Konungen att meddela erforderliga bestämmelser rörande underrätts sammanträden. Enligt vad i promemorian anförts, har härmed avsetts bland annat att särskilda föreskrifter skola i administrativ ordning utfärdas om sammanträdens hållande å militär avdelnings etablissement i fall då detta kan anses vara av vikt med hänsyn till ett snabbt avgörande eller till tjänstgöringsförhållandena vid avdelningen.

I syfte att undvika uppskov i militära mål har i utkastet upptagits föreskrift om skyldighet för rättens ordförande att på lämpligt sätt förbereda handläggningen. Tillika utsäges, att utslag i sådant mål skall såvitt möjligt meddelas samma dag handläggningen slutförts.

För att tillgodose behovet av militär sakkunskap vid målens behandling har föreslagits att befattningshavare vid krigsmakten, som därtill förordnas, äger vara tillstådes vid rätten för att lämna de upplysningar, vartill omständigheterna kunna föranleda. Rätten eller dess ordförande skall ock, där det provas erforderligt, äga att påkalla förordnande för dylik sakkunnig.

Utkastet innehåller i övrigt vissa bestämmelser av huvudsakligen teknisk natur ävensom promulgationsbestämmelser. Den nya lagen har avsetts skola träda i kraft den 1 januari 1934.

Yttranden över utkastet.

Den föreslagna lagstiftningen har tillstyrkts av hovrätten över Skåne och Blekinge, domhavandena i Livgedingets domsaga samt Åkers och Selebo häradsrätt, domhavanden i Västmanlands västra domsaga samt Snevringe häradsrätt, t. f. domhavanden i Linköpings domsaga samt häradsrätten i samma domsaga ävensom rådhusrätterna i Karlstad, Härnösand och Marstrand.

Vissa myndigheter förorda krigsdomstolarnas avskaffande i allt väsentligt enligt de grunder som angivits i utkastet, nämligen domhavanden i Luleå domsaga och Överluleå tingslags häradsrätt, rådhusrätterna i Uppsala, Västerås och Uddevalla samt krigsdomaren vid Bohusläns regemente. I allmänhet göres dock förbehåll beträffande rätt till ersättning av statsmedel för kostnader,

som kunna uppstå i anledning av den militära rättsskipningens överförande å de allmänna domstolarna. Uttalande i sådan riktning återfinnes ock i det av hovrätten över Skåne och Blekinge avgivna yttrandet.

Såsom i huvudsak tillstyrkande torde få anses jämväl de yttranden, som avgivits av chefen för generalstaben, chefen för östra arméfördelningen samt chefen för flygvapnet. För vissa utav dessa myndigheter framställda erinringar och önskemål beträffande utformningen kommer att i det följande redogöras. — Marinförvaltningen, som ej uttalar sig i frågan om de militära brottmålen örflyttning till de allmänna domstolarna, finner intet att erinra mot undersökningsärendenas överlämnande till nämnda domstolar eller mot den föreslagna ordningen för deras behandling och finner ej heller anledning till anmärkning mot utkastets bestämmelser om auditörsgöromålen örförande å befattningshavare vid de allmänna domstolarna.

Vissa myndigheter uttala sig i princip för krigsdomstolarnas upphörande i fredstid men finna avgörande betänkligheter möta mot en lagstiftning i den form och, i särskilda avseenden, med det innehåll som enligt utkastet föreslagits; därjämte anses, att ändring av vissa paragrafer i regeringsformen och tryckfrihetsförordningen måste föregå reformen. En dylik ståndpunkt intages av militieombudsmannen och Göta hovrätt. Även rådhusrätten i Ystad ansluter sig i princip till en lagstiftning i det med utkastet avsedda syftet.

I några fall beröras i yttrandena allenast förutsättningarna å respektive orter för den militära jurisdiktionens örflyttning, medan däremot intet principuttalande göres eller i vart fall den närmare utformningen av bestämmelserna i utkastet förbigås. Bland dessa torde såsom i huvudsak tillstyrkande få anses yttrandena av domhavanden och häradsrätten i Ångermanlands södra domsaga, vilka såsom forum för personalen i Hemsö fästning förorda häradsrätten framför rådhusrätten i Härnösand, samt krigsdomaren vid Södra Skånska infanteriregementets krigsrätt, som förklarar, att handläggningen av de mål och ärenden, som tillkomma krigsrätten, utan olägenhet torde kunna örflyttas till rådhusrätten i Ystad.

I övrigt innebära yttrandena mer eller mindre tydligt uttalat avstyrkande av den föreslagna lagstiftningen dels på principiella skäl, dels på grund av den uttalade uppfattningen att de allmänna domstolarna icke äro, åtminstone under nuvarande rättegångsordning, väl skickade för den ifrågavarande uppgiften, och dels på grund av betänkligheter mot det sätt, på vilket reformen enligt utkastet avsetts skola genomföras. I vissa yttranden tillmätas större eller avgörande vikt de mera principiella synpunkterna, medan i andra och kanske flertalet huvudsakligen framställas invändningar, grundade på nämnda förhållanden av praktisk natur. Understundom lämnas helt åsido spörsmålet om lämpligheten öfver huvud av krigsdomstolarnas avskaffande och örförandet av de militära målen å allmänna domstolar. Sålunda begränsar sig exempelvis Stockholms rådhusrätt i huvudsak till en utredning av frågan i vad mån, sett från rådhusrättens egen synpunkt, de nya arbetsuppgifter, som skulle komma att tillföras densamma, kunde ur rättsliga och organisatoriska synpunkter låta sig inpassas i rådhusrättens arbete på det sätt utkastet avsåge. — I allmän-

het framställas i nu ifrågavarande yttranden jämväl erinringar mot genomförande av reformen utan föregående grundlagsändringar, varjämte de ekonomiska förutsättningarna för och konsekvenserna av krigsrättsmålens överflyttning å de allmänna domstolarna göras till föremål för granskning.

Beträffande först önskvärdheten av en överflyttning över huvud taget av den militära rättsskipningen i fredstid å de allmänna domstolarna har å ena sidan framhållits — utan att likväl krigsdomstolarnas förmåga att i stort sett väl fullgöra sina uppgifter ifrågasatts — vikten av att det irritationsmoment, som krigsdomstolarna på grund av sin sammansättning utgöra i samhället, undanröjdes. Vissa myndigheter ha i samband härmed till närmare behandling upptagit spørsmålet om i vilka hänseenden den bristande tilliten till krigsdomstolarnas objektivitet kunde anses vara berättigad. Å andra sidan har, bland annat, gjorts gällande att en mera allmänt utbredd misstro mot krigsdomstolarna knappast förefunnes samt att densamma, där den vore tillfinnandes, i vart fall icke vore sakligt motiverad. Uttalanden i den förstnämnda riktningen ha gjorts av, bland andra, militieombudsmannen, de allmänna hovrätterna, chefen för generalstaben samt chefen för Östra arméfördelningen.

Militieombudsmannen yttrar rörande de nuvarande krigsrätterna att de, såsom ock tidigare innehavare av militieombudsmanåmbetet vid skilda tidpunkter betygat, visat sig fungera i stort sett mycket tillfredsställande. Dessa domstolar hade visat förmåga att genom smidig anpassning efter den militära tjänstgöringens krav så litet som möjligt verka hindrande vid denna tjänstgörings fullgörande ävensom att bringa målen till snabbt avgörande. Krigsrätterna måste vidare anses draga mycket ringa kostnad, och — vad viktigast vore — de hade som regel lämnat mycket tillfredsställande domsavgöranden. En modifikation beträffande det sålunda givna omdömet förklarar sig militieombudsmannen dock vilja göra: Det vore sant att den militära sakkunskapen och erfarenheten — vilken i militära mål oftast vore högeligen av nöden — starkast finge göra sig gällande, då militärerna deltog i själva överläggningen och omröstningen till utslag. Men i ett sådant deltagande låge ock stundom en viss fara. Det kunde enligt militieombudsmannens erfarenhet knappast förnekas, att man i ett och annat fall kunnat i de militära krigsrättsledamöternas vota spåra en viss benägenhet att alltför mildt bedöma handlingar begångna av personer, som varit med dem i militärt hänseende ungefär likställda. Helt visst vore omförmälda benägenhet hos de militära domarna omedveten och oavsiktlig, men den innebure dock — trots den ringa frekvensen av fall då den kunnat skönjas — ett missförhållande. Vidare kunde icke bortses från den omständigheten, att den militära domstolsledamoten såsom den tilltalades förman eller överordnade intoge en sådan ställning, att stora svårigheter för denne domare uppkomme att betrakta den tilltalades sak med fullkomlig oväld. I den mån misstro mot krigsrätterna grundade sig på nu angivna förhållanden — och icke på verkningarna av en propaganda i mindre lojala syften — kunde misstron icke fränkännas allt avseende.

Svea hovrätt framhåller att i den offentliga diskussionen om krigsdomstolarnas vara eller icke vara angreppen emot den rådande ordningen ytterst grundades på misstro emot krigsdomstolarnas militära ledamöter ävensom att anmärkningarna även ginge ut därpå att det överhuvud vore oriktigt, att vissa

medborgare skulle även i mål av stor vikt och betydelse dömas i helt annan ordning än andra. Oavsett vilken vikt dessa och andra argument finge anses äga i och för sig, vore det enligt hovrättens mening med hänsyn till angelägenheten av att rättsskipningen uppbyres av allmänt förtroende önskvärt, att anledningarna till den på sina håll rådande misstron emot den militära rättsvården undanröjdes. Å andra sidan måste emellertid härvid tillses, att icke andra viktiga samhällsintressen bleve lidande.

Göta hovrätt anför i denna del följande: Den viktigaste fordran, som måste uppställas med avseende å en domstol, vore, att den skulle stå i alla avseenden fri och obunden i de frågor, som hänskötes till dess bedömande, så att den vore i stånd att fullt opartiskt och objektivt handlägga och avdöma dessa. Denna fordran måste i särskild grad gälla domstolar, som hade att behandla brottmål och således träffa avgöranden angående för den enskilde individen så utomordentligt betydelsefulla frågor som brott och straff. Dylika domstolar borde helt stå ovan stridsvirket. Krigsdomstolarna — även i den reformerade sammansättning de haft sedan 1916 — kunde enligt hovrättens uppfattning icke till fullo anses uppfylla nu berörda fordran. Hovrätten syftade därvid på det förhållandet, att i krigsrättsmål i alla instanser militärpersoner skulle såsom domare hava säte och stämma i rätten. Särskilt i sådana mål, som gälla brott mot krigslydnaden, förolämpning eller våld mellan över- och underordnad samt tjänsteförseelser av olika slag, kunde de militära bisittarna i rätten, även om deras vilja till full objektivitet vore aldrig så stor, svårligen helt frigöra sig från sin allmänna inställning till företeelser av dylik art. De vore i regel den tilltalades överordnade och oftast hans förmän. Även i de mera sällsynta fall, då officer är åtalad, vore det enligt hovrättens uppfattning olämpligt, att andra officerare skulle sitta såsom hans domare. Det låge i sakens natur, att man icke kunde närmare påvisa missförhållanden, uppkomna genom krigsdomstolarnas nu berörda sammansättning; dessa domstolar torde även i flertalet av de mål, som droges under deras prövning, hava fungerat tillfredsställande. Detta hindrade emellertid icke, att själva systemet såsom sådant vore olämpligt och i påfrestande situationer kunde visa sig oförmöget att bestå provet. Det syntes antagligt, att det vore i detta system för krigsdomstolarnas sammansättning, som man hade att söka orsaken till den misstro mot krigsdomstolarna, som faktiskt förefunnes. Det förefölle — icke minst i försvarsväsendets eget intresse — angeläget att undanröja anledningen till denna misstro. Den åtgärd, som därvid framstode såsom naturligt, vore, att krigsdomstolarna i deras nuvarande form avskaffades och att deras uppgifter övertoges av de allmänna domstolarna.

Skånska hovrätten finner de farhågor, som understundom från militärt håll uttalats för att reformen i sig skulle innebära en källa till försvagande av disciplinen inom försvarsväsendet, ej vara tillräckligt underbyggda. Disciplinen inom en här vilade på åtskilliga grunder, av vilka givetvis straff för brott och sättet för dess ådömande vore en. Emellertid vägde i detta avseende tyngst, att genom ömsesidig förståelse mellan befäl och manskap och ömsesidig god vilja kunde skapas den rätta andan inom krigsmakten. För att ernå detta borde tillses, att de stötestenar, de anledningar till missnöje, som kunde förefinnas inom militärväsendet, i möjligaste mån undanröjdes. Huruvida så vore förhållandet med det nuvarande militära rättegångsväsendet, vore ett spörsmål, varom hovrätten ej med utgångspunkt från egen erfarenhet kunde döma. Då likväl folkrepresentanterna vid två särskilda riksdagar uttalat sig för utredning om möjligheten av krigsdomstolarnas avskaffande, syntes detta enligt hovrättens förmenande innefatta ett övertygande bevis om, att en utbredd folkmening stode bakom det ifrågavarande reformkravet. Hovrätten vore alltså av den uppfattningen, att reformen ur principiell synpunkt vore önskvärd och borde genom-

föras, därest ej lämplighetsskäl eller andra praktiska grunder talade däremot med sådan tyngd, att det kunde anses ej vara möjligt.

Chefen för generalstaben anför att det för försvarets målsmän måste framstå som ett önskemål av första ordningen att borttaga den misstro, vilken — ehuru icke sakligt grundad — dock alltjämt rådde och vilken synbarligen fått en vidsträckt spridning. För visso hade det varit önskvärt, om detta kunnat ske annorledes än genom tillgripande av en så radikal åtgärd som avskaffande av krigsdomstolarna under fredstid. Men då så visat sig icke vara möjligt, och då en ur teknisk synpunkt utmärkt domstol, som saknade allmänhetens förtroende, vore till mindre gagn än en tekniskt sett måhända underlägsen, som däremot åtnjöte detta förtroende, ville generalstabschefen i princip icke motsätta sig avskaffandet av vissa särskilda krigsdomstolar i fredstid.

Chefen för Östra arméfördelningen anser att den omständigheten att misstron mot det rådande systemet enligt vad det ville synas erhållit en fast förankring i folkopinionen finge anses vara av sådan betydelse, att densamma borde vara avgörande, därest icke ur militär synpunkt verkligt vägande skäl kunde anföras mot krigsdomstolarnas avskaffande. Detta vore emellertid icke fallet, därest hänsyn toges till av arméfördelningschefen framställda erinringar mot vissa av de i utkastet ifrågasatta bestämmelserna.

I flera yttranden uttalas den uppfattningen, att missnöjet med krigsdomstolarna ej är så allmänt utbrett som man från vissa håll velat göra gällande. Sålunda återopas, av *stationsbefälhavaren i Karlskrona* m. fl., det yttrande som på sin tid avgavs av Svea hovrätt över 1920 års krigslagstiftningskommittés betänkande och lagförslag, däri hovrätten säger sig betvivla, att en mera allmän misstro mot krigsdomstolarna är för handen hos andra än dem, som mot militärväsendet i det hela hysa en allmän misstro.

Krigsdomaren Lindberg yttrar att han icke i något fall under hela sin tjänstetid som ledamot av krigsrätt funnit att från de militära ledamöternas sida förekommit något som kunnat rubriceras som 'militär fördom'. De hade tvärtom visat sig mycket förstående för manskapets ställning samt visat sig benägna för att utdöma lindriga straff. Någon allmän misstro mot krigsdomstolarna förefunnes i varje fall icke bland dem som lyda under strafflagen för krigsmakten och vilka saken närmast rör.

Flera krigsdomare göra liknande på erfarenheten grundade uttalanden i fråga om de militära domarnas oväld i utövningen av domarämbetet samt om deras benägenhet för ett mildt bedömande av de värnpliktigas tjänsteförseelser.

Chefen för marininstaben framhåller att synnerlig vikt måste ägnas spörsmålet huruvida en förefintlig misstro mot ett rättegångsväsende är sakligt berättigad eller icke. Då det med fog torde kunna påstås att misstron mot krigsdomstolarna är oberättigad, borde statsmakternas åtgärder gå ut på att förändra icke den institution som misstron gäller utan i stället den missledda folkopinionen.

I vad mån avseende bör fästas vid den omständigheten att krigsdomstolarna icke kunnat tillvinna sig allmänt förtroende har helt naturligt gjorts beroende av hur svaret ansetts böra utfalla på frågan om de allmänna domstolarnas lämplighet, med hänsyn till organisation, arbetssätt och andra förhållanden, för de uppgifter som äro förenade med handhavandet av den militära rättsskipningen. Härvidlag ha i första rummet kommit i betraktande möjligheterna för de allmänna underrätterna att i erforderlig grad tillgodose kraven på skyndsamt ingripande och rörlighet, i vilket hänseende framhållits vikten av att domstol, som i första instans har att handlägga mili-

tära mål, sammanträder å ort, där den militära avdelningen befinner sig, samt å avdelningen tillhörande lokal. Jämte dessa spörsmål av väsentligen praktisk natur har understundom berörts den i tidigare diskussion om krigsdomstolarnas avskaffande ofta framförda åsikten, att den större offentligheten vid de allmänna domstolarna skulle ur humanitära och även disciplinära synpunkter vara ägnad att väcka betänkligheter mot en dylik reform.

I sistnämnda hänseende anför *chefen för marinstaben* att en militär, som gjort sig skyldig till en förseelse, försummelse eller ovärdsamhet i den militära tjänsten, en förseelse, som på intet sätt berör varken allmän moral eller medborgerligt anseende och som i vissa mål bringas till krigsrätt allenast för att få eventuell ersättningsskyldighet utredd, skulle kunna komma att skylta på domstolens uppropslista bland verkliga brottslingar. Hans förhållande skulle kanske rannsakas inför den mängd åhörare, som understundom av sensationslystnad är närvarande vid de allmänna domstolarnas förhandlingar. Detta kunde medföra allvarliga och bestående vådor för den anklagade militärpersonens ambition. Överdriven offentlighet vid domstolsförhandlingarna kunde också verka till att befälet droge sig för att, sin plikt likmätigt, beivra förseelser, särskilt av disciplinär art, som kunna föranleda domstolsbehandling inför en sensationslysten och oförstående publik med ty åtföljande pressreferat. *Krigsdomaren Lindberg* yttrar: Det kunde icke undgås att inställande vid allmän domstol av tilltalad militär i tjänstedräkt väcker en för honom obehaglig och kanske ofta för hans blivande verksamhet i det allmänna livet skadlig uppmärksamhet, som det enligt krigsdomarens förmenande vore ett ingalunda oviktigt humanitetsintresse att om möjligt söka bespara honom. Särskilt gällde detta de värnpliktiga, vilka blott för kortare tid och allenast på grund av gällande föreskrifter kommit att stå under krigslagarna. Största antalet brott, för vilka de tilltalas, utgjordes av olovligt undanhållande eller eljest åsidosättande av tjänsteplikter, och det vore av vikt att rannsakingen med dem för dylika förseelser, som icke eljest åtalades eller ansåges nedsättande, icke gjordes mera kännbar för deras anseende än nödigt. *Göta hovrätt* anser däremot för sin del det vara av ojämförligt största vikt, att själva domstolen är så sammansatt, att den åtalade icke känner sig stå i någon särställning. I vissa situationer kunde det vara mera humant mot honom, att rättsförhandlingarna försiggå under alldeles samma yttre förhållanden som andra rättsförhandlingar inför domstolen. Vad de rena tjänsteförseelserna anginge, saknades anledning antaga, att de skulle intressera en större allmänhet och betraktas annorlunda än hittills skett.

Rådande uppfattningar i fråga om de allmänna domstolarnas förutsättningar att under nuvarande förhållanden övertaga den militära rättsskipningen torde framgå av följande sammanfattning av vad i yttrandena anförts.

Vad rådhusrätterna angår vitsordas i allmänhet att de med hänsyn till sammansättning och tjänstgöringsordning äro lämpade för övertagande av krigsrättsmålen. Dock har, beträffande de mindre rådhusrätterna, erinrats om de av processkommissionen m. fl. påtalade brister i rättsskipningen vid dessa domstolar i följd av avsaknaden av så omfattande domstolsuppgifter, att erforderlig rutin kan av ledamöterna förvärvas.

Mot en överflyttning å rådhusrätterna av den militära rättsskipningen ha emellertid framställts invändningar av huvudsakligen rättslig natur, vilka i flera fall tillmätts avgörande betydelse. *Stockholms rådhusrätt* anför sålunda att beträffande rådhusrätterna vissa beaktansvärda svårigheter synas ställa

sig i vägen för förslaget genomförande, vilka bottna i den dualism som råder inom domstolsväsendet i första instans, i det att stadsdomstolarna äro icke av statlig utan av kommunal natur. Även om vederlag bereddes städerna för den genom krigsrättsmålens övertagande ökade arbetsbördan, torde dock enligt rådhusrättens mening skyldigheten för städernas domstolar att underkasta sig ändrad lagstiftning på området få anses underkastad vissa inskränkningar. Förslaget syntes utgå från att på rådhusrätten skulle kunna läggas ej endast skyldigheten att handlägga mål inom stadens gräns, utan jämväl att för handläggning av krigsrättsmål förflytta sig utom sitt jurisdiktionsområde. Något dylikt måste dock anses stridande mot gällande lagstiftning. Rättsskipningen vore ju i princip en statens angelägenhet. Det vore endast inom staden, som dess rådhusrätt på grund av ett staden tillkommande privilegium handhade rättsskipningen. Därav måste dragas den slutsatsen, att stadens domstol icke ägde utöva sina funktioner annat än inom stadens område. Ett motsatt betraktelsesätt skulle kunna leda till orimliga konsekvenser. Beträffande mindre städer, där rådhusrätten bestode endast av borgmästare och eventuellt en ytterligare lagfaren ledamot förutom illiterata ledamöter, skulle dessutom rättens bortovaro kunna föranleda, att staden därunder bleve utan behörig myndighet. Liknande synpunkter ha kommit till uttryck i yttrandena av *krigshovrätten, rådhusrätten i Jönköping, Karlskrona och Hälsingborg, krigsdomarna Ploman och Lindberg samt styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare*. Såsom ledamot av stadsdomareföreningens styrelse uttalar emellertid *borgmästaren Pettersson* i särskilt yttrande — gentemot styrelsemajoritetens uppfattning att det icke skulle låta sig göra att genom lag ålägga rådhusrätt att tjänstgöra utanför stadens för närvarande bestämda domvärjo — att Konung och riksdag torde vara berättigade att genom lagstiftning i vanlig ordning bestämma om domstolarnas domkretsar såsom det ur allmänna synpunkter befundes lämpligt.

Beträffande lämpligheten av att till häradsrätterna överflytta rättsskipning i militära mål ha i ett flertal yttranden betänkligheter uttalats med hänsyn till det större antalet ledamöter och den därav betingade svårigheten för dessa domstolar att uppfylla fordringarna på snabbhet och anpassning i övrigt efter de militära tjänstgöringsförhållandena; över huvud taget finge häradsrätten anses utgöra en domstolstyp som föga ägnade sig för uppgifter av nu ifrågakommande art.

Svea hovrätt yttrar härutinnan att hänsyn bör tagas till nämnden, som särskilt i de nordligare delarna av landet skulle nödgas underkasta sig besvärliga resor för stundom ganska täta sammanträden. Denna olägenhet kunde icke lämpligen undvikas därigenom att en särskild uppsättning nämndemän valdes från trakten närmast den militära förläggningen. Av principiella skäl borde en nämnd med så ensidig sammansättning ej komma till användning. *Krigshovrätten* gör gällande att nämndemän måste anses mindre lämpade att döma i specialmål såsom sjömål och vissa mål av hemlig beskaffenhet. Militärmålen komme ofta att handläggas av unga jurister, vilka icke hunne förvärva tillräcklig erfarenhet på ifrågakommande speciella rättsområde. Även *militärbefälhavaren för övre Norrland* uttalar att en häradsrätt måhända på grund av det stora antalet ledamöter och andra skäl icke alltid erbjöde tillräcklig garanti för hemlighällande av vad som ur synpunkten av rikets försvar måste anses vara av hemlig natur.

I flera yttranden uttalas av nu antydda skäl den meningen att häradsrätt i minsta möjliga utsträckning borde ifrågakomma såsom forum i militära mål eller att de alls icke borde erhålla befattning med dessa. I sådan riktning

uttala sig, förutom de nämnda myndigheterna, även *militieombudsmannen, Göta hovrätt, Skånska hovrätten, domhavandena i Vadsbo härads och Norra Åsbo härads domsagor, rådhusrätten i Karlskrona, arméförvaltningen, chefen för Västra arméfördelningen, militärbefälhavaren för Övre Norrland, krigsdomarna Ploman och Wetter samt styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare.*

I den mån svårigheter och olägenheter av de slag som av det föregående framgår ansetts vara förenade med de militära målens överflyttande på de allmänna underrätterna i deras nuvarande organisation och under nu gällande rättegångsordning, har i flera yttranden förordats ett anstånd med reformen i avvaktan på den allmänna processreformen.

Rådhusrätten i Stockholm anför sålunda att nämnda olägenheter syntes, fränsett vissa detaljer, vara av den art att de med större eller mindre styrka komme att resa sig mot varje försök att lösa frågan om krigsdomstolarnas avskaffande utan samband med en allmän rättegångsreform. Genom frågans uppskjutande i avbidan på en sådan reform skulle i varje fall enligt rådhusrättens mening många av dessa svårigheter kunna lätt nog övervinnas och förutsättningarna för ett gynnsamt resultat därigenom väsentligt ökas.

Vad särskilt angår häradsrätterna har framhållits, av *domhavanden i Gudhems och Kåkindes härads domsaga* att först genom den allmänna processreformens genomförande nödiga arbetskrafter torde komma att vid häradsrätterna ställas till förfogande och en behövligen arbetsfördelning ske, samt av *krigsdomaren Ehrenborg* att de enligt förslag till ny domsagostadga ifrågasatta sekretariatstjänsterna vid häradsrätterna ej syntes ägnade att med säkerhet avhjälpa bristerna i nuvarande vikariatssystem vid nämnda domstolar.

Processlagberedningen — vilken såsom förut påpekats haft att yttra sig allenast om spörsmålet, huruvida något vore att erinra mot det remitterade utkastet och promemorian ur synpunkten av den allmänna rättegångsreformen, och som följaktligen icke ingått på frågan om lämpligheten att redan med nu gällande rättegångsordning överflytta den militära rättsskipningen å de allmänna domstolarna med hänsyn till dessas arbetssätt och andra omständigheter — erinrar därom att enligt de av 1931 års riksdag godkända huvudgrunderna för den allmänna rättegångsreformen av de nuvarande rådhusrätterna skulle bibehållas allenast de som ägde minst tre lagfarna ledamöter. Denna uppfattning låge och väsentligen till grund för den av 1932 års riksdag antagna lagen om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. De mindre rådhusrätternas befattning med den militära rättsskipningen måste alltså antagas bliva ganska kortvarig. Att inför den förestående rättegångsreformen å dessa domstolar överflytta rättegångsuppgifter av mera omfattande och krävande natur syntes därför mindre lämpligt. Härtill komme att en sådan anordning kunde bereda ökade svårigheter vid fullföljande av syftet med 1932 års lagstiftning. Beredningen ansåge sig på nu anförda grunder böra hemställa att rådhusrätt med mindre än tre lagfarna ledamöter ej finge upptaga militära mål. Härom borde stadgande upptagas i lagen.

Den i viss mån fristående frågan om de militära målens upptagande i andra instans har behandlats i en del yttranden. Jämte den i utkastet avsedda uppdelningen av dessa mellan de allmänna hovrätterna har alternativt framförts möjligheten att sammanföra målen till Svea hovrätt såsom gemensam överdomstol, även sedan de i första instans övertagits av de allmänna underrätterna. En sådan anordning har ansetts önskvärd med hänsyn till den militära rättsskipningens enhetlighet.

Härom yttrar *Svea hovrätt* att de militära målen upptagande vid de allmänna hovrätterna enligt vanliga regler för fullföljd av talan framstår som den naturliga ordningen, om vid den förestående allmänna processreformen det skriftliga förfarandet i hovrätt får vika för en annan ordning. I avvaktan på denna reform torde det däremot vara ur flera synpunkter lämpligare, att *Svea hovrätt* utgör andra instans i samtliga krigsrättsmål. Den inom hovrätten samlade erfarenheten på området kunde därigenom fullt ut tillgodogöras och påtagliga fördelar vinnas till främjande av rättsenhet på detta för de allmänna domstolarna främmande specialområde med dess till stor del ganska obestämda och svävande rättsregler. *Krigshovrätten* anser på enahanda grunder en fördelning av militärmålen mellan tre och senare ännu flera hovrätter obetingat skadlig. Flertalet militära och vissa civila myndigheter giva uttryck åt en liknande uppfattning. *Militieombudsmannen* förklarar, utan att likväl taga bestämd ställning till spörsmålet, att skäl av en viss styrka synas tala för en gemensam andra instans.

Såsom i det föregående framhållits äro de mål som för närvarande upptagas av krigsdomstolarna av växlande art såtillvida att vissa av målen angå speciellt militära tjänsteplikter eller eljest föreskrifter som meddelats till uppriktthållande av disciplin och ordning inom krigsmakten, medan däremot andra mål röra brott av allmän natur, exempelvis de i 8 kap. strafflagen för krigsmakten omförmälda egendomsbrotten. De senares hänförande under krigsdomstol motiveras av gärningsmannens egenskap av krigsman. I flera av yttrandena har denna artskillnad mellan målen betonats och föranlett uttalanden om en revision av strafflagen för krigsmakten i samband med genomförandet av nu förevarande reform eller om en begränsning av överflyttningen till vissa arter av mål. Sålunda har av somliga förordats, att allenast mål av allmän natur överflyttas å de allmänna domstolarna eller att en utvidgning av befälhavarnas disciplinära bestraffningsrätt sker i ändamål att i möjligaste mån minska de allmänna domstolarnas befattning med de i angivna hänseenden utpräglat militära målen. Vissa anse lämpligt att såväl en utsöndring av egendomsbrotten ur strafflagen för krigsmakten som en utvidgning av den disciplinära bestraffningsrätten äger rum i samband med den militära jurisdiktionens överflyttning å de allmänna domstolarna. Ur de yttranden som närmare behandla dessa frågor må här anföras följande.

Svea hovrätt framhåller att handläggning inför specialdomstol med militära bisittare av mål, som röra brott av civil natur, tydligen framstår i en helt annan dager än då fråga är om förseelse mot den militära disciplinen. I förstnämnda fall föreläge i allmänhet icke något särskilt behov av militär sakkunskap, och sådana måls behandling i vanlig rättegångsväg kunde icke i högre grad verka förryckande på den militära tjänstgöringen, då de ej vore mera allmänt förekommande. Ännorlunda förhölle det sig däremot beträffande mål, vilka ha en alldeles övervägande militär natur. Att överföra exempelvis mål angående den militära disciplinen till allmän domstol skulle ofta medföra olägenheter såväl ur militär synpunkt som för den civila rättsvården. Ur principiell synpunkt utgjorde det icke heller något anmärkningsvärt, att disciplinmål behandlades i särskild ordning; vår lagstiftning erbjöde därpå flera exempel. Ett överflyttande av sådana mål till allmän domstol skulle tvärt om innebära ett avsteg från eljest tillämpade principer. Hovrät-

ten finner sålunda skäl föreligga att i viss utsträckning mål som höra till krigsdomstolarnas upptagande överflyttas å de allmänna domstolarna, men anser det böra göras till föremål för närmare prövning, huruvida en uppdelning lämpligen bör ske och var gränsen härvid skall dragas. Hovrätten anser det även böra övervägas huruvida den domstol, som hade att handlägga de icke överflyttade målen, skulle hava enahanda sammansättning som de nuvarande krigsdomstolarna eller om, i samband med inskränkningen av specialdomstolens kompetens, dennas organisation kunde göras ännu enklare, smidigare och billigare.

Krigsdomaren Wetter, som behandlar de olika arterna av militära mål ur synpunkten av den militära sakkunskapens betydelse för målens behandling och prövning, framhåller att strafflagen för krigsmakten dragit en alltför omfattande gräns för de brott, vilka där omförmälas såsom straffbara och vilka på grund därav skola höra till krigsdomstol, samt att ett icke ringa antal straffbestämmelser i nämnda lag, särskilt flertalet av de i 8 kap. upptagna brotten mot egendom, icke äga det nära samband med de egentliga militära brotten, att de böra bedömas av krigsdomstol.

Även *chefen för generalstaben*, som enligt vad förut nämnts i princip tillstyrker krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid, ifrågasätter huruvida icke bestämmelserna i 8 kap. strafflagen för krigsmakten skänkt denna lag en större omfattning än ändamålet kräver samt anser att ett borttagande ur lagen av egendomsbrotten borde ske i sammanhang med krigsdomstolarnas avskaffande. Mål rörande dylika brott borde ej behandlas såsom militära mål. I stället borde i allmänna strafflagen inryckas bestämmelser om att egendomsbeskaffenhet av militär statsegendom skulle utgöra försvärande omständighet. Generalstabschefen framhåller vidare att kravet på en utvidgning av den disciplinära bestraffningsrätten för befälhavarna ovillkorligen bör vinna beaktande för att den föreslagna ordningen för militärmålen handläggning skall bli ur militär synpunkt godtagbar. Den minskning i antalet av sådana mål vid domstolarna som en sådan åtgärd skulle medföra, finner generalstabschefen önskvärd ur såväl militär som allmän synpunkt. Omfattningen av denna utvidgning syntes ej behöva bli betydande, om i samband med ändring av vederbörande lagrum i strafflagen för krigsmakten tydligt påpekades befälhavarens skyldighet och icke allenast rättighet att avdöma disciplinmål. Bestraffningsrätten borde nämligen fullständigt utnyttjas redan inom nu uppdragna gränser.

Rörande önskvärdheten av en utökning av bestraffningsrätten i disciplinmål i samband med en militär rättegångsreform ha därjämte uttalat sig följande militära myndigheter, nämligen *chefen för Östra arméfördelningen*, vilken principiellt intager samma ställning till reformförslaget som generalstabschefen, *militärbefälhavarna för Övre Norrland* och på *Gotland*, *chefen för kustflottan* samt *chefen för kustartilleriet*.

Rådhusrätten i Halmstad anför i denna del bland annat: Med anledning av de ganska hårda straff som måste användas för disciplinens hävdande, är det naturligt, att man även när det gällt rent disciplinära förseelser starkt begränsat befälhavarens egen bestraffningsrätt. Sålunda har han icke kunnat ådöma strängare straff än arreststraff med viss skärpning, varjämte han varit hänvisad att vid utövningen av sin bestraffningsrätt rådgöra med juridiskt bildad tjänsteman. Ytterligare en begränsning har varit, att befälhavaren i regel icke fått själv utöva bestraffningsrätten, där den felande bestritt förseelsen. För att ombesörja den rättsskipning, som sålunda ej kunnat anförtros åt chefen, har en särskild domstol funnits. Redan förekomsten av en sådan domstol har väl föranlett, att åt densamma uppdragits en del mål, som strängt taget icke haft med den disciplinära bestraffningsrätten att göra, t. ex.

förskingringsmål, stöld m. m. Rådhusrätten finner det uppenbart, att befälhavarnas disciplinära myndighet bör utsträckas, om krigsdomstolarna avskaffas. Att t. ex. till allmän domstol överlämna domsrätten över en värnpliktig, som begått en ren skolförseelse men nekar till densamma, vore enligt rådhusrättens mening både olämpligt och stötande. Detsamma kunde sägas om det fall att en värnpliktig ställes under åtal för vissa rent militära förseelser, å vilka fängelse kan följa.

I vissa yttranden har jämväl påyrkats en omarbetning av strafflagen för krigsmakten i humaniserande riktning, vilken ansetts böra ske i samband med den processuella omgestaltningen. För en sådan åtgärd har såsom redan omnämnts *rådhusrätten i Örebro* uttalat sig. *Rådhusrätten i Karlskrona* hyser härutinnan samma uppfattning. Även *chefen för marininstaben* finner att anmärkningar med fog kunna riktas mot strafflagen för krigsmakten såsom i flera avseenden icke förenlig med den moderna tidens och fredsförhållandenas krav samt att förslag till revision av nämnda lag bort föreligga samtidigt med förslaget om krigsdomstolarnas borttagande.

Beträffande frågan huruvida särskild militär sakkunskap bör i rättssäkerhetens intresse vara representerad inom domstol som handlägger militära mål eller om den lämpligen kan tillföras domstolen genom tillkallade sakkunniga eller på annat sätt ha olika meningar gjort sig gällande. Flertalet av de hörda myndigheterna uttala sig i den förstnämnda riktningen. Emellertid framhålles även härutinnan ofta artskillnaden mellan de militära målen inbördes. I vissa fall synes man vid förordandet av militära meddomare ha lagt huvudsaklig vikt vid att den militära uppfattningen skulle få tillfälle att göra sig gällande i mål av betydelse för disciplinen; i andra fall åter torde man mera ha tagit sikte på vissa måls ur teknisk synpunkt invecklade natur.

Bland de myndigheter som särskilt uppehållit sig vid detta spörsmål anföras, såsom redan av det förut anförda framgår, *militieombudsmannen* och *Göta hovrätt* vissa skäl som tala emot militärers deltagande såsom domare i mål angående brott begångna av krigsmakten tillhörande personal. Båda dessa myndigheter äro av den uppfattningen att militärer icke böra vara ledamöter i domstolen samt att erforderlig sakkunskap bör tillföras densamma i annan form. *Göta hovrätt* anser att sakkunskapen kan komma fullt till sin rätt under den förberedande utredningen samt därigenom att militär befattningshavare beredes tillfälle att, där sådant erfordras, närvara vid rättens förhandlingar för meddelande av upplysningar och dylikt. Liknande uttalanden göras av *Skånska hovrätten*, *rådhusrätten i Västerås* m. fl. *Krigsdomaren Rasmussen* förklarar i detta avseende att de mål han handlagt vid Bohusläns regementes krigsrätt nästan undantagslöst kunnat avgöras utan att någon speciell militär sakkunskap erfordrats, och i de få fall sådant varit av nöden hade nöjaktiga upplysningar kunnat inhämtas. *Rådhusrätten i Halmstad* anser visserligen att saknaden av militära bisittare med en ingående kännedom om tjänstgöringsförhållandena vid truppförbandet stundom — såsom i vissa mål där de invecklade militära tjänstgöringsreglementena spela en avgörande roll — kommer att göra sig gällande i ökad svårighet att bedöma brottsligheten, men vitsordar dock att det stora flertalet fall av krigsrättsmål icke erbjuder denna svårighet. *Krigsdomaren Lindberg* anser att i mål rörande tjänstefel o. d. samma lyckliga resultat knappast skulle ernås genom att befattningshavare vid krigsmakten förordnades att vid rätten lämna upplysningar som genom militära ledamöter. Helt annat vore förhållandet, när det

rörde sakkunskap i tekniska frågor; då borde sakkunnigutredningar förebringas genom parterna eller genom av domstolen tillkallade sakkunniga. *Krigshovrätten* uttalar den åsikten att en sakkunnig militär meddomare icke kan ersättas av en för visst fall tillkallad sakkunnig. Uppenbart vore att ett omdöme, som avgäves av en tillkallad sakkunnig, lätteligen bleve mera exklusivt, mera yrkesmässigt färgat än ett omdöme avgivet av en sakkunnig under domaransvar handlande domare, som hade tillfälle att följa målet i alla dess faser samt draga nytta av meningsutbytet med de övriga domarna. Med militärernas avlägsnande ur domstolen eliminerades därtill en personalkänedom, som det vore av största vikt för domstolen att inom sig äga. *Krigsdomaren Wetter* yttrar att domstolen genom militärer, som förordnas att lämna upplysningar eller avhöras såsom sakkunniga vittnen, väl erhåller tillgång till sådana erfarenhetssatser, som i vissa fall erfordras såsom premisser för domen. Men huvudsakligen behövdes på detta område något annat, nämligen sakkunnig medverkan vid själva det arbiträra bedömandet av ansvar och ersättningsskyldighet inom ramen för en obestämd brottsbeskrivning eller eljest utan stöd av legala regler i organisatoriskt och tekniskt komplicerade situationer. Denna medverkan kunde endast tillhandahållas inom domstolen själv av militära meddomare, som med domare av facket delade ansvaret för målens utredning och slutliga avgörande.

De hörda *militära myndigheterna* äro i allmänhet av den meningen att militära bisittare böra bibehållas, även om de militära målen överflyttas å allmänna domstolar. En motsatt uppfattning synes dock kunna utläsas ur de av *chefen för generalstaben*, *chefen för Östra arméfördelningen* samt *chefen för flygvapnet* avgivna yttranden. — *Chefen för marininstaben* betonar i första rummet betydelsen av militära domare ur disciplinär synpunkt samt yttrar härom: För handhavandet av krigsdomstolarnas uppgift såsom de yttersta vårdarna av disciplinen fordrades förstäelse för det i krigsmakten tillämpade disciplinära systemet och disciplinens krav liksom också intresse för upprätthållande av denna disciplin. Den bristande sakkunskapen på denna den militära rättsskipningens viktigaste område gjorde det otänkbart att till civila domare överlämna uppgiften som de slutliga bedömarna och upprätthållarna av krigsmaktens disciplin. Knappast mindre viktig vore krigsberedskapssynpunkten. Ett realiserande av förslaget skulle under första tiden efter ett krigsutbrott — då de militära målen överflyttades till helt och hållet oprövade domstolar med militära bisittare utan förtrogenhet och vana vid dessa måls handläggning — otvivelaktigt medföra ett svaghetsstillstånd på den militära rättsskipningens område, som kunde medföra allvarliga risker för krigstukten och för krigsmaktens anda. *Chefen för kustartilleriet* finner det uppenbart att vid de allmänna domstolarna med deras jämförelsevis ofta skiftande domarepersonal samt dennas oftast ringa kännedom om militära förhållanden, bristande personalkännedom och knapphändiga erfarenhet om och kanske ringa förstäelse för militärmålen disciplinära sida, behovet av den militära sakkunskapen måste anses än nödvändigare än i de nuvarande krigsrätterna. *Chefen för kustflottan* befarar, i likhet med andra militära och även civila myndigheter, en försämrad sakkunnig behandling av sjömilitära mål. I vissa fall framhålles även den ofta speciellt militärtekniska karaktären hos undersökningsmålen, vilken anses motivera en delvis militär sammansättning hos domstolen.

I allmänhet torde man vid bedömandet av nu ifrågakvarande spørsmål i första rummet haft i sikte domstolarna i första instans. I flera yttranden förekomma dock även uttalanden som hänföra sig till sakkunskapens ställning i överdomstolarna.

Militieombudsmannen påpekar sålunda hurusom betänkligheterna mot militärer såsom domare i krigsrätterna i fredstid icke tillnärmelsevis göra sig gällande på samma sätt beträffande krigsöverdomstolen. I stället framträdde där fördelen av ständigt tillgång till militär sakkunskap och erfarenhet genom de militära ledamöterna än mer än vid krigsrätterna. Emellertid torde ett borttagande av de militära bisittarna ur krigsrätterna böra, enligt militieombudsmannens mening, föra med sig motsvarande åtgärd beträffande krigsöverdomstolen. *Krigshovrätten* anför i denna del, att om indragning av krigsdomstolarna trots allt skulle komma att ske, Svea hovrätt, som enligt krigshovrättens mening borde ensam bli andra instans för militärmålen, syntes böra för handläggning av dylika mål förstärkas med militära meddomare, liksom i vattenrättsmål hovrätten är förstärkt med sakkunnig ledamot från kammarkollegium. Det vore enligt krigshovrätten att befara, att avgörandet särskilt av disciplinmålen med den knappa utredning, som däri består i första instans, utan militära bisittare komme att erbjuda högst betydande svårigheter. Jämväl i de s. k. sjömålen vore behovet av militär fackkunskap i domstolen starkt framträdande. *Chefen för generalstaben*, som i fråga om underrätterna icke yrkar på militärens deltagande såsom domare, föreslår beträffande mellaninstansen att två militära bisittare ingå i hovrättsdivision, som skall handlägga militära mål. *Chefen för marinstaben* anser, på liknande grunder som av honom anförts beträffande första instansen, militära meddomare erforderliga även i överdomstolarna.

Oberoende av uppfattningen om lämpligheten i och för sig att ersätta de militära ledamöterna med tillkallade sakkunniga har av vissa myndigheter framförts åsikten att i händelse av krigsdomstolarnas avskaffande sakkunniga borde i alla militära mål beredas tillfälle att vara närvarande vid handläggningen och lämna erforderliga upplysningar, detta för att vinna garanti för att sakkunskapen verkligen i tillräcklig utsträckning tages i anspråk. Härvid torde i allmänhet även ha avsetts målens handläggning i andra instans. Undantag göres dock understundom beträffande mål av visst slag, såsom de förut berörda stöldmålen och liknande. Obligatorisk närvaro av sakkunnig militär befattningshavare kräves sålunda av *Svea hovrätt*, *krigshovrätten* och *militieombudsmannen*, av vilka de båda senare jämväl framhålla att bestämmelse härom bör gälla såväl underrätt som hovrätt, samt vidare av *chefen för generalstaben* och *chefen för kustflottan*, den sistnämnde med betonande av vikten av sakkunskapen för de sjömilitära målen.

De nuvarande *auditörernas* befattning med den disciplinära bestraffningsrättens utövning samt deras skyldighet att, då det påfordras, biträda befälhavarna vid förvandling, sammanläggning och verkställighet av straff skulle enligt utkastet, såsom redan förut nämnts, överföras å befattningshavare vid de allmänna domstolarna. I den jämte utkastet remitterade promemorian yttrades härom att de ifrågavarande göromålen finge anses äga sådant samband med domarverksamheten att de kunde åläggas domstolarnas tjänstemän. Detta ansågs däremot ej böra ske beträffande det rådgivarskap i övrigt som ankommer på auditörerna. I den mån behov av juridiskt biträde i andra angelägenheter yppades för de militära befälhavarna borde detta kunna anskaffas på mera privat väg genom avtal med lämplig person. En motsvarighet till föreskriften i gällande lag därom att auditören äger såsom ordförande i krigs-

rätt handlägga persedel mål återfinnes i utkastets bestämmelse rörande befo-genhet för sådan befattningshavare som nyss nämnts att ensam handlägga dylika mål.

Vad sålunda föreslagits har i en stor del av de avgivna yttrandena givit anledning till erinringar i olika avseenden. Ur nämnda yttranden må här anföras följande.

Militieombudsmannen anser att det kan med styrka ifrågasättas huruvida den nuvarande auditörens uppgifter med avseende å disciplinmålen — alltså icke domstolsmålen — handläggning och övrig juridisk hjälp åt den militära befälhavaren, vilka uppgifter innebära en rent statlig verksamhet av väsentligt annat slag än rådhusrätternas nuvarande arbetsuppgifter, lagligen kunna läggas å ledamot av rådhusrätt. Följden av en sådan överföring av uppgifter, som vore främmande för rådhusrätternas nuvarande verksamhet, skulle kunna tänkas bli att fältet lämnades öppet för ett överförande å ledamöter av rådhusrätterna av åtskilliga andra liknande uppgifter, exempelvis rådgivande verksamhet åt järnvägsstyrelsen och de övriga kommunikationsverken i disciplinära ärenden m. m. Oavsett dessa skäl talade enligt militieombudsmannens åsikt flera omständigheter emot att den nuvarande auditörens arbete lades å en tjänsteman, vilken så fast som en rådhusrättsledamot eller en biträdande domare vore knuten till den civila domstolen. Rörande båda dessa kategorier av tjänstemän gällde, att en viss risk föreläge för att tjänstemannen skulle av sina göromål i domstolen sättas ur stånd att med den skyndsamhet, som krävdes ur den militära tjänstgöringens synpunkt, lämna befälhavaren sitt biträde. Åtminstone beträffande de biträdande domarna torde vidare gälla, att de genomsnittligt bleve mindre kompetenta än de nuvarande auditörerna att lämna biträde åt den militära befälhavaren. Då nämligen de biträdande domarna, för sin utbildnings skull och av andra anledningar, torde vara underkastade ganska täta förflyttningar mellan skilda orter, torde de i väsentligt mindre grad än de nuvarande auditörerna bli i stånd att under tillräckligt lång tid inhämta erfarenhet och vana vid disciplinmåls handläggning. Ett viktigt skäl för bibehållande av de nuvarande auditörerna måste framföras ur krigsberedskapens synpunkt. Det kunde icke gärna förväntas, att de rådmän och biträdande domare, som enligt det remitterade förslaget skulle handlägga militära rättegångsmål och biträda de militära befälhavarna i disciplinmålen, kunde i någon större utsträckning av sina respektive domstolar i krigstid avstås för att ingå såsom auditörer i fältkrigsrätterna. Av nu anförda orsaker syntes vara nödvändigt att auditörsbefattningarna bibehöllas såsom självständiga tjänster. — Beträffande persedelmålen finner militieombudsmannen redan den nu gällande ordningen för dessa måls handläggning under auditörens ordförandeskap vara otillfredsställande samt förordar härvidlag en ändring i den riktning som enligt vad tidigare antytts föreslagits av 1920 års krigslagstiftningskommitté.

Svea hovrätt hyser beträffande önskvärdheten av auditörskårens bibehållande samma uppfattning som militieombudsmannen. Hovrätten anser det vara av synnerlig vikt att, om de allmänna domstolarna skola behandla även mål angående den militära disciplinen, ett samband finnes mellan domstolen och den militära rättsvården i övrigt. Ett sådant samband kunde, såvitt rådhusrätterna ange, vinnas därigenom att den jurist som skall handhava de huvudsakliga auditörs göromålen regelmässigt deltagar i handläggningen av militära mål. Beträffande häradsrätt ställde sig saken däremot annorlunda.

Krigshovrätten anlägger liknande synpunkter samt yttrar beträffande den föreslagna ordningen för anskaffande av juridiskt biträde åt befälhavare i

andra ärenden än dem som angå den disciplinära bestraffningsrätten, straffsammanläggning m. m., att borttagandet av möjligheten för befälhavare att erhålla biträde av jurist, handlande under tjänsteansvar, vore en svaghet som komme att i praktiken visa sig ytterst kännbar. I fråga om persedelmålen hyser krigshovrätten vissa betänkligheter mot att de skulle komma att avgöras av en enmansdomstol. På grund av sitt stora antal representerade dessa mål ett icke obetydligt intresse för staten; de visade sig ej sällan under handläggningen innefatta spörsmål som vore svårlösta och berörde förluster eller skador till höga belopp. Å andra sidan skulle persedelmålen handläggning vid underrätterna säkerligen ganska menligt inverka på dessas arbetstid.

Göta hovrätt finner lika med de nämnda myndigheterna att auditörsbefattningarna böra bibehållas, i vart fall såvitt angår disciplinmål vid avdelningar, som skulle lyda under stadsdomstol, medan däremot *Skånska hovrätten* anser det troligt att det sätt för frågans lösning, som förslaget innebär, skall visa sig framkomligt.

Medan från rådhusrätternas sida i stor utsträckning göres gällande den nämnda åsikten att auditörsgöromålen icke kunna tvångsvis åläggas rådhusrätternas tjänstemän, påyrkas från åtskilliga militära myndigheter auditörsbefattningarnas bibehållande såsom självständiga tjänster i första rummet ur synpunkten att den föreslagna ordningen skulle i följd av domstolstjänstemännens ibland ringa erfarenhet på det speciella området m. m. medföra osäkerhet och dröjsmål till skada för disciplinen och den militära tjänsten. Krigsdomarna ställa sig på ett par undantag när avvisande mot förslaget i denna del.

I den jämte lagutkastet remitterade promemorian erinrades om de grundlagssstadganden, i vilka krigsdomstolarna finnas omnämnda. Härutinnan anfördes:

Någon ändring i § 20 regeringsformen — enligt vilken två militärpersoner av högre grad skola i högsta domstolen deltaga i avgörandet av sådana mål, som från krigsdomstolarna dragas under Konungens prövning — torde icke påkallas av den tillämnade överflyttningen av de militära målen till de allmänna domstolarna. Föreskrift därom, att mål av detta slag skulle tillhöra specialdomstol, torde icke innefattas i stadgandet, och detta torde efter den nya lagstiftningens genomförande endast få tillämpning beträffande mål, som till högsta domstolen fullföljdes från de krigsdomstolar, vilka under vissa förutsättningar — krig eller mobilisering — fortfarande kunde vara inrättade. Beträffande stadgandet i § 96 regeringsformen — enligt vilket militieombudsmannens tillsyn över lagars och författningars efterlevnad, såvitt vore i fråga, inskränkts till fall där det gäller deras tillämpande vid krigsdomstolarna — så torde med hänsyn till avfattningen av denna bestämmelse den föreslagna lagstiftningsåtgärden komma att föranleda en avsevärd beskäring av militieombudsmannens ämbetsuppgifter. Det sagda ägde motsvarande tillämpning beträffande det praktiskt mindre betydelsefulla stadgandet i § 101 regeringsformen angående skyldighet i vissa fall för militieombudsmannen att vid riks rätt anställa åtal mot ledamot av högsta domstolen för fel i domarämbetets utövning med avseende å mål, som från krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning. Icke heller föreskriften i andra stycket av § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen — enligt vilken åtal jämlikt § 4 mom. 14 (för spridande av en med kvarstad belagd eller konfiskerad skrift) mot någon, som lyder under strafflagen för krigsmakten, skall tillhöra krigsdomstols upptagande — vore att fatta som någon ovillkorlig föreskrift därom att för dessa måls behandling specialdomstolar skulle vara inrättade. Efter de nuvarande

krigsdomstolarnas avskaffande torde bestämmelsen innebära, att i paragrafen angivna mål skulle handläggas vid domstol, som eljest hade att upptaga mål av det i den särskilda militära rättegångslagen avsedda slag. Lämpligen kunde i nya lagen utsägas att sådana domstol i sist angivna fall vore att anse som krigsdomstol. — En bestämmelse av sådant innehåll inflöt också i utkastet (17 §).

I flera av de inkomna yttrandena har den meningen uttalats att krigsdomstolarnas avskaffande och en överflyttning av den militära domstolsjurisdiktionen till de allmänna domstolarna ej kunde ske, med mindre de nämnda grundlagsparagraferna eller vissa av dem samtidigt underginge ändring. Understundom har härvid huvudvikten fästs vid § 20 regeringsformen. Detta stadgande har då vanligen ansetts innefatta föreskrift därom att det slag av mål som nu handläggas av krigsdomstolarna — de militära målen — under alla förhållanden skola ej blott i högsta domstolen utan även i lägre instanser handläggas under medverkan av militära meddomare. Därutöver har lagrummet ibland ansetts föreskriva existensen av specialdomstolar för dessa måls handläggning. I andra yttranden har åter den meningen gjorts gällande att visserligen icke det nämnda stadgandet i regeringsformen utgjorde hinder för de militära målens överflyttande å de allmänna domstolarna på sätt föreslagits, men att så däremot vore förhållandet med bestämmelsen i § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen.

Till belysande av de synpunkter som i övrigt anlagts vid kritiken av den enligt promemorian och utkastet föreslagna lösningen av hithörande spørsmål må återgivas det av *Svea hovrätt* avgivna yttrandet. Hovrätten anför, efter redogörelse för de nämnda grundlagsparagrafernas innehåll, följande:

Den kommitté, som den 17 oktober 1922 avgav förslag, åsyftande krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid, föreslog tillika ändring i samtliga nu nämnda lagrum. Sålunda skulle militärpersoner icke deltaga i högsta domstolens handläggning av mål, vilkas handläggning enligt förslaget skulle ankomma på allmän domstol, men väl skulle militieombudsmannen vaka över lagars och författningars efterlevnad även i fråga om sådana militära brottmål, vilka skulle av sådan domstol handläggas. Åtal för utspridande av indragen skrift vid trupp eller å flottans fartyg skulle i fredstid upptagas av allmän domstol. Enligt det nu föreliggande förslaget skulle förenämnda grundlagsbud kvarstå oförändrade, oaktat krigsdomstolar kunde förefinnas allenast vid krig och mobilisering. Vad angår de förenämnda bestämmelserna i regeringsformen, skulle dessa emellertid enligt den i P. M. uttalade uppfattningen, om förslaget upphöjdes till lag, erhålla en helt annan innebörd än de för närvarande äga. Frånsett här nedan avsedda fall enligt tryckfrihetsförordningen, skulle allenast vid krig eller mobilisering militära ledamöter inträda i högsta domstolen; i övrigt kunde ej förekomma, att mål från krigsdomstol droges under Konungens prövning. Militieombudsmannens befattning med mål, handlagda vid krigsdomstol, bleve på motsvarande sätt begränsad; den inträdde allenast vid krig och mobilisering, medan eljest även handläggningen av militära brottmål fölle under justitieombudsmannens granskning. Ordet »krigsdomstol» har sålunda ansetts böra vid tolkningen av förenämnda paragrafer i regeringsformen tagas i sin hävdvunna betydelse av en särskild för handläggning av militära mål inrättad domstol. För att förlika § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen i dess oförändrade lydelse med det föreliggande lagförslaget har det däremot visat sig nöd-

vändigt att för där avsedda fall med »krigsdomstol» förstå något helt annat, nämligen varje domstol, som har att upptaga militära mål, sålunda även allmän domstol, såvitt den äger sådan kompetens; om krigsdomstol även här fattades i den snävare bemärkelsen, komme nämligen, om förslaget genomfördes, forum att i fredstid saknas för ifrågavarande fall. I syfte att säkerställa en sådan tolkning har man i 17 § inrymt ett stadgande av innehåll, att domstol, som har att upptaga militära mål, skall såsom krigsdomstol anses, då enligt tryckfrihetsförordningen mål tillhör sådan domstols upptagande. Emot förslagets ståndpunkt i denna del kunna i flera hänseenden erinringar göras. Vad först angår tryckfrihetsförordningen § 5 mom. 10, läser det knappast kunna betvivlas, att ordet krigsdomstol även där har sin hävdvunna betydelse; en jämförelse mellan lagrummets båda stycken giver fastmera direkt stöd för denna uppfattning. Då detta stadgande år 1909 upptogs i tryckfrihetsförordningen, gällde det väl ej att bereda grundlagsskydd åt krigsdomstolarna utan allenast att för visst fall giva en särskild regel om forum. Men då lagrummet är att tolka på nyssnämnda sätt, bör, därest förslaget om upphörande av vissa krigsdomstolar skall upphöjas till lag, tryckfrihetsförordningen samtidigt ändras i den riktning, som år 1922 föreslogs. Att, till undvikande av det med en grundlagsändring förenade uppskovet, söka lösa frågan genom ett stadgande i allmän lag, vilket i sak om ock ej i form innefattar en tolkning eller kanske snarare en ändring av grundlagen, vore att slå in på en betänkelig väg. (Jämför § 83 regeringsformen.) Emot innehållet av detta i 17 § av förslaget upptagna stadgande kan för övrigt anmärkas, att om allmän domstol skall, i sin egenskap av forum för militära mål, betraktas såsom krigsdomstol, detta betraktelsesätt icke rimligen kan begränsas till giltighetsområdet för en viss grundlagsparagraf, vars innebörd skulle därigenom modifieras. Skall det föreliggande lagförslaget genomföras utan grundlagsändring, bör sålunda i varje fall 17 § utgå och frågan om tolkningen av tryckfrihetsförordningen lämnas åt rättstillämpningen. Emot den i P. M. intagna ståndpunkten i grundlagsfrågan måste vidare erinras, att det icke läser låta sig göra att åt ordet krigsdomstol giva en tolkning i tryckfrihetsförordningen och en helt annan i regeringsformen. Skall vid tillämpning av § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen med krigsdomstol förstås varje domstol, som har att upptaga militära mål, måste förenämnda paragraf i regeringsformen läsas på motsvarande sätt. Detta skulle innebära, att militära ledamöter skulle i högsta instans anlitas även i sådana militära mål, som fullföljts från allmän domstol, och att militieombudsmannens åligganden skulle bibehållas vid sin nuvarande omfattning, ehuru hans granskning komme att avse allmän domstols verksamhet, till den del krigsdomstols uppgifter övergått på sådan domstol. Detta sistnämnda vore enligt hovrättens mening fullt i sin ordning; till säkerställande av enhetlig rättstillämpning är en enhetlig granskning av den militära rättsvården av synnerlig vikt, särskilt vid en tidpunkt, då denna rättsvård till stor del skulle övergå i nya händer. Däremot komme det naturligtvis att framstå såsom en inkonsekvens, om militärpersoner skulle i högsta instans delta i handläggningen av mål, som i de lägre instanserna handlagts av de allmänna domstolarna utan militärt inslag. En sådan ordning kan med fog anses stridande, om icke mot grundlagens bokstav, så dock mot dess anda. Skulle åter, på sätt med förslaget avses, militära ledamöter i högsta domstolen icke vidare förekomma i fredstid, innebure detta att de särskilda bestämmelser, som § 20 regeringsformen innehåller om högsta domstolens handläggning av militära mål, skulle utan grundlagsändring för normala förhållanden mista sin betydelse. Det kan i detta sammanhang för tjäna erinras, att bestämmelserna i fråga ända till 1915 ägde tillämpning allenast i fredstid. På nu anförda grunder anser hovrätten förslaget icke böra upp-

höjas till lag utan att förenämnda paragrafer i grundlagarna samtidigt undergå ändring.

I de förut omförmälda, av rådmannen Bång och översten Holmquist med anledning av utkastet till mig ingivna skrifterna ha Bång och Holmquist anfört i huvudsak följande.

Rådmannen Bång har uttalat betänkligheter mot reformens genomförande vid den tidpunkt, som enligt utkastet avsetts, med hänsyn särskilt till de bestämmelser i grundlagarna, som beröra krigsdomstolarna, samt till de svårigheter, som för närvarande finge anses möta mot att utnyttja de allmänna domstolarna på angivet sätt. De grundlagsstadganden, varom vore fråga — regeringsformen §§ 20, 96 och 101 samt tryckfrihetsförordningen § 5 mom. 10 — gäve fog för den uppfattningen, att grundlagarna fastsloge existensen av krigsdomstolarna. En förutsättning för reformen vore, att de allmänna domstolarna kunde tillgodose det särskilt ur disciplinär synpunkt betydelsefulla kravet på snabbhet i rättsskipningen, varmed i första rummet avsåges domstolens förmåga att träda i funktion inom en mycket kort tid efter det dess verksamhet påkallats. Vidare borde domstolen, för undvikande av rubbning i den militära tjänsten samt även ur den enskildes synpunkt, vara pliktig att sammanträda inom vederbörande förbands etablissemang. Den domstolstyp rådhusrätten representerade vore i och för sig lämplig. Emellertid torde det icke kunna åläggas rådhusrätt, som ju avlönades med kommunala medel, att sammanträda utanför sitt jurisdiktionsområde, vilket skulle erfordras i de fall, då rådhusrätt erhöles domsrätt över militär personal, som hade sin förläggning utom stadens gräns. Ej heller kunde det under nuvarande förhållanden åläggas ledamot av rådhusrätt att fullgöra den verksamhet med avseende å disciplinmål m. m., som i utkastet förutsattes. Häradsrätterna kunde icke anses besitta den för ifrågavarande uppgifter erforderliga rörligheten. Även i andra hänseenden måste de med hänsyn till sin sammansättning anses mindre lämpade att övertaga krigsrätternas uppgifter. Därest biträdande domare skulle erhålla befattning med den på vissa håll, såsom i Boden, särdeles omfattande verksamheten såsom biträde åt befälhavare i disciplinmål, måste därtill förordnas en person, som ägde god erfarenhet på området och som kunde stanna i tjänsten längre tid.

Översten Holmquist har förklarat sig anse, att militär sakkunskap borde tillföras de allmänna domstolarna jämväl i högre instans genom sakkunniga besittare. Därest detta krav icke skulle bliva tillgodosett, borde lämpligen stadgas, att vid handläggning av vissa arter av militärmål militär befattningshavare alltid skulle vara närvarande för att lämna upplysningar. Med hänsyn till vikten av enhetlig rättsskipning borde de militära målen i andra instans sammanföras till Svea hovrätt. Genom utkastets bestämmelser kunde väl målens snabba handläggning anses säkerställd men knappast deras omedelbara upptagande, vilket senare i vissa mål vore nödvändigt. Av praktiska och humanitära skäl borde åtminstone vissa arter av brottmålen städse handläggas inom kasernetablissemang. Undersökningsmålen borde handläggas vid domstolen i dess vanliga sammansättning. Samtidigt med de militära målens överflyttande till de allmänna domstolarna syntes en bearbetning av strafflagen för krigsmakten böra ske, varigenom dels befälhavernas bestraffningsrätt utökades och dels ur samma lag avfördes de brott, som icke vore av speciellt militär natur, exempelvis stöld; härigenom skulle domstolsmålen antal kunna minskas. Behovet av kompetent biträde åt befälhavare vid behandling av disciplinmål och andra juridiska angelägenheter torde icke kunna väl tillgodoses enligt de grunder som angäves i utkastet.

De skäl, som föranlett statsmakterna att avskaffa specialdomstolar i allmänhet, torde även gälla i fråga om krigsdomstolarna. Visserligen är det sant, såsom av några framhållits, att statsmakterna, trots den principiella ståndpunkt mot specialdomstolar de sålunda intagit, på senare tid infört nya sådana, såsom vattendomstolar m. fl. Dessa nyinrättade domstolar giva emellertid icke åt vissa medborgare någon särställning i avseende å sättet och ordningen för rättsskipningen beträffande dem. Så kan däremot i viss mån sägas vara förhållandet med krigsdomstolarna. Ehuru jämväl sakliga skäl påkallat deras inrättande, äro de likväl till sin verkan domstolar för mål rörande en viss kategori medborgare och stå därför, såsom vid upprepade tillfällen inom riksdagen framhållits, ej i god överensstämmelse med principen om medborgarnas likhet inför lag och rättsskipning. Detta förhållande blir särskilt framträdande därför att de äro brottmålsdomstolar.

Att här närmare ingå på de skäl, vilka sålunda och i övrigt kunna ur principiell synpunkt anföras mot bibehållandet av särskilda domstolar i detta fall, synes knappast vara erforderligt. Erinras må att redan lagkommittén i motiven till allmän civillag (tr. 1837) lämnat en utförlig framställning angående de olägenheter som i allmänhet äro förknippade med specialdomstolar. Enahanda synpunkter ha ock sedermera legat till grund för de särskilda uttalanden i fråga om angelägenheten av krigsdomstolarnas avskaffande, vilka gjorts såväl i de förutnämnda riksdagsskrivelserna som av 1920 års kommitté.

Man synes emellertid vid bedömandet av den föreliggande frågan ej heller böra bortse ifrån att det i förhållande till rättsskipningens ordnande i dess helhet måste framstå som föga rationellt och närmast te sig som en överorganisation att enbart för det relativt ringa antal mål varom här är fråga upprätthålla en så vidlyftig domstolsapparat som krigsdomstolarna i fredstid utgöra.

Under anförda förhållanden lär det för bedömandet av den föreliggande frågan icke vara av avgörande betydelse, huruvida dessa domstolar hittills fungerat tillfredsställande eller ej. De uttalanden av sådan innebörd, som av militieombudsmannen, krigshovrätten och militära myndigheter gjorts, innefatta ej och kunna ej innefatta något omdöme om dessa domstolars lämplighet i förhållande till de allmänna domstolarna. De kunna ej heller jäva de skäl som anförts mot specialdomstolar av sådan art.

De skäl, som sålunda uppbära kravet på krigsdomstolarnas avskaffande, liksom ock de upprepade framställningar i sådan riktning för vilka förut redogjorts torde ställa önskvärdheten i och för sig av denna åtgärd utom diskussion. Påtagligt synes även vara, att vad därutinnan anförts är av den beskaffenhet, att ett tillmötesgående av dessa framställningar ej längre kan underlåtas, med mindre mycket viktiga praktiska skäl kunna åberopas däremot. Det måste därför för statsmakterna framstå som ett viktigt intresse att frågan, huruvida dylika allvarliga hinder mot krigsrättsmålens överflyttande till de allmänna domstolarna verkligen föreligga, blir föremål för noggrann prövning.

Vid en sådan prövning synes först och främst böra fastslås att det, på sätt riksdagen i sin förutnämnda skrivelse den 8 mars 1932 anför, av skäl som ej

synas behöva närmare utläggas, icke torde kunna ifrågakomma att avskaffa krigsdomstolarna jämväl för krigstid. Jag åsyftar härvid icke blott krigsdomstolarna under tid, då rikets krigsmakt i sin helhet för annat ändamål än övning ställts på krigsfot, utan även de domstolar som, därest allenast en del av krigsmakten sålunda ställts på krigsfot, efter Konungens bestämmande kunna vid sådan avdelning inrättas. Då i det följande talas om krigsdomstolarnas avskaffande avses således därmed allenast de vid krigsmakten i fred fungerande domstolarna.

Vidare må erinras därom, att avskaffande av befälhavarnas disciplinära bestraffningsrätt icke ifrågasatts. Vid samtliga de tillfällen, då förslag tidigare framställt om krigsdomstolarnas avskaffande, har tvärtom uttryckligen betonats, att det vore av vikt att disciplinmålen fortfarande som hittills i största möjliga utsträckning avgjordes av vederbörande befälhavare och att ej dylika mål av mindre vikt droges inför domstol. Även riksdagen har intagit denna ståndpunkt, vilken jag helt biträder. Till frågan huruvida bestämmelser erfordras till jämkning i omfattningen av den disciplinära bestraffningsrätten ämnar jag i det följande återkomma.

Till bedömande återstår sålunda frågan om de egentliga krigsrättsmålen överflyttande i fredstid till de allmänna domstolarna. I det föregående har framhållits, hurusom vissa andra stater — Tyskland, Österrike, Danmark och Norge — redan inslagit på den väg som nu i vårt land ifrågasättes. I dessa länder hava sålunda de militära målen i fredstid redan sedan några år tillbaka, liksom andra mål, handlagts och avgjorts av de allmänna domstolarna. Även om vår domstolsorganisation i vissa ej oväsentliga stycken skiljer sig från dessa länders, synes dock ligga nära till hands att antaga att förhållandena hos oss icke äro så annorlunda, att däruti skulle ligga ett avgörande hinder för genomförande i vårt land av en liknande reform. Av den redogörelse som förut lämnats för de yttranden som avgivits över det remitterade lagutkastet framgår även, att åtskilliga myndigheter tillstyrkt en sådan åtgärd. Några av dem hava emellertid därvid såsom skäl för sin tillstyrkan åberopat allenast rådande misstro mot krigsdomstolarna och samtidigt framhållit att ett bibehållande av dessa domstolar från praktisk synpunkt vore att föredraga. Av den nyssnämnda redogörelsen framgår ock, att flertalet och särskilt militära myndigheter avstyrkt förslaget samt bestritt möjligheten av reformens genomförande. Det synes därför nödvändigt att närmare granska de skäl som i allmänhet anförts mot densamma.

Ehuru olika skäl för avstyrkandet av reformen i de särskilda yttrandena anförts, torde de samtliga i stort sett kunna sägas utmyнна däri, att de militära målen art vore sådan att för dem liksom för vattenrättsmål m. fl. särskilda domstolar vore nödvändiga samt att de allmänna domstolarna icke vore kompetenta och ej heller eljest lämpliga för handläggning och prövning av militära mål.

I den mån till stöd för denna uppfattning åberopats nödvändigheten av att militära synpunkter finge ett dominerande inflytande på avgörandet i militära mål torde för dess bemötande vara tillräckligt att hänvisa till vad förut

anförts om krigsdomstolarna såsom specialdomstolar för viss kategori av medborgare.

Detsamma torde även i stort sett gälla de så kallade humanitära synpunkter som enligt någras mening skulle kräva krigsdomstolarnas bibehållande. Det har sålunda anförts, att det icke vore rätt mot de värnpliktiga, som icke efter fritt yrkesval inträtt i militärtjänsten, om de för däri begångna förseelser underkastades rannsaking och dom som andra brottslingar inför vanlig domstol och därvid måste 'skylta på domstolens uppropslista mellan grova missdådare'. Det är påtagligt att dylika uttalanden i själva verket åsyfta, att likheten inför lagen borde undvikas och specialdomstolar för sådant ändamål bibehållas. I ännu högre grad gäller detta de uttalanden som gjorts därom, att det vore olämpligt och för disciplinen skadligt att militärt befäl nödgades för förseelse i tjänsten för rannsaking och dom inställa sig inför allmän domstol. Att dylika synpunkter icke vid den föreliggande frågans bedömning kunna vinna beaktande framgår av vad jag förut anförde om önskvärdheten i och för sig av krigsdomstolarnas avskaffande. Är brottet sådant, att det ej kan i disciplinär väg avgöras utan måste av domstol utredas och bedömas, kan säkerligen ej på sådana skäl grundas ett krav på någon annan och bättre ställning för militärerna inför lag och rättsskipning än den som är övriga medborgare beredd. Att vad de värnpliktiga angår de icke frivilligt inträtt i militärtjänsten är härvid intet skäl. Detsamma skulle då ock kunna sägas om andra medborgerliga förpliktelser gentemot staten, om vilka medborgarna i allmänhet icke av egen drift ansökt.

Även från praktisk synpunkt sett torde de ifrågavarande skälen vara föga bärande. Bortsett från den missuppfattning rörande arten av de å de allmänna domstolarnas uppropslistor förekommande målen varom de vittna, framgår av bestämmelserna i det remitterade förslaget att de militära målen vid de domstolar där sådana i någon större utsträckning skulle förekomma äro avsedda att även kunna handläggas vid särskilda därför avsedda sammanträden och liksom nu förläggas till vederbörande militära etablissement. För övrigt äro redan enligt gällande rätt krigsrättsförhandlingarna i princip offentliga och även om allmänheten nu endast sällan begagnar sin rätt att bevista dem, finnes intet som borgar för att detta förhållande även framdeles skall bestå. Nyligen vunnit erfarenhet torde visa att där målet är av beskaffenhet att tilldraga sig allmänhetens intresse den också vet att söka sig till domstolslokalen. Vad särskilt de värnpliktiga beträffar synes även värt att erinra om första lagutskottets uttalande vid 1920 års riksdag (nr 24), 'att det i vida kretsar och även allmänt bland de värnpliktiga själva i allt fall betraktas såsom en given fördel, att en av värnpliktig under tiden för hans tjänstgöring begången förseelse handlägges av allmän domstol och ej av en särskild militär domstol, där de rent militära synpunkterna befaras skola, till nackdel för rättsskipningen, göra sig starkare gällande än i en allmän domstol'.

Ehuru sålunda dessa humanitära synpunkter icke torde få inverka på frågan om krigsdomstolarna kunna avskaffas eller ej, förtjäna de dock i annat sammanhang beaktande. På dem, bland andra, grundar sig delvis den discipli-

nära bestraffningsrätten. Den noggrannhet i tjänsteplikters fullgörande som militärtjänsten och disciplinens upprätthållande förutsätta har ansetts kräva ingripande med bestraffning i ett flertal fall, där detta i civil tjänst kanske ej skulle ifrågakommit. Den enligt tjänstgöringsreglementena varje överordnad ålagda förpliktelsen att anmäla varje tjänsteförseelse som kommer till hans kännedom är ett tydligt uttryck för denna stränghet. Det ligger i sakens natur att under dylika förhållanden åtskilliga brott och förseelser måste förekomma, som ej äro till sin art likställda med dem, varmed domstolarna i allmänhet ha att taga befattning. De äro närmast jämställda med de tjänsteförseelser för vilkas bedömande särskilda bestämmelser i de civila verkens instruktioner givits och hava i några av de avgivna yttrandena betecknande benämnts skolförseelser. Säkerligen kan med fog sägas, att de förut omnämnda humanitära synpunkterna förbjuda ett hänskjutande till domstol av dylika förseelser. Då så likväl i någon, om ock ringa utsträckning skett och denna omständighet just torde varit den som föranlett de förut nämnda avstyrkande utlåtandena, synes vara på sin plats att denna sak ägnas någon uppmärksamhet i detta sammanhang.

Av den lämnade redogörelsen för den militära jurisdiktionen enligt nu gällande bestämmelser framgår, att de förseelser varom här är fråga enligt strafflagen för krigsmakten skola behandlas i särskild för dylika disciplinmål angiven ordning. I fråga om vissa i lagen särskilt uppräknade brott och förseelser, vilka kunna försonas med disciplinstraff, inrymmer sålunda lagen åt vederbörande befälhavare viss rätt att ålägga sådant straff, och där så skett blir förseelsen ej föremål för domstols prövning, såvida ej den dömda anför besvär över straffbeslutet. I ordning som i lagen angivits prövar befälhavaren i dessa disciplinmål, huruvida han anser att förseelsen bör försonas med disciplinstraff eller ej. Endast i sistnämnda fall hänskjutes målet till krigsrätt. Lagens ståndpunkt torde följaktligen kunna sägas vara den, att befälhavarens nämnda prövning skall utgöra kriteriet på om förseelsen är att hänföra till skolförseelse eller ej. Det är uppenbart att vid denna prövning någon gång kan inträffa att förseelse som befälhavaren ansett ej kunna på sätt som nämnts bedömas allenast med disciplinstraff sedermera, då den kommer till domstols prövning, likväl befinnes kunna därmed försonas. Därmed är dock ingalunda sagt, att en felbedömning i det hänseende varom nu är fråga från befälhavarens sida förelegat av beskaffenhet att därigenom till domstolen hänskjutits vad rätteligen vore att anse som en skolförseelse. Icke alla förseelser, som kunna försonas med disciplinstraff, äro av dylikt slag. Dessutom kan även i här avsedda mål liksom i mål inför allmän domstol förekomma att handlingens karaktär av ringa förseelse först efter utredning inför domstolen blir klarlagd. Det lär icke kunna påstås, att därigenom orättvisa tillskyndats den tilltalade i vidare mån än sådan alltid måste anses föreligga i fall, då någon blivit oskyldigt misstänkt eller misstänktes för svårare brott än han begått.

Vid tillämpningen av ett sådant system som det strafflagen för krigsmakten innefattar, kan emellertid enligt sakens natur icke undvikas, att militär

befälhavare någon gång helt felbedömer utredningen eller brottets natur eller eljest söker undandraga sig den honom åliggande prövningen och i stället hänskjuter målet till domstol. Att detta förhållande dock icke kan vara av beskaffenhet att inverka på bedömandet av huruvida målen som hänskjutas kunna överflyttas från krigsdomstol till allmän domstol eller ej, torde dock vara uppenbart. Redan hela antalet av de brottmål, vilkas överflyttande nu ifrågasättes, är ej betydande. Sammanlagt ha de icke under något av åren 1929, 1930 och 1931 överstigit 670. Hur ringa del av dessa som på grund av dylika misstag varom här talats skulle ha kommit att oriktigt hänskjutas till domstol, ehuru de rätteligen bort såsom skolförseelser disciplinärt bestraffas, läser icke kräva särskild utredning.

Emellertid har det gjorts gällande, att befälhavarens rätt att disciplinärt bestraffa icke skulle blivit i strafflagen för krigsmakten lämpligt avgränsad och att därigenom skulle komma att föranledas att till de allmänna domstolarna, därest krigsrätterna upphörde, skulle komma att hänföras förseelser av rent disciplinär natur. Hit torde vara att hänföra de uttalanden, som gjorts därom att befälhavarens disciplinära bestraffningsrätt borde utvidgas och att detta utgjorde en förutsättning för att krigsdomstolarna skulle kunna avskaffas. Dessa uttalanden torde delvis grunda sig på den uppfattningen att det vore en fördel för den tilltalade att dömas av krigsdomstol i stället för av allmän domstol och att, om denna fördel av personlig specialdomstol icke bibehölles, den brottslige eller försumlige i stället skulle tillerkännas en annan förmån, nämligen den att överhuvud taget ej behöva dömas av domstol utan i stället disciplinärt av sin befälhavare. Denna uppfattning torde icke kräva vidare bemötande än vad jag här förut anförde. Det torde därav tydligt framgå att här principiellt sett två helt skilda frågor föreligga till bedömande, den ena i vad mån förseelser i militärtjänsten äro att jämställa med skolförseelser som ej böra hänskjutas till domstols avgörande och den andra huruvida mål som böra hänskjutas till domstols avgörande likaväl kunna upptagas av allmän domstol som av en speciell krigsdomstol. Att låta den senare frågans avgörande vara beroende av den förras lösning kan uppenbarligen icke vara riktigt.

Det synes emellertid vidare icke klart om någon befogad erinran verkligen kan göras mot det sätt, varpå strafflagen för krigsmakten i princip skilt mellan de båda slagen av mål, disciplinmål och icke disciplinmål. Granskar man den förteckning som 185 § strafflagen för krigsmakten ger över brott som kunna handläggas såsom disciplinmål, torde man finna att den är ganska fullständig i vad gäller arten av mål. Att till denna grupp hänföra ytterligare andra som nu ej höra dit synes endast i ringa utsträckning kunna ifrågakomma. De förut omnämnda, år 1922 tillsatta sakkunniga som år 1923 framlade förslag om humanisering av vissa delar av strafflagen för krigsmakten föreslogo i denna del tillägg beträffande tre av strafflagens paragrafer nämligen 49, 98 och 122 §§, om rymning i vissa fall, om skadegörelse å kronans egendom och om egenmäktigt tagande av befäl. Förslaget i vad det avsåg rymningsbrotten genomfördes genom lagen den 23 maj 1924 (nr

140), och i övrigt torde endast förslaget om skadegörelses hänförande till disciplinförseelserna vara av någon betydelse för minskning av antalet domstolsmål. Även om ytterligare någon överflyttning av mål från den ena till den andra kategorien skulle kunna äga rum, torde en dylik utvidgning i en eller annan detalj säkerligen icke kunna sägas nämnvärt inverka på avgrändet av den föreliggande frågan.

Vad nu sagts lärer även gälla den begränsning lagen stadgar med hänsyn till straffarten. Befälhavaren har rätt att ålägga disciplinstraff av skärpt arrest, vaktarrest och arrest utan bevakning men äger icke döma till fängelse eller annat frihetsstraff eller böter, ej heller annat än i undantagsfall ålägga sträng arrest. Någon ändring i denna princip synes knappast kunna ifrågakomma. Att låta befälhavaren såsom från något håll ifrågasatts ådöma värnpliktig fängelsestraff endast för att bespara denne obehaget att svara inför allmän domstol synes föga rimligt. Av viss betydelse skulle däremot vara om maximitiden för disciplinstraff som befälhavare ägde ålägga, på sätt nyssnämnda sakkunniga föreslogo, något utsträcktes. Därigenom skulle antalet mål som hänskötes till krigsrätt kunna i någon mån minskas. Minsningen skulle emellertid komma att belöpa, förutom på rymningsbrotten, huvudsakligen på sådana svårare förseelser, vilkas hänskjutande till domstol ej torde från nu ifrågavarande synpunkt, den humanitära, böra möta alltför stora betänkligheter.

På sätt chefen för generalstaben i sitt yttrande anført är det emellertid av synnerlig vikt att den tudelning av målen, som strafflagen för krigsmakten avser, upprätthålles. I de fall som äro att hänföra till disciplinmål torde lagens mening vara att vederbörande befälhavare icke blott har rätt att själv disciplinärt bestraffa utan även skyldighet att utöva sin bestraffningsrätt i alla de fall, där skolförseelse i själva verket måste anses föreligga. Endast i de fall då vederbörande befälhavare efter noggrann utredning och prövning finner att påföljden i det särskilda fallet ej bör stanna vid disciplinstraff eller bör bliva sträng arrest eller att erforderlig utredning om brottets beskaffenhet eller den angivnes straffbarhet ej kan vinnas, har han att överlämna målet till krigsdomstolen. Enligt generalstabschefens mening skulle någon väsentlig ökning av den disciplinära bestraffningsrätten ej behövas, därest det vore tydligt påpekat i lagen att befälhavaren vore skyldig och icke allenast ägde rätt att avdöma disciplinmål. Någon uttrycklig lagbestämmelse i dylikt hänseende synes dock ej erfordras, i varje fall icke såsom förutsättning för den nu ifrågavarande reformen. Denna kommer säkerligen att verka i den riktningen att befälhavarna i mindre utsträckning än för närvarande hänskjuta till domstol mål, som kunna bestraffas disciplinärt. Detta är också önskvärt, och det synes framför allt ej böra förekomma att mål hänskjutas till domstol allenast på grund av bristfällig förberedande utredning.

I varje fall lärer vara klart, att en jämkning av gränserna för den disciplinära bestraffningsrätten icke lämpligen bör vidtagas annat än i samband med en omarbetning av strafflagen för krigsmakten i dess helhet eller i vä-

sentliga delar. Att en allmän revision av denna lag i humaniserande riktning är önskvärd lär vara utom tvivel. Jag kan dock icke finna att den nu föreslagna reformen av processuell innebörd är beroende av och måste uppehållas i väntan på en dylik strafflagsrevision, för vars verkställande ett ingående utredningsarbete av tidsödande beskaffenhet kan bli erforderligt. Enighet torde råda därom att vid den nämnda revisionen av strafflagen för krigsmakten åtskilliga brott, som nu finnas där med straff belagda, borde uteslutas därur och bedömas direkt efter allmän lag. Dessa brott skulle däri-genom komma att tillhöra allmän domstols avgörande. Något hinder att i nu ifrågasatt ordning överflytta dem dit kan således uppenbarligen icke föreligga. Även om i fråga om de återstående målen några kunde finnas som efter en dylik lagrevision skulle befinnas böra såsom skolförseelser från-skiljas domstolsmålen, kan detta icke utgöra något avgörande hinder för att de jämte övriga mål, beträffande vilka tvekan icke råder om att de böra av domstol behandlas, i avvaktan på strafflagsrevisionen handläggas av allmän domstol i stället för krigsdomstol, där en sådan överflyttning eljest anses önskvärd. Att de båda frågorna, den straffrättsliga och den processuella, kunna lösas var för sig torde också hava varit riksdagens ståndpunkt i den skrivelse av den 8 mars 1932 vari hemställts om deras lösning.

Det må slutligen i detta sammanhang framhållas, att om vid en revision av strafflagen för krigsmakten dels vissa brottskategorier av icke militär natur utbrytas ur lagen dels befälhavarens disciplinära bestraffningsrätt utvidgas på sätt här nämnts och i åtskilliga yttranden krävts, de mål som därefter skulle återstå som militära domstolsmål skulle bli så få att det för visso icke skulle kunna ifrågakomma att, på sätt i några av yttrandena förutsatts, allenast för dem bibehålla en särskild domstolsorganisation, även om denna kunde göras enklare och billigare än den nuvarande.

Av vad sålunda anförts lär framgå att frågan om ett överflyttande av de militära målen från krigsdomstolarna till de allmänna domstolarna är en från humaniseringen av strafflagen för krigsmakten väsentligen skild och därav oberoende fråga. Genom det anförda är ett svar jämväl givet å den bl. a. av föreningen Sveriges krigsdomare och auditörer framställda anmärkningen, att frågan 'huruvida och i vad mån' en överflyttning å de allmänna domstolarna av mål som höra till krigsdomstolarnas upptagande må kunna ske redan under nuvarande rättegångssystem, icke i hela sin vidd nu gjorts till föremål för utredning. Den inom departementet verkställda ingående undersökningen av denna fråga har bibragt mig den bestämda övertygelsen, att i stora drag den gräns som gällande lagstiftning uppdrager mellan mål som kunna avgöras i disciplinär väg och sådana som skola upptagas av krigsdomstol just på ett rationellt sätt skiljer de s. k. skolförseelserna från de brott vilkas bedömande utan olägenhet kan överflyttas å de allmänna domstolarna. De jämkningar, som härutinnan kunna ifrågakomma i samband med en revision av strafflagen för krigsmakten, äro såsom förut utvecklats ingalunda av den betydelse, att de behöva fördröja reformen av det militära domstolsväsendet.

För krigsdomstolarnas bibehållande har emellertid alldeles särskilt såsom skäl åberopats att de icke kunde undvaras med hänsyn till de krav på militära insikter och militär erfarenhet, som måste uppställas på de domstolar som hava att döma i militära mål. Med hänsyn till målens säregna art vore det erforderligt att bibehålla krigsdomstolarna såsom teknisk specialdomstol för militära mål på samma sätt som särskild domstol ansetts erforderlig för behandling av vattenrättsmål, jorddelningsmål m. fl. I åtskilliga av de avgivna yttrandena framhålles behovet av en sådan särskild domstol. De skäl, som åberopats till stöd härför, synas dock icke bärande. De allmänna domstolarna hava redan nu att handlägga åtskilliga mål för vilkas avgörande särskild sakkunskap med samma rätt kunde anses erforderlig. Överhuvud taget kunna såsom sådana anses ett stort antal mål där prövningen är grundad på vetenskapliga insikter, särskild lokalkännedom, yrkeskunskap, kunskap om konstfärdighet eller slöjd o. s. v., i vilka mål den särskilda yrkes- eller sakkunskapen tillföres domstolen av parterna genom vittnes- och annan bevisning eller genom inhämtande av nödiga upplysningar från sakkunniga. Principen är att rättegångsmål i allmänhet skola prövas och avgöras av allmän domstol och att specialdomstol endast i alldeles särskilda undantagsfall må förekomma. Granskar man de fall då dylika särskilda domstolar ansetts erforderliga, finner man att såsom skäl för deras införande tjänat behovet av att från de allmänna domstolarna avlasta vissa grupper ensartade, specialkunskap krävande mål, som på grund av sitt antal och den tidsödande utredning de i allmänhet fordra, tynga och förrycka domstolarnas arbete.

Det läser icke kunna med fog påstås att dylika synpunkter i fråga om de militära målen kunna uppbära kravet på särskilda domstolar. Det enda skäl som skulle kunna åberopas vore väl närmast den insikt om militära förhållanden som för avgörandet kräves, ett skäl som emellertid icke enbart är tillräckligt för att motivera specialdomstol. Därför kräves ytterligare att de mål, varom fråga är, samtidigt som de allvarligt skulle belasta eller förrycka arbetet vid en allmän domstol, äro så många och så betydande att de kunna uppbära och försvara en särskild domstolsorganisation med därmed förenade kostnader. Granskar man emellertid närmare arten av de ifrågasvarande målen finner man på sätt jag förut anfört, att icke mindre än 50 % av dem röra rymning eller olovligt undanhållande, att omkring 25 % röra brott mot krigslydnaden, misshandel eller förolämpning, oskickligt uppförande eller fylleri samt 25 % skadegörelse, förskingring eller olovligt tillgrepp av krigsmaktens egendom m. m. Endast ett fåtal av dessa mål torde i själva verket kunna anses mera invecklade eller kräva större sakkunskap än mål i allmänhet vid domstolarna, och någon svårighet att i dessa fall på vanligt sätt genom den föregående militära utredningen inhämta erforderliga upplysningar läser i allmänhet icke möta för domstolen. Betecknande är i detta hänseende en av 1920 års krigslagstiftningskommitté (statens off. utr. 1922: 71) förebragt utredning om behandlingen av krigsrättsmål rörande sjömilitära förhållanden vid flottans Öresundsavdelning, vilka jämlikt kungörelsen den 17 december 1915 handlagts av regementskrigsrätten vid Kronprinsens

husarregemente. Kommittén redogör för 20 mål, där såsom militära ledamöter i krigsrätten tjänstgjort kavalleriofficerare eller underofficerare vid kavalleriet, ehuru målen angått rent sjömilitära förhållanden såsom grundstötningar, felmanövreringar o. dyl., utan att någon anmärkning mot det sätt på vilket krigsrätten där löst sin uppgift veterligen förekommit.

Ehuru jag sålunda icke i de här berörda skälen för krigsdomstolarnas bibehållande kunnat finna något avgörande hinder för de militära målen överblyttande till de allmänna domstolarna, har jag därmed icke uttalat mig om frågan i vad mån och på vad sätt särskilda föreskrifter kunna anses önskvärda för att tillföra de allmänna domstolarna vid deras handläggning av dessa mål de upplysningar om militära förhållanden som kunna vara erforderliga. Till frågan därom återkommer jag i det följande.

Det ligger i sakens natur att ett avskaffande av de nuvarande krigsdomstolarna måste, sett från militär synpunkt, komma att te sig såsom förenat med praktiska olägenheter. Fördelen av att ha en sin egen domstol, färdig att träda i verksamhet när helst man det påkallar, är påtaglig och varje ändring härutinnan är ägnad att tilldraga sig uppmärksamhet såsom en av målen överblyttande till de allmänna domstolarna föranledd försämring. Särskilt från militärt håll har också framhållits att avsevärda svårigheter för den militära tjänsten skulle uppstå, därest en sådan reform genomfördes. Domstolsförhandlingarna skulle komma att medföra synnerligen olämpliga avbrott i den militära tjänstgöringen, i det parter, sakkunniga och vittnen skulle nödgas lämna denna för att inställa sig vid domstolen. Förfarandet skulle ej bliva tillräckligt snabbt, något som vore av särskild vikt för disciplinens upprätthållande. Även eljest skulle, särskilt då de militära målen skulle komma att handläggas utav häradsrätt, avsevärda praktiska olägenheter uppstå. Säkerligen äro de sålunda uttalade farhågorna ganska överdrivna. Jag tillåter mig ånyo erinra om de reformer på detta område som sedan ett flertal år tillbaka varit genomförda i grannländerna samt i Tyskland och Österrike.

Det är naturligt att svårigheterna, i den mån de verkligen föreligga, skola starkast göra sig gällande i de fall där häradsrätt skulle träda i krigsrätts ställe, och i de avgivna yttrandena har ganska allmänt påståtts att nämnda domstol med hänsyn till sin organisation och arbetssätt icke skulle vara lämpad för den ifrågavarande uppgiften.

Det är emellertid, vad först avbrottet i tjänstgöringen angår, att märka att sådant avbrott redan nu förorsakas av krigsrättsförhandlingarna och detta vare sig rättens sammanträde är förlagt till truppförbandets etablissement eller, på sätt i viss utsträckning är fallet, den för utredningen erforderliga personalen nödgas förflytta sig till krigsrättens ordinarie sammanträdesort. Om det iakttages, något som själfvallet bör ske, att överblyttningen av de militära målen sker till den i vederbörande truppförbands ordinarie förläggningssort eller närmast därintill befintliga domstol, lärers någon avsevärd skillnad i tidsförlust på grund av personalförflyttning till domstolssammanträdena icke uppstå. Ännu mindre blir denna skillnad därest, såsom nu är fallet med krigsrätten, även den allmänna domstolen vid handläggning av

militära mål där så kräves förflyttar sig till etablissementet eller till annan plats, där för vittnesförhör eller sakkunnig utredning erforderliga personer äro lättast tillgängliga. Emellertid torde vid tillämpning av vad nu sagts endast ett ringa fåtal häradsrätter komma att tagas i anspråk för handläggning av militära mål. Sålunda skulle enligt den härför uppgjorda planen (se *bilaga C*) allenast Överluleå häradsrätt i Boden och Sollefteå häradsrätt, för i dessa orter förlagda trupper, samt Åkers och Selebo häradsrätt för trupperna i Strängnäs, Kåkind's häradsrätt för trupperna i Skövde och Karlsborg, Södra Vedbo häradsrätt för trupperna i Eksjö samt Västra Göinge häradsrätt för Skånska trängkåren ifrågakomma. Ingen av dessa häradsrätter skulle, såvitt tillgängliga statistiska uppgifter giva vid handen, komma att handlägga mer än 50 militära brottmål om året. I ett av nu nämnda fall — det gäller Överluleå häradsrätt — är det så långt ifrån att överflyttningen av de militära målen till häradsrätten skulle innebära ökad svårtillgänglighet till domstolen i jämförelse med nu gällande ordning, att fastmera häradsrätten synes bliva lättare tillgänglig än de nuvarande krigsrätterna varit.

Att hinder icke möter för en häradsrätt att sammanträda utanför sin domvärjo torde vara otvivelaktigt. Exempel härför erbjuda de fall då häradsrätts vanliga tingsställe är beläget i stad som ej lyder under häradsrätten eller då platsen för sammanträde med tremansnämnd är sådan stad, liksom även de fall då enligt förordningen den 20 november 1845 flera häradsrätter ha gemensam tingsstad för rannsaking med häktade. Dock torde böra framhållas att det endast i undantagsfall lärer ifrågakomma att de häradsrätter varom här är fråga skulle behöva för handläggning av militära mål förflytta sig utanför sitt domsområde och att i den mån så skulle erfordras några svårigheter därutinnan med hänsyn till befintliga kommunikationer icke torde föreligga.

Vad angår kravet på snabbhet i förfarandet torde vara obestriddigt att militära mål förekomma, i fråga om vilka särskild skyndsamhet är av nöden, och snabbhet i förfarandet måste i varje fall anses önskvärd. För vinnande av detta ändamål torde i lagen böra inflyta bestämmelse om att extra sammanträden skola hållas så ofta det erfordras för att målen må kunna slutbehandlas med minsta möjliga tidsutdräkt.

I den mån det för ett ändamålsenligt ordnande av häradsrätternas arbete skulle visa sig erforderligt att öka nämndemännens antal, kan detta ske jämlikt lagen den 13 maj 1932 om häradsnämnds tjänstgöring. Att därvid för de brådskande fallen tillkalla nämndemän från en och samma ort eller trakt synes icke behöva möta betänkligheter. Redan med nuvarande fördelning i tingslag finnas häradsnämnder med sådan ensidig sammansättning, nämligen i de fall då någon mindre under landsrätt förlagd stad utgör eget tingslag. Därest exempelvis vid häradsrättens sammanträden i Boden för handläggning av militära mål nämnden utgöres av personer bosatta i denna stad eller dess närmaste omnejd, synes däremot så mycket mindre vara att erinra, som de brott vilka skulle utgöra föremål för domstolens handläggning vanligen torde vara begångna just inom det område inom vilket nämndemännen utsetts. Det

synes även vara förtjänt att erinras därom att varken Överluleå häradsrätt eller dess häradshövding haft något att invända mot övertagande av den militära jurisdiktionen.

Vad rådhusrätterna angår vitsordas numera allmänt att de med hänsyn till organisation och arbetssätt äro lämpade för den ifrågavarande uppgiften. De hava täta sammanträden och kunna utan svårighet däremellan anordna extra sammanträden vid behov.

Emellertid har i fråga om dessa domstolar invänts att det ur rättslig synpunkt icke skulle vara möjligt att på dem överflytta de militära målen. Det har sålunda ifrågasatts huruvida en dylik överflyttning skulle kunna genomföras utan 'uttryckligt medgivande av städerna som själva bekosta sina rådhusrätter och samtycka till deras arbetsordningar'. Såväl svenska stadsförbundet som åtskilliga rådhusrätter vilka yttrat sig i frågan hava uttalat sig i denna eller liknande riktning.

I denna fråga anförde 1920 års kommitté bl. a. att det visserligen torde vara otvivelaktigt, att rådhusrätterna i viss mån vore att betrakta såsom kommunala domstolar, då deras ledamöter och övriga tjänstemän i huvudsak avlönades av städerna själva. Emellertid kunde man icke av städernas rätt att sålunda handhava rättsskipningen draga den slutsatsen, att därigenom överlåtits åt städerna att jämväl bestämma, på vad sätt och inom vilka områden rättsskipning skulle utövas. Vad statsmakterna besluta i ett dylikt fall torde vara bindande för städerna. I enahanda riktning har dåvarande revisionssekreteraren, numera statsrådet Nothin i den av honom år 1922 på offentligt uppdrag verkställda utredningen angående städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten uttalat sig.

Frågan torde böra ses från två sidor. I första hand gäller det frågan om statens rätt att bestämma forum i rättegångsmål oavsett städernas ifrågavarande privilegium och med hänsyn allenast till vad rättegångsordningens ändamålsenlighet i sådant hänseende i allmänhet kräver. Att en sådan rätt tillkommer staten torde icke kunna vara föremål för tvekan. Det må här endast erinras om tryckfrihetsförordningens föreskrifter om residensstädernas rådhusrätter såsom fora för tryckfrihetsmål angående skrifter, tryckta på landsbygden, sjölagens bestämmelser om forum i sjörättsmål, växellagen med avseende å där omförmälda mål, äktenskapslagarnas bestämmelser i vissa fall om forum i äktenskapsmål o. s. v. Även vid tullrätternas upphävande genom kungörelsen den 7 maj 1831 synes något tvivel ej ansetts föreligga om statsmakternas befogenhet att utan städernas hörande överflytta tullmålen till rådhusrätterna. Å andra sidan uppställer sig emellertid frågan huruvida dessa kommunalt bekostade domstolar kunna åläggas att sammanträda utanför sitt ordinarie jurisdiktionsområde, staden. Stadgandena såväl i 6 kap. 3 § R. B. som i förordningen den 20 maj 1862 synas förutsätta att rådhusrätt endast sammanträder inom staden. Härför talar även den omständigheten att rådhusrättens ledamöter i en del städer även bilda stadens styrelse och på den grund ej borde kunna i sin tjänst som domstolsledamöter få begiva sig utanför stadens område. Man synes dock icke ur de nämnda stadgandena kunna ut-

läsa något direkt förbud för rådhusrätten att ifråga om mål som tillhör dess domvärjo hålla sammanträde även utanför staden. Därest exempelvis vid handläggning av ett brottmål som på grund av gällande bestämmelser om laga domstol i sådana mål skall handläggas av rådhusrätt det för sakens bedömning skulle visa sig erforderligt att förrätta syn å någon plats i stadens närhet, där en förberedande åtgärd för brottet vidtagits, lär det hinders därför icke möta. Överhuvud taget synes regeln om staden såsom gräns för rådhusrättens verksamhetsområde icke kunna drivas så långt att icke även sammanträden i stadens omedelbara närhet skulle kunna av städernas domstolar fordras, därest det allmännas intresse av rättsskipningens ändamålsenliga ordnande så krävde. Vad därvid bör förstås med stadens omedelbara närhet lär det böra bedömas med hänsyn till det städernas intresse som kräver begränsning i deras domstolars arbetsfält. Från denna synpunkt torde saken bliva beroende av betydelsen i varje särskilt fall av de kostnader, det besvär och den tidsutdräkt som äro förenade med förflyttningen utanför stadsgränsen. Det är således alldeles klart att några längre resor icke kunna få ifrågakomma. I den mån däremot kommunikationernas beskaffenhet är sådan att förflyttningen, på sätt nu ofta torde vara fallet, kan äga rum med t. o. m. mindre tidsutdräkt än förr skulle varit erforderligt om den skett inom stadens eget område, synes något berättigat intresse från städernas sida icke kunna sägas bliva kränkt genom lagbestämmelser som förutsätta en sådan förflyttning. Det ifrågavarande spörsmålet torde emellertid icke vara av någon nämnvärd praktisk betydelse. Uppenbarligen äro de fall relativt sällsynta, då det icke lätteligen går för sig att transportera tilltalad till domstolens ordinarie sessionsplats.

Även om emellertid något rättsligt hinder icke kan anses föreligga att i den ringa utsträckning vari det skulle komma att erfordras ålägga även rådhusrätter att för handläggning av militära mål sammanträda utanför staden i dess omedelbara närhet, torde dock böra tillses att fördelningen av de militära målen å de allmänna domstolarna sker på sådant sätt att behovet av dylika förflyttningar såvitt möjligt undanröjes eller begränsas. I åtskilliga fall äro vederbörande militära avdelningars kaserner belägna i sådan omedelbar närhet av stadsgränsen att det praktiskt taget knappast skulle behöva ifrågakomma att sammanträde hölles annorstädes än i rådhusrättens vanliga lokaler, därest ej alldeles exceptionella förhållanden krävde handläggning å stället eller ock domstolen själv skulle finna det för egen bekvämlighet eller för vinnande av arbetsbesparing mera ändamålsenligt att förlägga sammanträdet till truppförbandets etablissement. Såsom exempel på dylika förläggningar kunna nämnas de vid Uppsala och Örebro förlagda infanteriregementena. Ej mycket annorlunda synas förhållandena vara beträffande rådhusrätterna i Hälsingborg och Kristianstad, den förra i förhållande till förläggningen i Ljungbyhed och den senare med hänsyn till förläggningen i Hässleholm, dels på grund av befintliga bekväma kommunikationer men dels, och framför allt, på grund av det utomordentligt ringa antal mål som enligt vad statistiken visar från dessa förläggningar kunna förväntas komma att tillföras domstolen. Vad angår de rådhusrätter däremot, Stockholm, Karlskrona och Östersund, där antalet krigsrätts-

mål är av någon betydighet, torde vid bestämmandet av deras kompetensgräns i militära mål hänsyn särskilt böra tagas därtill att dit såvitt möjligt ej hänföres mål från avdelningar, förlagda utanför staden. Vad särskilt Stockholm och Karlskrona beträffar sammanfaller detta önskemål med vissa andra synpunkter som i yttrandena framhållits mot det remitterade förslaget principer i domstolsfrågan. Det har nämligen framhållits att det med avseende å vissa militära förband överhuvud taget icke skulle låta sig göra att finna någon allmän domstol som på en gång med hänsyn till belägenhet och organisation kunde anses lämplig att handhava den ifrågasatt uppgiften. Särskilt har detta gjorts gällande i fråga om kustflottan och förläggningarna i Vaxholm och Oscar-Fredriksborg. Under den tid av året, maj—oktober, då kustflottan är rörlig, skulle de praktiska olägenheterna vara betydande såväl för transport av personal från flottan till allmän domstol som för sådan domstols förflyttning till flottans tillfälliga uppehållsort. Då antalet mål vid kustflottan, såsom framhållits i inledningen, icke är obetydligt och krigsrätts-sammanträden fördenskull ofta erfordras, synas de krav som framställts på bibehållande av en särskild domstol för kustflottans mål böra beaktas. Vad förläggningarna i Vaxholm och Oscar-Fredriksborg beträffar torde, av skäl vartill jag i det följande återkommer, dit hörande militära mål icke lämpligen böra anförtros rådhusrätten i Vaxholm. Vid sådant förhållande skulle, därest ej särskilda anordningar vidtoges, annan utväg ej stå till buds än att överflytta dessa mål antingen till häradsrätten i Södra Roslags domsaga eller till Stockholms rådhusrätt. I båda dessa fall synes emellertid med hänsyn till storleken av antalet militära mål från dessa förläggningar gälla detsamma som förut sagts om kustflottans mål. Då härtill kommer den förut berörda synpunkten att Stockholms rådhusrätt såvitt möjligt ej bör belastas med andra militära mål än dem som komma från i Stockholm förlagda truppförband, har jag ansett att man vid en lagstiftning av nu ifrågasatt slag bör utgå ifrån att särskilda anordningar i fråga om kustflottan och nyssnämnda förläggningar böra vidtagas.

Av vad jag nu anfört torde framgå att något rättsligt hinder icke föreligger att överflytta de militära målen på de allmänna underrätterna. En helt annan fråga är, i vad mån städerna kunna anses berättigade att för tillskottet i arbete vid rådhusrätterna kräva gottgörelse för därigenom uppkommande merutgifter. I och för sig läser ett från allmänna processuella synpunkter å sistnämnda domstolar överfört tillskott av mål ej kunna anses utgöra någon giltig grund för ett ersättningskrav. Med hänsyn till det sätt varpå de militära målen enligt vad förut anförts skulle komma att fördelas mellan domstolarna, läser flertalet av ifrågasatt mål vara sådana som även enligt nu gällande regler för forum i brottmål skulle komma att tillhöra den domstol dit de hänförs. Detta framgår redan av den redogörelse jag förut lämnat för arten av de mål varom här är fråga. Enligt vanliga regler torde sålunda i första hand flertalet rymningsbrott, motsvarande icke mindre än 50 % av samtliga till krigsrätt hänskjutna brott, utan även flertalet av de övriga nämligen brotten mot krigslydnaden, misshandels- och ärekränkningensbrotten, oskickligt

uppförande och fylleri, skadegörelse, förskingring och missvård av krigsmaktens egendom komma att dit hänföras redan enligt allmänna regler. Då det gäller att bedöma vilka merutgifter som reformen skulle komma att tillföra städerna av beskaffenhet att ett anspråk på ersättning för desamma skulle kunna framställas, läser följaktligen i varje fall allenast det ringa fåtal mål som ej enligt vad sålunda nämnts enligt vanliga regler för forum i brottmål skulle tillkomma rådhusrätterna rätteligen kunna komma i betraktande. Frågan om och i vad mån ersättning för dylika merutgifter bör tillerkännas städerna i samband med ett genomförande av den ifrågasatta reformen, liksom även frågan om kostnaderna för domstolsledamöternas tjänsteresor i militära mål, kommer jag att i annat sammanhang utförligare behandla.

De förut berörda invändningar som från praktisk synpunkt gjorts mot de militära målens överflyttande till allmän domstol gälla endast underrätterna. Även beträffande hovrätterna hava emellertid i de avgivna yttrandena erinringar framställts mot det remitterade utkastet. Åtskilliga av de i ärendet hörda myndigheterna hava sålunda uttalat sig för bibehållande av en gemensam överdomstol, vilken i så fall skulle utgöras av Svea hovrätt. Mål som handlagts av allmän underrätt skulle följaktligen i vissa fall fullföljas till annan hovrätt än den inom vars domvärjo domstolen är belägen. En dylik från vanliga regler avvikande ordning skulle emellertid, synes det mig, redan av formella skäl te sig synnerligen egendomlig, även om överdomstolen i likhet med den nuvarande krigshovrätten organiserades såsom en fristående avdelning av Svea hovrätt, något som dock knappast på allvar torde kunna ifrågasättas. De skäl som åberopats emot en uppdelning efter vanliga grunder av målen mellan hovrätterna förefalla icke vara särdeles tungt vägande. Betydelsen av en gemensam mellaninstans för befrämjande av enhetlighet i rättsskipningen kan tydligen med lika rätt åberopas i fråga om alla de kategorier av mål som äro av speciell natur i något avseende. Likaså den även åberopade synpunkten att antalet från underrätterna fullföljda militärmål är så obetydligt, att domarna i den högre instansen icke kunna förvärva tillräcklig erfarenhet på området, därest målen uppdelades på flera hovrätter. Beträffande den grupp av mål, de s. k. sjömilitära, vilka med fog kunna betraktas såsom specialmål i egentlig mening, bör i detta sammanhang anmärkas att de i följd av förslagets bestämmelser rörande den särskilda krigsrätten vid kustflottan komma att även i andra instans handläggas av en och samma domstol.

Även om sålunda vid genomförandet av den ifrågavarande reformen sådana anordningar otvivelaktigt kunna vidtagas att de praktiska olägenheterna av densamma bliva obetydliga och ej i och för sig tillräckliga för att kunna åberopas såsom ett hinder för dess genomförande, har likväl i åtskilliga av de över förslaget avgivna yttrandena ifrågasatts anstånd med reformen till dess arbetet med genomförandet av den allmänna rättegångsreformen hunnit avslutas och därigenom större förutsättningar skapats för de allmänna domstolarna att på ett ändamålsenligt sätt handhava den ifrågavarande uppgiften. Någon anledning till ett sådant dröjsmål torde dock icke föreligga. Redan vid 1920 års riksdag framhöll lagutskottet att de skäl som förut åberopats för

ett uppskov på sådan grund icke längre ägde giltighet och 1932 års riksdag har intagit samma ståndpunkt. Det kan ej heller längre åberopas att åtgärden på något sätt skulle komma att stå i strid med en blivande processreforms allmänna grunder om vilka man numera, sedan 1931 års riksdag tagit ståndpunkt till dem, äger kännedom. Tvärtom torde framgå att de särskilda anordningar, som för den nu ifrågavarande reformens genomförande i processuellt hänseende kunna anses erforderliga för undanröjande av möjligen förefintliga praktiska olägenheter av de militära målens överflyttande till de allmänna domstolarna, stå i god samklang med bestämmelser av liknande slag i fråga om handläggning av rättegångsmål i allmänhet, som de nämnda grunderna förutsätta. Processlagberedningen har ej heller, såsom av dess tidigare refererade yttrande över det remitterade lagutkastet framgår, haft något att erinra mot den föreslagna lagstiftningen ur synpunkten av den tillämnade allmänna processreformen, utom såvitt angår överlämnandet av militär rättsskipning åt städer med mindre än tre lagfarna ledamöter, en detaljfråga som jag i det följande närmare skall beröra.

På grund av vad sålunda anförts har jag ansett lagstiftningsåtgärder för avskaffande av de nuvarande krigsdomstolarna i fredstid nu böra vidtagas.

Att denna reform kan genomföras oberoende av och utan samband med en eljest önskvärd omarbetning av strafflagen för krigsmakten framgår av det föregående. Däremot skulle det kunna ifrågasättas huruvida icke efter en dylik för rättegångsväsendet i militära mål så genomgripande förändring en om arbetning av lagen om krigsdomstolar, vilken lag alltjämt skulle äga tillämpning i händelse av krig eller mobilisering, måste äga rum. Så torde emellertid icke vara fallet. Visserligen är det sant att en del av lagens bestämmelser, nämligen de som gälla domstolarnas organisation, icke vidare skulle äga giltighet och följaktligen ej längre erfordras för den tillämpning lagen alltjämt i omförmälda fall skulle få. Men då de upphävas genom den lag varigenom den ifrågavarande reformen genomföres och någon oklarhet i övriga stadgandens tolkning eller eljest någon svårighet för tillämpning av rättegångslagen i återstående delar ej skulle uppkomma, har jag ej ansett behövt låta verkställa en omarbetning av nuvarande lagens bestämmelser och framlägga en ny, allenast för krig eller mobilisering avsedd lag. En dylik åtgärd är ej heller erforderlig med hänsyn till behovet av nya särskilda bestämmelser för rättegången vid de allmänna domstolarna i militära mål. Den nuvarande militära rättegångsordningen är byggd på samma principer som den allmänna med undantag i huvudsak allenast för domstolsorganisationen och sättet för måls anhängiggörande. I övrigt äro endast vissa mindre avvikelser från det allmänna rättegångsförfarandet stadgade, betingade av rent praktiska militära hänsyn, såsom i fråga om rätten att inom angiven besvärstid ingiva besvärsskrift även till vederbörande befälhavare och beträffande ordningen för utslags bringande till verkställighet och liknande. Därutöver hänvisar rättegångslagen till vad i allmän lag är stadgat om rättegångsförfarandet vid de allmänna domstolarna. Då de undantag från rättegångsla-

gens nyssnämnda, av praktiskt militära hänsyn betingade bestämmelser som en överflyttning till de allmänna domstolarna skulle kräva icke äro flera än att de lätt kunna i särskild lag rörande de militära målens handläggning vid de allmänna domstolarna sammanföras och desamma i övrigt torde böra oförändrade gälla även vid sistnämnda domstolar, lärer en omarbetning av rättegångslagen ej heller för dessa domstolars del påkallas. Av samma skäl har jag ej heller kunnat finna det erforderligt att, på sätt 1920 års kommitté för sin del föreslog, giva en fullständigt ny rättegångslag för handläggning av militära mål vid de allmänna domstolarna, utan har det synt mig tillräckligt och jämväl från synpunkten av överskådlighet vid tillämpningen riktigast att vid lagfästandet av de nuvarande krigsdomstolarnas avskaffande samtidigt utsäga att lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes skall gälla i de delar den är tillämplig och därest ej i den nya lagen särskilt stadgas att undantag därifrån skall äga rum.

I enlighet med dessa principer är det inom departementet utarbetade, till myndigheterna remitterade lagutkastet uppställt. För huvudgrunderna i detta utkast har jag förut redogjort. De synas mig i stort sett riktiga och utkastet ägnat att läggas till grund för lagstiftning i ämnet.

Innan jag övergår till att lämna en redogörelse för motiverna till det uppgjorda lagutkastet och de jämkningar däri som synt mig påkallade, torde jag emellertid böra behandla frågan om krigsdomstolarnas konstitutionella ställning och det därav beroende spörsmålet om det för reformens genomförande är erforderligt att *ändring i grundlag* göres. Jag har förut anfört hurusom i de avgivna yttrandena den meningen från flera håll uttalats, att krigsdomstolarnas avskaffande förutsatte ändring i de grundlagsparagrafer i vilka krigsdomstolarna omnämndes. Denna mening kan jag icke dela. De stadganden i grundlagarna varom här är fråga äro §§ 20, 96 och 101 regeringsformen samt § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen. I fråga om innebörden av dessa stadganden i de delar som här avses ansluter jag mig till den uppfattning som uttalats i en av professorn i statsrätt vid Lunds universitet Robert Malmgren i ämnet författad skrift, vilken torde få fogas vid statsrådsprotokollet såsom *bilaga D*. Det torde böra anmärkas att professor Malmgren vid skriftens författande haft tillgång till det remitterade lagutkastet. På sätt i skriften anförts anser jag det uppenbart att §§ 96 och 101 regeringsformen icke avse att med grundlags helgd befästa krigsdomstolarnas tillvaro. Ej heller § 20 torde, på sätt professor Malmgren framhållit, kunna givas sådan tolkning att något hinder skulle möta att i den ordning § 87 regeringsformen stadgar genom allmän lag från krigsdomstolarnas handläggning helt avskilja de nu av dem under fredstid handlagda målen. Det synes mig påtagligt att statsmakterna äro oförhindrade att i sådan ordning ändra strafflagen för krigsmakten och genom uteslutande av åtskilliga där omförmälda brott från de militära målens område begränsa krigsdomstolarnas verksamhetsfält och följaktligen även tillämpningen av ifrågavarande stadgande i regeringsformen. Likaså kan säkerligen genom ändring av 39 § lagen om krigsdomstolar dessa domstolars

kompetensområde högst väsentligt begränsas. Det torde ej heller föreligga tvivel om att tillämpningen av § 20 regeringsformen även på det sätt skulle helt eller delvis kunna uteslutas att ändrade bestämmelser meddelades om rätten till fullföljd av talan mot krigsdomstols utslag. Det synes under sådana förhållanden svårt att förstå varför det skulle vara mera stridande mot grundlagens ordalag och anda att verkställa begränsning av tillämpningen av § 20 genom en sådan inskränkning av krigslagarnas giltighetsområde att de icke ägde tillämpning i fredstid. Även i fråga om tolkningen av § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen ansluter jag mig till vad professor Malmgren i sådant hänseende anfört.

Alldeles oavsett hur nu berörda grundlagsstadganden rätteligen böra tolkas, har jag emellertid icke kunnat undgå att finna konsekvensen av det remitterade utkastet i förhållande till grundlagens ifrågavarande stadganden något otillfredsställande. Vad Svea hovrätt i sitt förut återgivna yttrande över förslaget därom anfört har syntts mig förtjäna beaktande. Särskilt gäller detta de erinringar som gjorts mot utkastets 17 §, mot vilken även professor Malmgren framställt anmärkning. Om man med anledning härav, i stället för att giva ordet krigsdomstol en legal tolkning för ett särskilt fall, behåller krigsdomstol såsom en allmän beteckning för de domstolar vilka enligt lagen om krigsdomstolar handhava den militära rättsvården, kan man därigenom icke blott uppnå att vid avfattandet av de för reformens genomförande erforderliga lagbestämmelser större reda och klarhet vinnes i fråga om tillämpningen vid de allmänna domstolarna av de delar av lagen om krigsdomstolar, som alljämt synas böra gälla rättegången i militära mål, utan även undgå den bl. a. av Svea hovrätt påtalade olägenheten att åt ordet krigsdomstol skulle komma att givas olika tolkning i regeringsformen och i tryckfrihetsförordningen. Från lagteknisk synpunkt sett torde något hinder icke möta att på sätt här avses genom särskilt stadgande meddela bestämmelse om vilken domstol som skall vara krigsdomstol. På motsvarande sätt har förfarits i fråga om tullmålsdomstol (lag d. 8 juni 1923 16 § 2 mom.). En viss analogi erbjuda även bestämmelserna angående ägodelningsrätt, överexekutor, konkursdomare, inskrivningsdomare m. fl.

För den från något håll uttalade meningen, att varje sådan ändring i krigsdomstolarnas organisation varigenom det militära inslaget i dem uteslötes skulle stå i strid med grundlagens bestämmelser, synas bärande skäl icke kunna åberopas. Grundlagens ordalag, vilka ensamma äro avgörande för dess tolkning, föreskriva ej att militära bisittare skola finnas i krigsdomstolarna. Sålunda torde det ha stått lagstiftaren fritt, när dessa domstolar senast organiserades, att giva dem en rent civil sammansättning och låta den militära sakkunskapen komma till användning så som i det remitterade lagutkastet föreslagits.

Därest de allmänna domstolarna sålunda konstitueras såsom krigsdomstolar, skulle detta komma att medföra att högsta domstolen fortfarande vid handläggning av militära mål även i fredstid finge bibehålla den sammansättning som i § 20 regeringsformen stadgas. Ur rättslig synpunkt synes något ovillkorligt samband mellan borttagandet av militära ledamöter i de underrätter,

som handhava den militära rättsskipningen, och de militära ledamöternas utslutande ur högsta domstolen icke förefinnas. De skäl som åberopats mot den militära fackkunskapens representation i domstolen göra sig ej på samma sätt gällande i fråga om högsta instansen, där för övrigt militärer ej kunna tillkallas för att höras såsom sakkunniga, eftersom muntlig förhandling ej förekommer. Ett bibehållande, intill dess ändring i § 20 regeringsformen eventuellt må hava skett, av en dylik representation inom domstolen för den militära sakkunskapen, vilken där uppenbarligen icke utgör någon fara för rent militära synpunkters obehöriga inflytande, synes icke möta betänkligheter. Jag anser således över huvud borttagandet av de militära bisittarna i högsta domstolen icke vara en nödvändig konsekvens av den föreslagna omorganisationen av krigsdomstolarna i första och andra instans.

Vad härefter angår det sätt varpå de särskilda spörsmål som uppkomma i samband med de militära målen öfverflyttande till allmän domstol lösts i lagutkastet, torde i första hand *forumreglerna* böra upptagas till behandling. De nuvarande underrätterna vid krigsmakten äro anknutna till de särskilda truppförbanden. Regementskrigsrätt skall sålunda finnas vid varje regemente och därmed likställt truppförband av armén och kustartilleriet och stationskrigsrätt vid envar av flottans stationer. I den mån därigenom avdelning av krigsmakten icke är försedd med krigsrätt eller om personal från olika truppförband eller stationer sammandragits till gemensam tjänstgöring eller avdelning är förlagd å annan ort än huvudstyrkan eller utom stationen, må vid sådan avdelning särskild krigsrätt inrättas. Såsom allmän regel gäller att mål som tillhör krigsdomstol skall upptagas av krigsrätten vid den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhör eller som målet närmast angår. Vanliga forumregler gälla således icke i fråga om militära mål. Där est ej särskilda bestämmelser i sådant hänseende meddelas, skulle vid ett avskaffande av krigsrätterna de allmänna bestämmelserna om forum i brottmål vinna tillämpning. Detta torde dock icke kunna anses lämpligt. De särskilda truppförbanden och avdelningarna synas fortfarande böra anknytas till vissa bestämda domstolar. Personal tillhörande samma förband eller avdelning synes ej lämpligen böra skickas till olika domstolar, allteftersom brottet med hänsyn till tillfälliga förflyttningar under pågående militära övningar blivit begånget inom den ena eller andra domstolens domvärjo. Även hänsynen till den ställning de militära befälhavarna intaga till rättsskipningen i militära mål, särskilt vid utövandet av den dem tillerkända disciplinära bestraffningsrätten, torde kräva att icke mål rörande personer vid samma avdelning vid olika tillfällen eller samtidigt måste hänskjutas till olika domstolar. Det synes även såvitt möjligt böra undvikas att allmän domstol, som eljest i allmänhet ej kan förväntas komma att handlägga militära mål, plötsligt vid något tillfälle, då under militärövning, förlagd inom dess domvärjo, brott eller förseelse av militär natur beginges, skulle komma att få handlägga något enstaka och kanske även invecklat militärt mål. En koncentration av de militära målen till ett relativt fåtal av de allmänna domstolarna torde ur rättsskipningens synpunkt vara att föredraga.

I enlighet med vad nu sagts torde i lagen böra såsom allmän regel stadgas, att militärt mål som tillhör underrätt skall upptagas av underrätten i den ordinarie förläggningssorten för den avdelning av krigsmakten till vilken den tilltalade hör eller som målet närmast angår eller, om han samtidigt tillhör olika avdelningar, den vid vilken han tjänstgör.

Även andra omständigheter böra emellertid beaktas. Av vad förut anförts torde framgå, att med hänsyn till häradsrätternas nuvarande organisation och arbetssätt rådhusrätterna kunna anses i någon mån mera lämpade än dessa för handläggning av de militära målen. I den mån tillfälle finnes att välja mellan rådhusrätt och häradsrätt torde därför i allmänhet den förra i första hand böra ifrågakomma. Detta gäller emellertid icke alla rådhusrätter. På sätt framgår av den förut lämnade redogörelsen för de över förslaget avgivna yttrandenas innehåll har processlagberedningen för sin del uttalat, att rådhusrätt med mindre än tre lagfarna ledamöter ej borde få upptaga militära mål. Vad beredningen till stöd för sin mening anført synes mig böra beaktas. Dock må härvid erinras därom, att i lagen den 7 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt hänseende göres skillnad mellan residensstäder och andra städer. Rådhusrätt i stad av det förra slaget kan enligt lagen icke bringas att upphöra med mindre stadsfullmäktige därtill samtycka, vilket däremot är fallet med annan rådhusrätt i vilken de lagfarna ledamöternas antal understiger tre. Det synes icke obefogat att göra en motsvarande skillnad vid bestämmande av forum för krigsmaktens personal. I allmänhet böra således rådhusrätter, i vilka ej mer än två lagfarna ledamöter finnas, icke få anlitas för handläggning av militära mål, varemot residensstäderna, såsom Växjö och Umeå, skulle kunna erhålla domsrätt beträffande mål från där förlagda trupper utan hinder av att i dessa städers rådhusrätter finnas endast två lagfarna ledamöter. Detsamma bleve förhållandet med Visby, i vars rådhusrätt enligt snart ikraftträdande arbetsordning endast två sådana ledamöter skola vara bisittare.

Med beaktande av nu anförda synpunkter har jag ansett det böra i lagen inrymmas rätt för Kungl. Maj:t att, därest ett ändamålsenligt ordnande av rättsskipningen det kräver, beträffande viss avdelning eller personal förordna, att militära mål rörande den avdelning skall upptagas av annan underrätt än den som eljest enligt förut angivna allmänna regel skulle varit behörig.

Av vad jag i det föregående anført rörande angelägenheten av att rådhusrätt såvitt möjligt ej skall för handläggning av militärt mål behöva förflytta sig utanför stadens domvärjo torde följa att vid tillämpning av nyssnämnda bestämmelse även bör iakttagas, att till rådhusrätts kompetensområde i militära mål endast om särskilda skäl föreligga hänföras mål från avdelningar, vilkas förläggningssort är belägen utanför staden. Att detta särskilt har betydelse i fråga om rådhusrätterna i Stockholm och Karlskrona framgår jämväl av det föregående.

I samband med här sist anförda synpunkt har jag vidare påvisat hurusom förhållandena vid kustflottan kräva särskild hänsyn och att, såväl för deras vidkommande som för undvikande av sammanträden med rådhusrätterna i

nyssnämnda städer utanför stadsområdet, särskilda anordningar böra vidtagas i fråga om kustflottan och de i skärgården utanför Stockholm förlagda truppförbanden. I sådant hänseende har det synt mig riktigast att för nämnda fall bibehålla den Kungl. Maj:t nu tillerkända befogenheten att förordna särskild krigsrätt. Då emellertid en dylik krigsrätt, även om den gives rent civil sammansättning, till sin natur måste komma att framstå som en specialdomstol, låt vara påkallad enbart av sakliga skäl, synes dess inrättande endast böra ifrågakomma i sådana fall som här nämnts. Bestämelse bör sålunda inflyta i lagen därom att särskild krigsrätt hädanefter endast må finnas för kustflottan, med rätt dock för Konungen att till sådan krigsrätt jämväl, på enahanda grunder som skulle gälla för undantag från den allmänna forumregeln, hänskjuta militära mål från viss avdelning eller personal.

Ifråga om den särskilda krigsrättens sammansättning har det synt mig tillräckligt att såsom nu två civila bisittare finnas i domstolen. Dock synes man då böra utgå ifrån att till dylika bisittare i allmänhet utses ledamöter eller befattningshavare vid allmän domstol och att i varje fall för dem båda uppställas samma kompetenskrav som nu gälla för krigsrättsordförande. De erinringar processlagberedningen framställt mot anlåtande av rådhusrätter med allenast två lagfarna bisittare för handläggning av militära mål synas ej kunna åberopas mot den sålunda föreslagna anordningen. Med dessa erinringar torde närmast ha åsyftats att en ny uppgift icke borde knytas till en domstolstyp, vilken såsom de nämnda rådhusrätterna avsetts skola försvinna. Den särskilda krigsrättens ledamöter komma för övrigt såväl i sin egenskap av bisittare i allmän domstol som genom tjänstgöringen i krigsrätten att vara tillräckligt erfarna både som domare i allmänhet och som särskilt kunniga domare i militära mål. Även om inrättandet av en dylik särskild krigsrätt kan i viss mån betraktas som en nödfallsutväg, torde dock, med hänsyn till den begränsade omfattning i vilken den är avsedd att begagnas, några befogade invändningar mot anordningen icke kunna göras.

Vad angår den ordning i vilken den militära sakkunskapen skall tillföras domstolen, torde av skäl jag förut framhållit emot yrkesmilitärers deltagande såsom domare i militära mål framgå, att enligt min mening icke kan anses försvarligt att nu, då det gäller att bl. a. just av dessa skäl avskaffa de nuvarande krigsdomstolarna, samtidigt giva föreskrift om särskild sammansättning av de allmänna domstolarna vid handläggningen av sådana mål. En sådan anordning har jag ej ens ansett böra ifrågakomma i de fall då dessa mål, såsom undantagsvis kan förekomma, röra mera invecklade frågor av militärteknisk natur. Vid sådant förhållande kan det naturligen ej heller ifrågakomma att bibehålla de militära bisittarna i den särskilda krigsrätten. Ändamålet med den ifrågavarande reformen skulle därigenom delvis förfelas. Jämte det därför i lagen bör lämnas föreskrift därom att allmän underrätt skall vara första krigsdomstol i stället för regements- och stationskrigsrätterna utan föreskrift om förändrad sammansättning av dem vid utövandet av denna funktion, bör det följaktligen uttryckligen utsägas att särskild krigs-

rätt skall utgöras allenast av en ordförande och en annan ledamot, vilka, tillika med erforderligt antal ersättare, Konungen förordnar bland dem som besitta här förut angiven kompetens.

Fråga uppstår emellertid huruvida den militära fackkunskapen bör i annan ordning tillföras de allmänna domstolarna och särskild krigsrätt vid handläggningen av militära mål.

Krigslagstiftningskommittén av år 1920, som ägnade särskild uppmärksamhet åt hithörande spörsmål, fann icke anledning att i sitt lagförslag upptaga några särskilda bestämmelser i sådant hänseende. Den vid de allmänna domstolarna gällande ordningen för förebringande av sakkunnig utredning — genom parterna själva eller genom av dem inför rätten åberopade sakkunniga — vore enligt kommitténs uppfattning i de flesta fall fullt tillfredsställande även beträffande militära mål. Därest domstolen i något fall icke skulle finna den genom parternas försorg anskaffade utredningen tillräcklig, ägde domstolen, trots saknad av positiva bestämmelser i svensk lag, enligt gällande praxis befogenhet att själv komplettera densamma. Domstolen måste nämligen anses äga rätt att ex officio inkalla såväl sakkunniga i egentlig mening, d. v. s. personer som höras i rättegången för att möjliggöra ett riktigt bedömande av bevismedel, som ock s. k. sakkunniga vittnen, eller personer som vittna om vad de iakttagit och tillika göra uttalanden såsom sakkunniga. Kommittén påpekade vidare den möjlighet som stode militär befälhavare öppen att medverka till ett måls sakkunniga belysning därigenom att han föranstaltade om att sakkunnig militär inställde sig vid domstolen för att av åklagaren åberopas i målet.

I vad kommittén sålunda anfört kan jag i huvudsak instämma. De utvägar, som den allmänna rättegångslagen erbjuder för åvägabringande av en allsidig och sakkunnig utredning och i följd därav för ett rätt bedömande av det föreliggande fallet i allmänhet, torde vara tillfyllest för de militära målen likaväl som för andra mål. Att fackmännens uttalanden göras offentligt i parternas närvaro och att i saken relevanta upplysningar och omdömen bliva antecknade i rättens protokoll torde vara av särskilt stor betydelse i mål, vilka såsom de militära oftast röra vederbörandes förhållande i tjänsten. Utslaget skall icke, som lagkommittén uttryckte det, grundas 'på hemliga kunskaper, dem domaren bär inom sig'. Det bör således icke ifrågakomma att i något avseende rubba de grunder, på vilka den nuvarande ordningen vid allmän domstol vilar. Detta hindrar emellertid icke att särskilda anordningar kunna finnas erforderliga i syfte att för parterna och domstolen i militära mål underlätta möjligheten att utan omgång erhålla erforderliga upplysningar. Därigenom skulle större skyndsamhet i målens handläggning och avgörande kunna vinnas. För sådant ändamål, bl. a., torde den nu enligt lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes gällande ordning att den första undersökningen i målen verkställas av de militära myndigheterna böra bibehållas. Häri ligger otvivelaktigt en viss garanti för att den förberedande utredningen av sakförhållandet blir även ur teknisk synpunkt tillfredsställande och att tillbörlig uppmärksamhet fästes på speciella militära förhållanden. Av militära myndigheter har emellertid

redan i anledning av kommitténs förslag uttalats, att det vore synnerligen angeläget att, i händelse militärer icke ägde säte och stämma i rätten, under alla förhållanden en militär med erforderliga kvalifikationer funnes tillstädes med rätt och skyldighet att framföra de synpunkter han finner vara av vikt för målets rätta bedömande. Ehuru detta krav delvis synes bottna i en föga berättigad misstro mot domstolens förmåga att själv i det särskilda fallet bedöma behovet av upplysningar rörande speciella militära förhållanden, finner jag dock ej anledning motsätta mig en anordning, varigenom tillfälle beredes militär myndighet att städse inför domstol avgiva utlåtande i mål som röra krigsmakten. En motsvarighet härtill finnes i förordningen angående lotsverket den 15 februari 1881, däri stadgas, att vid handläggning inför domstol av mål angående lotsverket lotskapten eller den som i hans ställe av lotsstyrelsen förordnas, äger vara tillstädes för att lämna nödiga upplysningar och avgiva det yttrande, vartill omständigheterna föranleda. Ett lagstadgande av dylik innebörd beträffande de militära målen skulle otvivelaktigt bidraga till vinnandet av det nyss angivna syftet att för domstol och parter underlätta målets sakkunniga belysning och påskynda dess avgörande. Att i lagen ytterligare stadga att militär befattningshavare alltid skall vara tillstädes vid handläggning av militärt mål, något som jämväl påyrkats, synes icke erforderligt. Vederbörande militära befälhavare torde kunna åläggas tillse, att militär sakkunskap är representerad i alla mål där den kan antagas vara av betydelse. Såväl militärer som andra befattningshavare vid krigsmakten kunna uppenbarligen genom föreskrifter, utfärdade av Kungl. Maj:t, åläggas att fullgöra uppdrag av nämnda slag. Någon särskild ersättning för tjänstgöring av ifrågasvarande slag torde icke böra ifrågakomma, lika litet som sådan nu utgår till dem som för närvarande tjänstgöra som militära ledamöter i krigsrätt.

De synpunkter som nu anförts ha sålunda synts mig böra föranleda upptagande i lagen av ett stadgande med innehåll, att befattningshavare vid krigsmakten som därtill förordnas äger vara tillstädes vid handläggning av militärt mål för att däri lämna upplysningar samt att sådant förordnande må påkallas jämväl av rätten eller dess ordförande.

Det remitterade utkastet inskränker bestämmelsen om sakkunnigs närvaro vid handläggning av militära mål till underrätterna. Flera av de hörda myndigheterna ha ansett motsvarande föreskrifter erforderliga även för hovrätterna. Något praktiskt behov härav torde emellertid ej föreligga, då målet fullföljts från underrätt, och den för närvarande vid överrätterna tillämpade skriftliga proceduren torde för övrigt föga lämpa sig för en sådan anordning. Finer hovrätten komplettering av den vid underrätten förebragta och protokollförda utredningen önskvärd, kan hovrätten införskaffa sådan i den ordning som för varje fall finnes lämpligast, eventuellt genom muntligt förhör. Dömer däremot hovrätten såsom första instans, synes dock — förutsatt att handläggningen är muntlig — intet vara att erinra mot att samma regler gälla som för underrätt. Jag har därför ansett en jämkning i lagutkastet i sådan riktning böra äga rum.

I samband med domstolsorganisationen torde ytterligare en fråga böra be-

röras. Det synes böra utredas om icke vissa kategorier av de militära målen kunna anses vara av den beskaffenhet, att en förenklad sammansättning av domstolen borde medgivas vid deras behandling. Sålunda skulle exempelvis kunna ifrågasättas om ej vid häradsrätt vissa mål skulle kunna handläggas vid sammanträden med tremansnämnd. En sådan anordning synes hava åsyftats av lagutskottet i dess utlåtande i den föreliggande frågan vid 1920 års riksdag. Såvitt angår de militära brottmålen torde emellertid en åtgärd i sådan riktning icke erhålla någon större praktisk betydelse, dels på grund av den disciplinära bestraffningsrätten och dels i följd av de vanligen vidsträckta strafflatituderna i strafflagen för krigsmakten. I sådana mål bör följaktligen domstolen under alla förhållanden ha sin vanliga sammansättning. Saken ställer sig emellertid annorlunda beträffande de till krigsdomstolarna hörande mål och ärenden, vilka ej röra brottsligt förfarande. I flertalet av dessa mål och ärenden, de s. k. *persedelmålen*, avses att med domstolens hjälp bringa klarhet rörande ersättningskyldigheten i de fall då till personalen utlämnade persedlar eller annan i bruk varande materiel skadats eller förkommit. Rörande beskaffenheten och omfattningen av dessa mål hänvisar jag i övrigt till den redogörelse jag lämnat för den militära jurisdiktionen enligt nu gällande bestämmelser och till den förenämnda tablån (bilaga B). Även om därav må framgå att flertalet av målen äro av ringa beskaffenhet, bliva de dock på grund av sitt relativt stora antal av betydelse för domstolarnas arbete. Därtill kommer att de huvudsakligen förekomma efter avslutade fälttjänstövningar och inför förestående utryckning, då det är av betydelse att de upptagas till behandling med största skyndsamhet innan de värnpliktiga skingrats, och att därigenom handläggning av målen ofta samtidigt kräves av samma domstol vid flera truppförband. Då såsom också framhållits bl. a. från de centrala förvaltningsmyndigheternas sida krigsrätternas verksamhet på detta område är av ej ringa ekonomisk betydelse för statsverket, torde det vara angeläget att vid överflyttning av krigsrätternas uppgifter å de allmänna domstolarna finna en sådan ordning för persedelmålen behandling som möjliggör ett snabbt upptagande samtidigt av mål från olika avdelningar utan att domstolens arbete i övrigt därav förtryckes.

Dessa synpunkter äro, såsom av det föregående framgår, beaktade i nu gällande lag om krigsdomstolar, enligt vilken (59 §) en sådan förenklad sammansättning av krigsrätten medges, då dylika mål där förekomma, att krigsdomarens närvaro ej är erforderlig för att rätten skall vara domför. Målen handläggas följaktligen i ett stort antal fall av en krigsrätt bestående av en lagfaren ledamot, auditören, såsom ordförande samt två militärer.

Ifrågavarande spörsmål var även föremål för utredning av 1920 års krigslagstiftningskommitté, som för sin del föreslog inrättandet av särskilda undersökningsnämnder, ett slags administrativa domstolar, bestående av auditören och två militära ledamöter. Jag hänvisar till den redogörelse därom som förut lämnats. En sådan anordning synes dock mindre lämplig. Bortsett från därmed förenade kostnader medför den vissa påtagliga praktiska olägenheter. Ordföranden i denna nämnd som deltagar i prövning av ersätt-

ningsfrågan skulle, därest målet sedermera droges inför domstol, vara jävig att taga säte i rätten. Antalet personer som sålunda skulle avses för handläggning av de militära målen skulle därigenom komma att ökas och den koncentration av dem på ett fåtal domare, som jag förut framhållit såsom en fördel, skulle förlora i betydelse. Framför allt måste det dock framstå såsom mindre lyckligt, att därest ersättningsfrågan en gång blivit föremål för fullständig utredning, densamma icke samtidigt skulle kunna genom utslag avgöras, ehuru det just är det därom framställda yrkandet vars prövning är i fråga; och då målet kom till domstolen, skulle utredningen jämväl komma att på nytt företagas.

Enligt min mening måste den nuvarande anordningen med ett domstolsförfarande som möjliggör slutligt utslag i saken i omedelbart sammanhang med den förebragta utredningen vara att föredraga. Det synes mig även klart, att lagens nuvarande ståndpunkt, enligt vilken en lagfaren ledamot vid domstolen är tillräcklig för att åt densamma giva erforderlig kompetens i flertalet av de mål varom här är fråga, måste anses riktig. Men är domstolen sålunda i flertalet fall kompetent med endast en lagfaren ledamot kan det ej anses ändamålsenligt att, såsom från några håll gjorts, kräva att domstolen alltid, även för dylika fall, skulle vara fulltalig och hava sin vanliga sammansättning. I många fall, då undersökningsförfarandet närmast är att jämföra med förberedande utredning av beskaffenhet att klargöra huruvida anledning till framställande av ersättningsyrkande finnes, måste anordningen säkerligen betraktas som en överorganisation, som dessutom skulle omintetgöra den strävan som här måste göra sig gällande att åstadkomma snabbhet i förfarandet, rörlighet hos domstolen och lättnad i dess arbete. I de fall däremot, där undersökningen rör ersättningsfrågor av större ekonomisk betydelse eller av mera invecklad beskaffenhet liksom även om ansvar yrkats i målet, bör självfallet fulltalig rätt handlägga saken.

Av nu anförda skäl anser jag den nuvarande anordningen med allenast en lagfaren ledamot i rätten såsom regel i förevarande mål böra bibehållas. Det bör emellertid jämväl, liksom nu, såsom ovillkorlig regel gälla, att domstolen skall vara fulltalig då ansvar i målet yrkas. Jag ansluter mig även därutinnan till gällande bestämmelser i detta hänseende, att jag anser att det bör överlämnas åt rättens ordförande att pröva huruvida i fall, där fråga ej är om ansvar, målet med hänsyn till ekonomisk räckvidd eller andra förhållanden är sådant, att fulltalig domstol för dess handläggning kräves. Med hänsyn till det nu i stor utsträckning praktiserade förfarandet att ifrågavarande undersökningsmål överlämnas direkt till auditören, som följaktligen ofta blir den som kommer att verkställa den ifrågavarande prövningen, har jag ansett det böra i lagen uttryckligen utsägas, att mål av ifrågavarande slag må handläggas av en lagfaren ledamot av rätten ensam endast för det fall att rättens ordförande finner målets beskaffenhet det medgiva.

Av de militära målens överflyttande till de allmänna domstolarna och av särskilda krigsrättens ändrade sammansättning följer att militära bisittare ej längre skulle deltaga i handläggningen av dessa mål. Någon anledning att

i fråga om undersökningsmålen stadga avvikelse härifrån lär icke finnas, utan torde även i de fall då endast en lagfaren ledamot är tillstädes i domstolen den erforderliga militära fackkunskapen kunna tillföras denna på samma sätt som enligt vad jag förut anfört skulle ske i övriga mål. Därest en dylik enmansdomstol i flertalet av undersökningsmålen sålunda måste anses tillräcklig i de fall då rådhusrätt är krigsdomstol, synes ej heller böra ifrågakomma att tillämpa annan ordning vid häradsrätterna. Något behov av att där kräva tillkallandet av häradsnämnd torde icke föreligga.

Det må i detta sammanhang erinras om att därest det ändamål man önskar vinna — snabbhet, rörlighet och arbetslättnad — verkligen skall kunna åstadkommas, man torde vara nödsakad räkna med att de ifrågavarande undersökningsmålen i åtskilliga fall anförtros åt särskilt förordnad domare. Vid rådhusrätterna torde detta dock huvudsakligen bliva en arbetsordningsfråga och rådman eller stadsnotarie bliva ensamdomare. Vid häradsrätterna lär förordnande i vanlig ordning komma att givas biträdande domare eller sekreterare vid domstolen. I intetdera fallet torde den från en del håll uttalade farhågan att domstolen med dylik lagfaren befattningshavare som ensamdomare ej skulle bliva fullt kvalificerad för ifrågavarande uppgift kunna anses vara berättigad, då ju dessa befattningshavare samtliga även anlitas som domare i rättegångsmål i allmänhet.

Av de militära målens överflyttande å de allmänna domstolarna och den i samband därmed föreslagna ändringen av den särskilda krigsrättens sammansättning skulle bliva en följd att de nuvarande auditörerna såsom bitsittare i domstolen försvinna. Därmed skulle en av deras huvudsakligaste uppgifter komma att frångå dem. Av den förut lämnade redogörelsen framgår emellertid att de jämväl fullgöra andra funktioner. Den viktigaste av dem är den auditörerna i strafflagen för krigsmakten ålagda skyldigheten att vara rådgivare åt befälhavarna vid deras utövning av den disciplinära bestraffningsrätten. Då någon anledning icke finnes att nu ifrågasätta ändring i sättet och ordningen för utövningen av denna bestraffningsrätt, torde vara nödvändigt att sörja för att auditörernas funktioner i förevarande hänseende upprätthållas. Helt naturligt kan emellertid därvid icke ifrågakomma att för denna begränsade uppgift bibehålla en befattning motsvarande den de nuvarande auditörerna inneha.

Det remitterade lagutkastet utgick från att behovet av juridisk sakkunskap vid utövningen av den disciplinära bestraffningsrätten skulle bäst tillgodoses därigenom att befattningshavare vid de allmänna domstolar som erhöles befattning med den militära rättsskipningen övertogo de nuvarande auditörernas funktion i detta avseende. På så sätt skulle sambandet bevaras mellan de båda organen för den militära rättsvården i första instans, domstolen och befälhavaren, och samtidigt skulle garanti vinnas för att endast personer vilka ägde förtrogenhet med allmän domarverksamhet skulle ifrågakomma till sådan tjänst.

Riktigheten av nämnda grundsatser torde vara obestridlig. Det motstånd som rests mot utkastets försök att lösa härmed sammanhängande spörsmål i

den angivna riktningen grundar sig bland annat på den uppfattningen, att de till auditörsgöromålens fullgörande ifrågasatta tjänstemännen vid häradsrätterna icke skulle besitta eller hinna förvärva erforderlig insikt på området. Man torde härvid ej sällan ha gjort sig skyldig till underskattning av de anspråk som numera ställas på dem, som erhålla förordnanden att tjänstgöra såsom biträdande domare i domsagorna. Jämte den under tjänstgöring i domsaga och hovrätt ådagalagda lämpligheten för domarverksamhet torde dessutom den kontroll som dessa befattningshavare äro underkastade såväl från häradshövdingsens som hovrättens sida utgöra tillräcklig säkerhet för en fullt tillfredsställande handläggning av de militära disciplinärendena. Under alla förhållanden bör, då fråga är om befattning såsom juridiskt biträde åt befälhavare, huvudvikten läggas vid att vederbörande tjänsteman äger väl vitsordad kompetens för allmän domarverksamhet. Jag kan följaktligen icke finna annat än att den föreslagna ordningen ur dessa synpunkter är att föredraga framför den nu gällande, enligt vilken den juridiska medverkan i disciplinmål i stor utsträckning lämnas av personer, vilka ha sin huvudsakliga verksamhet förlagd utom domstolarna.

Vad angår den enligt utkastet föreslagna ordningen bör erinras, att denna även i fråga om häradsrätterna, nämligen genom biträdande domarens ställning vid denna, tillgodoser kravet på samband mellan målens handläggning inför befälhavaren och vid domstolen. Ur principiell synpunkt kan visserligen, såsom också skett i det av domhavanden i Luleå domsaga avgivna yttrandet, ifrågasättas huruvida den som deltagit i behandlingen inför befälhavaren av ett disciplinmål därefter lämpligen bör fungera såsom rättens ordförande och ende lagfarne ledamot vid målets behandling därstädes. Emellertid torde sådana fall bliva sällsynta, i synnerhet efter inrättandet av sekretäretjänster i domsagorna. Det nu berörda förhållandet, att ledamot i domstol tager befattning med mål som tidigare underställts hans bedömande, är tydligen av mindre betydelse beträffande kollegiala domstolar, rådhusrätter och krigsrätter i nuvarande eller framtida sammansättning, varest bisittarna inbördes kunna göra sin mening lika gällande.

Mot utkastets ståndpunkt till frågan om juridiskt biträde vid disciplinmålen behandling har även invänts, att rådhusrättsledamöternas ställning som kommunalt avlönade tjänstemän skulle utgöra hinder för att tvångsvis ålägga dem uppgifter av ifrågavarande slag. Denna mening kan jag icke biträda. Om lagstiftaren finner att domstols medverkan i någon form bör lämnas vid det disciplinära bestraffningsförfarandets tillämpning, måste lagstiftaren vara oförhindrad att i lag reglera formen för sagda medverkan. Det blir sedan en lämplighetsfråga, om staten skall lämna något bidrag eller icke till avlöningen av de ledamöter eller tjänstemän vid stadsdomstolarna som få sig nämnda nya arbetsuppgift pålagd. Icke desto mindre har jag, särskilt med hänsyn till lämpligheten av att åt dem som biträda med disciplinmålen handläggning jämväl anförtros den rådgivande verksamhet i övrigt som nu åligger auditörerna, ansett riktigast att genom sammanförandet i en hand av de nuvarande auditörernas samtliga uppgifter av nu berört

slag för dessa uppgifter bibehålla anordningen med särskilda förordnanden å uppdraget vilka förutsätta samtycke från den förordnades sida.

Det torde kunna förutsättas, att i regel till dylikt förordnande skall kunna erhållas befattningshavare vid den domstol som upptager mål från den avdelning av krigsmakten som uppdraget avser, vid rådhusrätt ledamot av rätten och vid häradsrätt biträdande domare eller sekreterare. För undantagsfall bör emellertid möjlighet hållas öppen att gå utanför denna krets. Dock bör principen att vederbörande skall hava anställning vid domstol, om ock såsom extra tjänsteman, städse upprätthållas.

I enlighet med vad nu anförts torde bestämmelsen i lagen om fullgörandet av auditörernas nuvarande åligganden enligt strafflagen för krigsmakten bära givas den innebörd, att därtill skall av Konungen förordnas befattningshavare vid allmän domstol, som fullgjort vad som fordras för utövande av domar-ämbete.

För frågan om avlöningsvillkor, tjänstgöringsskyldighet m. m. för dessa tjänstemän kommer jag att i annat sammanhang redogöra.

Därest frågan om det sätt på vilket ombesörjandet av auditörsgöromålen efter reformens genomförande bör fullgöras löses så som jag nu föreslagit, torde därav följa att det icke är möjligt att på sätt 1920 års kommitté föreslagit åt de ifrågavarande tjänstemännen jämväl uppdraga att vara åklagare i de militära målen. Då nämnda tjänstemän skulle komma att utses bland befattningshavare vid domstol, kunna de tydligen icke samtidigt vara åklagare. Det synes dessutom olämpligt att den dömande befälhavaren skall till rådgivare hava en åklagare. Frågan blir då om systemet med särskilda åklagare, krigsfiskaler, i de militära målen skall bibehållas eller åklagarfunktionen övertagas av åklagarna vid de allmänna domstolarna. Mot sistnämnda tanke har framhållits dels att åklagarna vid de allmänna domstolarna icke skulle besitta erforderlig kompetens för här ifrågavarande uppgift och dels, vad därmed äger samband, att särskilda insikter rörande militära förhållanden skulle för dess fullgörande erfordras. De för den militära rättegången gällande processreglerna äro emellertid i allt väsentligt överensstämmande med motsvarande regler för brottmålsprocessen vid de allmänna domstolarna. I fråga om själva processföringen lärer därför någon tvekan icke kunna råda därom att de allmänna åklagarna äro lika kompetenta för sin uppgift i militära som i andra mål. I fråga om prövningen av brottslighet och straffbarhet är det visserligen sant att strafflagen för krigsmakten innehåller en del specialbestämmelser och att kännedom om nämnda lags särskilda straffbestämmelser måste krävas av åklagaren. Emellertid är, såsom förut utvecklats, det ojämförligt största antalet av de militära målen av ensartad och enkel beskaffenhet. Och i den mån målen äro mera invecklade eller skulle komma att visa sig kräva särskilda insikter i militärtekniska ting, lärer detta vara ett förhållande som ej är något för de militära målen särskilt utmärkande. Även vid utövandet av sin verksamhet, sådan den för närvarande ter sig, äro de allmänna åklagarna ofta nödsakade att sätta sig in i andra lika invecklade och svåra förhållanden som kunna omfattas av allmänna strafflagen eller special-

författningarnas bestämmelser. Kan man anförtro den nuvarande åklagaren att föra talan rörande allehanda brott, där utredning kräves rörande invecklade affärs- eller bokföringstransaktioner, såsom konkursförbrytelser, förskingring m. fl., eller där fråga är om skada till liv eller egendom, vållad av begagnandet av kommunikationsmedel o. s. v., torde man icke behöva draga i betänkande att anförtro dem jämväl de uppgifter som för närvarande ankomma på krigsfiskalen. Man torde även kunna vara förvissad om att de skola visa sig vara i stånd att liksom krigsfiskalerna förvärva de särskilda insikter i militära förhållanden som för åklagarekallets utövande erfordras. Att vid den för lands- och stadsfiskaler anordnade utbildningen kommer att tagas hänsyn till den särskilda kunskap som åsyftas i kungörelsen den 29 augusti 1915 angående prov för vinnande av behörighet till krigsfiscalstjänst (nr 310) torde icke behöva närmare utredas. För övrigt kan det förtjäna framhållas att ett stort antal av de nuvarande krigsfiskalerna äro hämtade ur de allmänna åklagarnas krets.

Det må slutligen erinras därom att på sätt jag förut framhållit de militära målen skulle komma att koncentreras till ett fåtal domstolar och sålunda även till ett begränsat antal åklagare. Därest i samband därmed i de fall, då vid sådan domstol flera åklagare finnas, åtgärder vidtagas för att å en av dem överflytta samtliga å domstolen ankommande militära mål, vilket torde böra ske under hänsyntagande till den för åklagarna gällande distriktsindelningen, torde bliva tillfredsställande sörjt för att de blivande åklagarna i militära mål snart nog komma att bliva lika insatta i alla därmed sammanhängande förhållanden som de nuvarande krigsfiskalerna.

Under nu anförda förhållanden har det synts mig uppenbart att några allvarliga olägenheter icke kunna sägas vara förenade med ett överflyttande å de allmänna åklagarna av de nuvarande krigsfiskalernas åligganden. Än mindre synes kunna invändas att bibehållandet av sistnämnda befattningshavare såsom särskilda åklagare i militära mål är oundgängligen nödvändigt. Jag har därför ansett den nuvarande krigsfiscalssysslän böra upphöra och därmed sammanhängande uppgifter i stället överflyttas till de allmänna åklagarna.

Vad sålunda anförts gäller uppenbarligen även den nu vid den andra instansen, krigshovrätten, anställde särskilde åklagaren, överkrigsfiskalen. Även denna befattning torde sålunda böra upphöra. Att därav följer att den särskilda åtalsrätt som enligt nuvarande bestämmelser i vissa fall tillkommer honom beträffande mål vid krigsrätt skulle komma att bortfalla och i stället tillkomma allmän åklagare vid underrätten torde stå i överensstämmelse med de principer varpå den nu ifrågavarande reformen bygger.

Av den inledningsvis lämnade framställningen av den militära rättegångslagens bestämmelser framgår att ordningen för de militära målen anhängig i g g ö r a n d e i åtskilliga hänseenden avviker från vad härutinnan i vanliga fall gäller enligt allmän lag. Sålunda skall angivelse rörande begångna brott och förseelser under alla förhållanden ske hos vederbörande befälhavare. Att i samband med en omreglering av den militära domstolsorganisationen vidtaga

ändring i vad härom gäller torde varken vara behöfligt eller önskvärt. Den nämnda ordningen är nämligen betingad dels därav att undersökning angående förbrytelser av krigsmaktens personal åtminstone på det förberedande stadiet enligt sakens natur bör verkställas av de militära myndigheterna, dels ock därav att den på befälhavaren ankommande disciplinära bestraffningsrätten i de flesta fall kräver att ärenden av ifrågavarande slag i första hand underställas honom. Jag återoppar i sistnämnda hänseende jämväl vad jag förut anfört om grunderna till lagens bestämmelser om den disciplinära bestraffningsrätten.

Med hänsyn till den diskretionära prövning som sålunda i varje fall måste äga rum från befälhavarens sida lärer någon olägenhet icke kunna uppstå av ett bibehållande jämväl av den denne nu tillkommande befogenheten att efter beslut om målets hänskjutande till domstol direkt till ordföranden överlämna handlingarna i målet. Detta förfarande har en viss motsvarighet i det nu vid rådhusrätterna i vissa större städer tillämpade, enligt vilket den förberedande undersökningen i brottmål verkställas av polismyndighet som därefter överlämnar målet till domstol.

På grundval av det remitterade lagutkastet och efter tagen hänsyn till vad förut anförts ifråga om dess huvudsakliga grunder har inom departementet utarbetats *förslag till lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes*. Härvid ha även en del, i det föregående ej särskilt berörda jämkningar i utkastets bestämmelser vidtagits. Rörande innehållet i det utarbetade lagförslagets särskilda stadganden torde följande böra anföras.

Med förslaget åsyftas att de nu i fredstid fungerande krigsdomstolarna skola upphöra och de allmänna domstolarna träda i deras ställe. Beträffande regements- och stationskrigsrätterna meddelas bestämmelse härom i 1 § första stycket samt i fråga om krigshovrätten i tredje stycket av samma paragraf. Av stadgandet i 1 § andra stycket framgår att även de nuvarande särskilda krigsrätterna skola upphöra. Visserligen skall särskild krigsrätt fortfarande kunna finnas vid kustflottan, men av förslagets stadgande om sammansättningen av denna krigsrätt följer att även den nu vid kustflottan befintliga särskilda krigsrätten skall upphöra. Av förut anförda skäl behålles krigsdomstol såsom gemensam beteckning för de domstolar i första och andra instans, å vilka lagen om krigsdomstolar skall äga tillämpning.

Någon föreskrift i lagen erfordras uppenbarligen ej för de fall att behov av vikarier i de allmänna domstolarna uppstå. Vad däremot angår särskild krigsrätt torde uttryckligt stadgande vara behöfligt. I analogi med de nuvarande bestämmelserna i 7 § sista stycket och 13 § tredje stycket lagen om krigsdomstolar har därför i 1 § andra stycket i lagförslaget intagits bestämmelse att Konungen förordnar ersättare för den särskilda krigsrättens ledamöter. Närmare bestämmelser rörande ledamöternas tjänstgöring i särskild krigsrätt torde böra meddelas i för dem utfärdad instruktion.

I övrigt kräves rörande domstolarnas sammansättning bestämmelse allenast för de i 5 § andra stycket avsedda fall, vilka föranlett stadgandet i 1 § fjärde

stycket, vars innebörd framgår av den i det följande lämnade redogörelsen för grunderna till 5 §.

I de fall då jämlikt 16 § lagen om krigsdomstolar fältkrigsrätt finnes vid krigsmakten, skall jämlikt 22 § samma lag till civil ledamot i rätten förordnas krigsdomare eller auditör eller där sådan icke finnes att tillgå annan som fullgjort vad författningarna föreskriva såsom villkor för att nyttjas i domar-ämbeten. Vid tillämpning härav torde, där så ske kan, den ledamot av allmän domstol eller särskild krigsrätt, som förut på grund av stadgandena i den föreslagna lagen tjänstgjort såsom ledamot i krigsdomstol som där avses, i första hand komma att förordnas. Då detta är av betydelse för vinnande av kontinuitet i rättsskipningen vid övergång från freds- till krigstillstånd, torde i de instruktioner som komma att utfärdas för ledamöterna i särskild krigsrätt och de jämlikt 6 § i förslaget förordnade befattningshavare böra meddelas föreskrift om att dessa skola vara skyldiga att mottaga förordnande att tjänstgöra såsom ledamöter i fältkrigsrätt.

På grund av upphörandet av de nuvarande krigsrätterna bliva åtskilliga stadganden i lagen om krigsdomstolar ej vidare tillämpliga. Detta gäller huvudsakligen de bestämmelser i 1, 2 och 4 kap. lagen om krigsdomstolar som hava avseende å dessa domstolars befintlighet och organisation. Detsamma gäller i fråga om bestämmelserna i 9 kap. i vad de avse de särskilda krigsdomstolarnas inbördes behörighet i militära mål. Däremot äro de stadganden i nämnda lag, som hava avseende å domstolsförfarandet, rättsmedlen och verkställigheten i militära mål, avsedda att i huvudsak fortfarande vinna tillämpning. Härom har stadgande intagits i 2 § i förslaget. Av paragrafens lydelse torde framgå att med militära mål i lagförslaget avses alla de mål och ärenden som skola tillkomma de allmänna domstolarna i deras egenskap av krigsdomstolar samt särskild krigsrätt där sådan inrättats.

Det är uppenbart att de militära målens överflyttande å de allmänna domstolarna och omorganisationen av den särskilda krigsrätten påkalla undantag i vissa fall från den i 2 § i förslaget stadgade allmänna regeln om att lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes fortfarande skall tillämpas å rättegången i dessa mål. Att därutöver i vissa fall särskilda bestämmelser ansetts erforderliga för att bringa förfarandet vid allmän underrätt, i de delar detsamma på grund av stadgandet i 103 § lagen om krigsdomstolar skulle vinna tillämpning, i bättre samklang med den nya uppgift, som de allmänna domstolarna enligt lagförslaget skulle få, framgår av 9—11 §§.

I överensstämmelse med vad förut anförts rörande grunderna för domstolarnas inbördes behörighet i de militära målen hava i förslagets 3 § forumreglerna för dessa mål avfattats.

Såsom huvudregel stadgar paragrafen att behörig domstol skall vara den allmänna underrätten i den ordinarie förläggningssorten för den avdelning av krigsmakten den tilltalade tillhör eller målet närmast angår. I flertalet fall, nämligen då fråga är om de fast organiserade truppförbanden som hava stadigvarande förläggning, torde någon tvekan om vilken domstol som enligt

huvudregeln är behörig krigsdomstol icke kunna uppstå. Med avseende å en del av dessa förband gäller emellertid att de för dem i militära författningar angivna förläggningssorter i själva verket icke fullt sammanfalla med belägenheten av truppförbandets fasta etablissement. Sålunda är exempelvis Upplands regemente, vars förläggningssort angives såsom Uppsala, förlagt utanför staden i dess omedelbara närhet. Liknande är förhållandet bl. a. med Livregementets grenadjärer, för vilket regemente Örebro angives som förläggningssort ehuru dess kaserner och expedition äro belägna i Långbro socken. I dylika fall torde emellertid Konungen komma att med tillämpning av andra punkten i 3 §:s första stycke meddela särskilt förordnande om vilken domstol som skall vara behörig.

Angående tillämpningen i övrigt av sista punkten i 3 § första stycket hänvisar jag till vad därom förut anförts och till förut omnämnda tablå över de domstolar som i särskilda fall kunna tänkas böra bliva föremål för ett sådant särskilt förordnande varom här är fråga (bilaga C). I stort sett torde man kunna utgå ifrån att sådant förordnande kräves i flertalet av de fall, där nu i fråga om mindre avdelningar Konungen med stöd av 5 § sista stycket lagen om krigsdomstolar förordnat att de skola lyda under särskild krigsrätt eller under viss regements- eller stationskrigsrätt.

Stadgandena i 3 § andra och tredje styckena motsvara bestämmelserna i 44 och 45 §§ lagen om krigsdomstolar.

De föreslagna forumreglerna kräva uppenbarligen en mot 43 § lagen om krigsdomstolar svarande föreskrift, vilken emellertid bör kompletteras med hänsyn därtill att förslaget i motsats till rättegångslagen förutsätter tillvaron av flera krigsöverdomstolar och att underrätterna i följd därav kunna lyda under olika överdomstolar. I 4 § första stycket har för sådant fall stadgats att Konungen bestämmer vid vilken av underrätterna målet skall upptagas.

I 48 § första och andra styckena lagen om krigsdomstolar givas vissa regler i fråga om krigsdomstols behörighet att rannsaka och döma dels beträffande delaktighet i brott som åtalats vid krigsdomstol, i de fall då åtalet i fråga om den delaktige icke tillhör sådan domstol, och dels i fråga om rekonventionsvis framställt yrkande om ansvar för falsk angivelse i fall då denna talan ej hör till krigsdomstols prövning. I båda fallen skall krigsdomstol rannsaka i målet, men däri sedan dömas av allmän domstol. Grunden till dessa bestämmelser torde vara den, att de som ej lyda under strafflagen för krigsmakten ej skola i andra fall än 39 § anger vara underkastade rättskipning av militär domstol. Denna synpunkt förfaller emellertid, då allmän underrätt träder i den militära domstolens ställe, och vad i förordningen den 6 mars 1751 är i detta hänseende stadgat synes då böra vinna tillämpning. Dessa synpunkter göra sig i viss mån gällande även i fråga om den särskilda krigsrätten i dess nu föreslagna sammansättning. Då det i varje fall icke kan anses lämpligt att forumbestämmelserna i dessa hänseenden äro olika för de allmänna domstolarna och för särskild krigsrätt, har i 4 § andra stycket i förslaget beträffande alla militära mål stadgats att i nu berörda, i 48 §

omförmälda fall skall gälla vad i allmän lag eller författning är för motsvarande fall stadgat om domstols behörighet att döma i målet.

Då enligt förslaget de allmänna underrätterna skola fungera såsom krigsdomstolar i första instans i förhållande till hovrätterna såsom krigsöverdomstolar, följer därav att varje hovrätt är överdomstol även i militära mål i förhållande till de allmänna underrätter som eljest lyda under densamma. Något stadgande motsvarande 2 § andra stycket lagen om krigsdomstolar torde därför ej erfordras beträffande de allmänna underrätterna i deras egenskap av krigsdomstolar. Däremot måste sådan föreskrift meddelas beträffande de krigsdomstolar som ej äro allmänna underrätter. Härvid kommer i första hand i betraktande den föreslagna särskilda krigsrätten. Lämpligast är uppenbarligen att denna lyder under Svea hovrätt. Detsamma torde böra gälla i fråga om fältskyssrätt (respektive ståndrätt) som inrättas under sådana förhållanden att krigshovrätten skolat enligt lagen om krigsdomstolar vara överdomstol. På grund härav har i 5 § av förslaget upptagits bestämmelse därom att Svea hovrätt skall vara krigsöverdomstol i nu avsedda fall.

I händelse Svea hovrätt sålunda skulle komma att fungera som krigsöverdomstol i krigstid eller då krigsmakten är mobiliserad, synas beträffande hovrättens sammansättning böra gälla regler motsvarande dem som enligt 25 § lagen om krigsdomstolar äro stadgade för krigshovrätten. Härom har föreskrift intagits i 1 § sista stycket i förslaget.

Med hovrätternas ställning såsom krigsöverdomstolar följer att de skola övertaga krigshovrättens uppgift att döma såsom första instans i militära mål, som enligt 46 § lagen om krigsdomstolar tillhöra krigshovrättens omedelbara prövning, samt att upptaga besvär i disciplinmål. Då krigshovrätten enligt förslaget ersättes av de allmänna hovrätterna, erfordras särskilda föreskrifter rörande de senares inbördes behörighet att upptaga mål av ifrågasvarande slag. Dylika föreskrifter ha upptagits i förslagets 5 §.

I 6 § i förslaget har bestämmelse upptagits rörande sättet för ordnandet av de nu på auditörerna ankommande uppgifterna i fråga om disciplinmålen. För grunderna till detta stadgande har förut redogjorts.

Det i 6 § andra stycket i det remitterade lagutkastet upptagna stadgandet har i förslaget uteslutits. Detsamma torde böra inflyta i instruktion för de i denna paragraf avsedda befattningshavarna.

Även för de skäl som ligga till grund för stadgandet i 7 § om åklagarväsendets ordnande i de militära målen har redogörelse förut lämnats.

Enligt 14 § lagen om krigsdomstolar är behörighet att föranstalta om sammankallande av krigsrätt tillerkänd befälhavaren för det truppförband eller den station vid vilken krigsrätten skall hållas eller, i fråga om särskild krigsrätt, den befälhavare som Konungen därtill förordnat. Sammanträde med krigsrätt kan följaktligen icke komma till stånd annorledes än genom för-

medling av befälhavare som nu nämnts. Då de allmänna domstolarna såsom krigsdomstolar icke äro anknutna till något visst truppförband eller någon viss station, torde redan på grund härav ett bibehållande av en dylik anordning i fråga om dessa domstolar icke böra ifrågakomma. I stället synes, med anknytning till reglerna om befälhavares bestraffningsrätt i disciplinmål, på sätt i 8 § i förslaget stadgats, behörighet i detta avseende böra tillkomma varje befälhavare som äger oinskränkt bestraffningsrätt i dylika mål. Den befälhavare som haft att pröva om ett mål skall behandlas i disciplinär väg eller överlämnas till domstol bör således kunna, då disciplinär bestraffning icke anses böra åläggas, direkt hos ordföranden vid vederbörande domstol göra hemställan om målets upptagande därstädes. Rör målet någon som, ehuru han icke lyder under strafflagen för krigsmakten, likväl skall dömas av krigsdomstol, lärer det böra tillkomma befälhavaren för den avdelning som målet närmast angår att överlämna detsamma till domstolen.

Med den nämnda utvidgningen av behörigheten att påkalla militärt måls upptagande vid domstol följer jämväl att vissa bestämmelser i rättegångslagen, där hänvisning göres till 14 § första stycket, få en i viss mån förändrad innebörd. Särskilt bör påpekas 50 §, enligt vilken angivelse om brott som där avses skall ske hos den befälhavare som äger föranstalta om krigsrätts sammankallande för målets behandling. Med hänsyn till avfattningen av 8 § i förslaget torde det, även utan särskild bestämmelse härom, vara tydligt, att angivelse under alla förhållanden skall göras hos den med bestraffningsrätt utrustade befälhavaren eller hos den befälhavare som enligt 8 § eljest har rätt att göra anmälan om målet till rättens ordförande. Det har därför ej ansetts erforderligt att i förslaget medtaga något stadgande motsvarande 13 § i det remitterade utkastet. Av enahanda skäl har även 14 § första stycket i utkastet ansetts kunna utgå.

I fråga om sättet för bestämmande av tid och plats för handläggningen av militära mål som hänskjutas till domstol synes någon ändring av därom gällande stadganden ej behöva föranledas av målens överflyttning å de allmänna domstolarna. Enligt 14 § lagen om krigsdomstolar tillkommer det krigsdomaren att i sista hand bestämma tid för krigsrättssammanträde. Denna föreskrift, som vid sin tillkomst innebar ett avsteg från dittills gällande regel om vederbörande befälhavares bestämmanderätt i detta avseende, är föranledd bl. a. därav att krigsrättens ledamöter i allmänhet äro samtidigt anställda vid flera krigsrätter, varför hänsyn måste vid utsättande av tid för sammanträde tagas till deras tjänstgöring vid annan krigsrätt och till deras andra ämbetsgörömmål. För att sammanträde ej utan tvingande skäl skall utsättas på en för den militära tjänsten olämplig tid, skall dock krigsdomaren samråda i frågan med befälhavaren. Synpunkter av liknande slag göra sig naturligtvis gällande även sedan de allmänna domstolarna övertagit krigsrättsmålen. Domstolens ordförande inträder med avseende å bestämmanderätten i krigsdomarens ställe. Vederbörlig hänsyn måste av honom tagas till domstolens övriga verksamhet samtidigt som befälhavarens önskemål i möjligaste mån tillgodoses.

Angående tiden för krigsrätts sammanträde innehåller 15 § lagen om krigsdomstolar den allmänna föreskriften, att första sammanträde skall utsättas att äga rum så snart lämpligen ske kan. I ändamål att förebygga att de militära målen öfverflyttande å de allmänna domstolarna medför ett mindre snabbt upptagande och avgörande av målen än vad nu är fallet, har i lagförslagets 9 § stadgats att sammanträden för handläggning av sådana mål skall av underrätt hållas så ofta det erfordras för att de må kunna avgöras med minsta möjliga tidsutdräkt. En allmän underrätt skall således vara skyldig att hålla extra sammanträde för handläggning av militärt mål som överlämnas till domstolen mellan de ordinarie sammanträden å sådan tid att dröjsmål med målets behandling skulle uppstå om det utsattes till ordinarie sammanträde. Dock avses icke härvid kortare dröjsmål. Bestämmelserna erhalla naturligen särskild betydelse för häradsrätt.

Chefen för generalstaben har i sitt yttrande över utkastet, vilket jämväl upptog ifrågasvarande bestämmelse, anmärkt att fall torde kunna inträffa, då rättens ordförande utan rätt känsla för den disciplinära betydelsen av målets omedelbara upptagande icke skänker behörigt beaktande åt befälhavarens framställning i avseende å tidpunkten för dess handläggning. Fördenskull borde bestämmelser utfärdas som gäve befälhavaren rätt att påfordra att för disciplinens upprätthållande vådliga brott omedelbart upptoges till behandling. Vad generalstabschefen anført har i förslaget beaktats på det sätt att i 9 § intagits en erinran om att sammanträde såvitt möjligt bör utsättas å dag som av befälhavaren föreslås.

Utkastet innehöll i förevarande paragraf stadgande därom att militärt mål skulle företagas vid visst på förhand bestämt klockslag. Stadgandet har utslutits, enär de bestämmelser som kunna visa sig erforderliga till undvikande av tidsförlust för militär personal genom väntan på uppropandet av mål vid allmän underrätt lämpligen torde böra meddelas av Kungl. Maj:t i samband med de kompletterande föreskrifter som måste antagas bliva erforderliga beträffande utsättandet av sammanträden i militära mål.

I fråga om platsen för allmän underrätts sammanträden lära dylika föreskrifter i viss mån bliva beroende av den reglering av forum för de särskilda avdelningarna som på grund av 3 § i förslaget skall ankomma på Kungl. Maj:t. För de synpunkter som härvid böra beaktas har i det föregående redogjorts. Av nämnda redogörelse framgår att sammanträden utom domstolens domvärjo eller eljest å annan ort än den där de ordinarie sammanträden hållas endast i undantagsfall kunna anses av behovet påkallade. Det bör vid sådant förhållande ej heller antagas bliva behöfligt att beträffande viss domstol föreskriva att den för handläggning av mål rörande avdelning å annan ort under alla förhållanden skall sammanträda å förläggningssorten. Då exempelvis häradsrätts ordinarie sammanträde infaller vid en tidpunkt som eljest är lämplig för handläggning av till rätten hänskjutet militärt mål, lärer i vanliga fall målet utan nämnvärd olägenhet kunna utsättas att förekomma å tingsstället, men då givetvis å visst klockslag. Däremot bör, om extra sammanträde erfordras, detta lämpligen hållas å förläggningssorten. Vare sig

avdelning av krigsmakten är förlagd inom eller utom domstolens vanliga sammanträdesort, synas bestämmelser böra meddelas, enligt vilka domstolen är pliktig att, då målets beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter därtill föranleda, sammanträda å avdelningen tillhörande lokal. Särskilt beträffande undersökningsmål och mål angående häktade torde skäl föreligga för utfärdande av dylik föreskrift. — För den föreslagna särskilda krigsrätten böra uppenbarligen meddelas bestämmelser som i huvudsak ansluta sig till dem som för närvarande gälla enligt 15 § andra stycket lagen om krigsdomstolar.

För att befrämja snabbheten i själva rättegångsförfarandet upptogs i 10 § i utkastet ett stadgande, enligt vilket det skulle åligga rättens ordförande att, innan militärt mål förekom vid rätten, sörja för att åtgärder vidtoges som kunde vara ägnade att åstadkomma en koncentrerad behandling av målet och möjliggöra dess avdömande i omedelbart sammanhang därmed. Med avseende å de åtgärder som med stadgandet åsyftades anfördes i den remitterade promemorian att brister i den förberedande utredningen ej sällan torde kunna avhjälpas genom påpekande under hand från domstolens sida. I de fall då upplysningar erfordrades angående militära instruktioner, order eller andra bestämmelser, av vilka prövningen kunde vara beroende, borde tillses att dessa funnes tillgängliga. Anstalter borde dessutom vidtagas för inkallande av sakkunnig, då sådant på grund av innehållet i de till domstolen inkomna handlingarna befunnes lämpligt.

En bestämmelse av sådan innebörd har upptagits i förslaget. Med hänsyn till i avgivna yttranden framställda erinringar har densamma emellertid i förslaget givits en något förändrad lydelse.

Bestämmelserna om ordningen för den militära fackkunskapens representation vid domstolarna i militära mål hava meddelats i 11 § i förslaget och bestämmelserna om domstolens sammansättning vid behandling av de s. k. persedelmålen i 12 §. För grunderna till dessa bestämmelser har redogörelse förut lämnats.

Av den föregående framställningen framgår att i vissa avseenden kompletterande bestämmelser för lagens tillämpning krävas även i andra fall än dem, beträffande vilka Konungen enligt särskilda stadganden i förslaget har att utfärda erforderliga föreskrifter. Sådana kompletterande bestämmelser torde det ankomma på Konungen att meddela. Stadgande härom har intagits i 15 §.

Nya lagen är på sätt förut antytts avsedd att träda i kraft den 1 januari 1934. Vissa övergångsbestämmelser erfordras dock med hänsyn till dels sådana mål vilka vid nya lagens ikraftträdande äro anhängiga vid krigsrätt, dels mål som då redan avdömts av första domstol men vari utslaget ännu ej vunnit laga kraft.

Förslagets bestämmelser i denna del innebära, att vid krigsrätt anhängigt mål, däri handläggningen avslutats före lagens ikraftträdande, också skall av

sagda domstol dessförinnan avgöras genom utslags meddelande. Erfordras däremot vidare handläggning, skall målet överlämnas till den domstol som enligt nya lagen varit behörig om det först efter ikraftträdandet blivit av befälhavare till domstol hänskjutet. Denna domstol har därefter att i nya lagens ordning utsätta tid och plats för den fortsatta handläggningen.

Med nya lagens ikraftträdande kommer sålunda de nuvarande krigsrätternas verksamhet att upphöra även vad angår där förut anhängiggjorda mål. Däremot förutsätter förslaget, att krigshovrätten skall hava att bringa till slut samtliga mål vilka dit fullföljts före nya lagens ikraftträdande. Emellertid kan det inträffa att mål inkomma till krigshovrätten även efter det nya lagen trätt i kraft. Då utslag meddelas före nya lagens trädande i kraft men besvärstiden utgår först efteråt, lärer nämligen besvärshänvisning skola lämnas i vanlig ordning. Mål som i enlighet härmed ingivas till krigshovrätten efter den 1 januari 1934 skola av denna överlämnas till den hovrätt som jämlikt nya lagen är behörig.»

Föredraganden uppläser härefter omförmälda förslag till *lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes*, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, samt hemställer att lagrådets yttrande över förslaget måtte för det i 87 § regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

H. Stefenson.

Bilaga.

Förslag

till

Lag**med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes.**

Med ändring av vad i lag eller särskild författning finnes häremot stridande förordnas som följer:

1 §.

Regements- och stationskrigsrätterna vid krigsmakten skola upphöra; och vare i deras ställe allmän underrätt första krigsdomstol.

Särskild krigsrätt må hädanefter finnas allenast vid kustflotta. Sådan krigsrätt skall utgöras av en ordförande och en annan ledamot, vilka jämte erforderligt antal ersättare av Konungen förordnas för viss tid bland dem som förvaltad domarämbete och däruti ådagalagt insikt och erfarenhet.

Krigshovrätten skall upphöra. Krigsöverdomstol vare i stället allmän hovrätt.

I fall som i 5 § andra stycket avses skall Svea hovrätt, där i underrätten äro militära bisittare, bestå av ordföranden å en av hovrättens divisioner, två andra ledamöter i hovrätten samt två av Konungen i enlighet med bestämmelserna i 25 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes förordnade militära ledamöter.

2 §.

I fråga om mål och ärenden som tillkomma allmän domstol på grund av stadgandet i 1 § eller ock särskild krigsrätt (*militära mål*) skall fortfarande gälla vad i lag eller författning är stadgat om krigsdomstolar och rättegången därstädes, så vida det är tillämpligt och annat ej följer av denna lag eller med stöd därav utfärdad författning.

3 §.

Militärt mål som tillhör allmän underrätt upptages av underrätten i den ordinarie förläggningssorten för den avdelning av krigsmakten till vilken tilltalad hör eller som målet närmast angår eller, om tilltalad samtidigt tillhör olika avdelningar, den vid vilken han tjänstgör. Konungen må dock, där ett ändamålsenligt ordnande av rättskipningen det kräver, beträffande viss avdelning eller personal förordna att behörig krigsdomstol skall vara annan allmän underrätt än nu sagts eller särskild krigsrätt.

Tillhör tilltalad ej längre krigsmakten, upptages målet av den domstol, som enligt vad nu sagts varit behörig därest målet omedelbart anhängiggjorts.

Finnes ej beträffande viss avdelning eller personal behörig domstol efter

vad sålunda är stadgat, bestämme Konungen vid vilken domstol mål rörande den avdelning eller personal skall upptagas.

4 §.

Hava två eller flera tillsammans begått brott för vilket de enligt denna lag skulle komma att svara vid olika underrätter, bestämme hovrätten eller, om underrätterna höra under särskilda hovrätter, Konungen, vid vilken av underrätterna målet skall upptagas.

I fall som avses i 48 § första och andra styckena lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes skall beträffande militärt mål gälla vad i allmän lag eller författning är för motsvarande fall stadgat om domstols behörighet att döma i målet.

5 §.

Militärt mål i vilket hovrätt skall omedelbart döma, så ock besvär över beslut varigenom befälhavare ålagt disciplinär bestraffning, upptagas av hovrätt, dit talan fullföljes från den underrätt som varit behörig därest målet skolat av underrätt upptagas.

För annan underrätt än allmän domstol är Svea hovrätt krigsöverdomstol, därest talan ej skall fullföljas till överkrigsrätt.

6 §.

För fullgörande av de åligganden som enligt strafflagen för krigsmakten ankomma på auditor förordnar Konungen lagfaren befattningshavare vid allmän domstol.

7 §.

I militärt mål skall vad hittills ålegat krigsfiskal fullgöras, vid särskild krigsrätt av den Konungen till åklagare där förordnat, men eljest av allmän åklagare vid den underrätt som har att upptaga målet. Åklagare som nu nämnts skall ock utföra den talan vid underrätt som hittills ankommit å överkrigsfiskal.

I hovrätt är advokatfiskalen kronans ombudsman och allmän åklagare i militära mål.

8 §.

Anmälan om militärt måls upptagande vid domstol göres hos domstolens ordförande av den befälhavare som jämlikt 191 § strafflagen för krigsmakten äger bestraffningsrätt över den som saken angår eller, om denne ej lyder under strafflagen för krigsmakten, av befälhavaren för den avdelning av krigsmakten som saken närmast rör.

9 §.

Sammanträden för handläggning av militära mål skola av underrätt hållas så ofta det erfordras för att de må kunna slutbehandlas med minsta möjliga tidsutdräkt. Sammanträde bör såvitt möjligt utsättas å dag som av befälhavaren föreslås.

Om tid för företagande av rannsaking med häktad eller i förvarrarrest intagen person gälle vad beträffande häktad finnes för rådhusrätt föreskrivet.

Närmare bestämmelser om tid och plats för underrätts sammanträden meddelas av Konungen.

10 §.

Rättens ordförande skall öva tillsyn däröver, att mål som skall förekomma vid rätten så förberedes, att dess handläggning om möjligt må kunna slutföras vid ett enda rättegångstillfälle. Utslag skall, där så ske kan, meddelas samma dag handläggningen slutförts.

11 §.

Vid handläggning av militärt mål inför underrätt, så ock inför hovrätt där den skall omedelbart döma i målet, äge befattningshavare vid krigsmakten som därtill förordnas vara tillstädes för att lämna de upplysningar vartill omständigheterna föranleda. Där det prövas erforderligt, må ock rätten eller dess ordförande påkalla dylikt förordnande.

12 §.

Undersökningsmål som i 59 § andra stycket lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes avses må, där rättens ordförande finner målets beskaffenhet det medgiva, av rätten handläggas och avgöras, ändock att en lagfaren befattningshavare ensam sitter i rätten.

13 §.

I militära mål skall särskild dombok hållas; och skall vid rätten föras diarium, utvisande samtliga framställningar som gjorts i avseende å dylika mål, så ock i anledning därav vidtagna åtgärder.

Vad i 38 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är stadgat om skyldighet att till befälhavare avlämna protokoll gälle ej i fråga om militära mål vid allmän domstol. Särskild krigsrätts protokoll avlämnas till befälhavaren för den avdelning vid vilken krigsrätten är inrättad.

14 §.

Vid särskild krigsrätt skola de på auditör i fråga om rättens protokoll, utslag och expeditioner hittills ankommande skyldigheter i stället fullgöras av rättens yngste ledamot.

15 §.

De närmare föreskrifter som utöver vad denna lag innehåller finnas erforderliga för lagens tillämpning meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1934.

Mål, som då nya lagen träder i kraft anmäls till handläggning vid krigsrätt men ej blivit slutligen handlagt, upptages och avdömes av domstol som

enligt nya lagen är därtill behörig. Är handläggningen avslutad, skall målet med slut avhjälpas innan nya lagen träder i kraft.

Mål, som vid nya lagens ikraftträdande är hos krigshovrätten anhängigt, skall av denna bringas till slut utan hinder av vad i denna lag är stadgat. Mål som inkommer efter ikraftträdandet överlämnas till den hovrätt som enligt nya lagen är behörig domstol.

Bilaga A.

U t k a s t
till
L a g
om upphörande av vissa krigsdomstolar.

Med ändring av vad i lag eller särskild författning finnes häremot stridande förordnas som följer:

1 §.

Regements- och stationskrigsrätter samt särskilda krigsrätter skola ej vidare vara vid krigsmakten inrättade. Mål och ärenden, som hittills tillhört sagda domstolar, skola hädanefter upptagas av de allmänna domstolarna.

Krigshovrätten skall tillika upphöra. Vad hittills ålegat krigshovrätten skall ombesörjas av rikets allmänna hovrätter.

Är vid avdelning av krigsmakten fältskyddsdomstol inrättad och finnes ej där överkrigsdomstol, skola mål rörande sådan avdelning, vilka enligt vad hittills gällt ankommit på krigshovrätten, upptagas av Svea hovrätt. Vid prövning av mål som nu sagts skall hovrätten bestå av ordföranden å en av hovrättens divisioner, två andra ledamöter i hovrätten samt två militära ledamöter, som därtill av Konungen förordnas.

2 §.

I fråga om mål och ärenden, som enligt denna lag överflyttas å de allmänna domstolarna (*militära mål*), skall vad i lag eller författning är stadgat om krigsdomstolar och rättegången därstädes äga motsvarande tillämpning, där ej annat följer av denna lag eller med stöd därav utfärdad författning.

3 §.

Militära mål, som i 1 § första stycket avses, upptagas av underrätten i den ordinarie förläggningssorten för den avdelning av krigsmakten, till vilken tilltalad hör eller som målet närmast angår, eller, om tilltalad samtidigt tillhör olika avdelningar, den vid vilken han tjänstgör. Tillhör tilltalad ej längre krigsmakten, upptages målet av domstol, som enligt vad nu sagts varit behörig därest det omedelbart anhängiggjorts.

Finnes ej i avseende å viss avdelning eller personal vid krigsmakten behörig domstol efter vad nu stadgats, äger Konungen bestämma vid vilken underrätt militära mål rörande den avdelning eller personal skola upptagas.

Konungen må ock, där så provas lämpligt, förordna, att viss avdelning eller personal skall lyda under annan underrätt än förut sagts.

4 §.

Hava två eller flera tillsammans begått brott, för vilket de enligt 3 § eller med stöd därav meddelad bestämmelse skulle komma att svara vid olika underrätter, bestämma hovrätten eller, om sagda underrätter höra under särskilda hovrätter, Konungen, vid vilken av underrätterna målet skall upptagas.

5 §.

Militärt mål, över vilket hovrätt skall omedelbart döma, så ock besvär över beslut, varigenom befälhavare ålagt disciplinär bestraffning, upptagas av hovrätt, dit talan fullföljes från den underrätt, som varit behörig därest målet skolat av underrätt upptagas.

6 §.

Vad enligt strafflagen för krigsmakten åligger auditör i avseende å handläggningen av disciplinmål skall, i fall då häradsrätt har att upptaga mål rörande den avdelning av krigsmakten varom fråga är, fullgöras av biträdande domare eller sekreterare samt, i fall då dylikt upptagande ankommer på rådhusrätt, av lagfaren ledamot i rätten.

Sagda befattningshavare åligge ock att, då vederbörande befälhavare det påkallar, biträda denne vid behandling av frågor om straffs sammanläggning och förvandling samt verkställighet av straff.

7 §.

I militärt mål skall vad hittills ålegat krigsfiskal fullgöras av allmän åklagare vid den underrätt som har att upptaga målet. Sådan åklagare äge ock föra talan, som hittills ankommit å överkrigsfiskal att vid underrätt utföra.

I hovrätt är advokatfiskalen kronans ombudsman och allmän åklagare i militära mål.

8 §.

Skall militärt mål av befälhavare hänskjutas till domstols prövning, göre han anmälan därom hos ordföranden i domstolen. Denne åligger att efter samråd med befälhavaren bestämma tid och plats för rättens sammanträde; och har därefter befälhavaren att fullgöra vad i 53 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är stadgat i avseende å befälhavare, som föranstaltar om krigsrätts sammankallande.

9 §.

Sammanträden för handläggning av militära mål skola av underrätt hållas så ofta det erfordras för att de må kunna slutbehandlas med minsta möjliga tidsutdräkt. Förekommer dylikt mål vid häradsrätt å allmänt tings-sammanträde eller vid rådhusrätt å dag, då andra mål eller ärenden tillika där handläggas, skall det företagas vid visst på förhand bestämt klockslag.

Om tid för företagande av rannsaking med häktad eller i förvarsarrest intagen person gälle vad därom finnes för rådhusrätt föreskrivet.

Närmare bestämmelser rörande underrätts sammanträden meddelas av Konungen.

10 §.

Innan militärt mål förekommer vid rätten, skall rättens ordförande tillse, att målets handläggning genom vittnens inkallande och på annat lämpligt sätt så förberedes, att denna såvitt möjligt må kunna slutföras vid ett enda rättegångstillfälle. Utslag i militärt mål skall, där så ske kan, meddelas samma dag handläggningen slutförts.

11 §.

Vid handläggning inför underrätt av militärt mål äge befattningshavare vid krigsmakten, som därtill förordnas, vara tillstädes för att lämna de upplys-

ningar, vartill omständigheterna föranleda. Där det prövas erforderligt, må ock rätten eller dess ordförande påkalla dylikt förordnande.

12 §.

I fall då enligt 59 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes krigsrätt varit behörig att under ordförandeskap av auditör handlägga undersökning, varom i 39 § sista stycket samma lag sägs, må i 6 § denna lag omfördäld befattningshavare handlägga dylik undersökning i rättens ställe; och skall därvid vad i denna lag är stadgat om domstolen eller dess ordförande äga motsvarande tillämpning.

13 §.

Vill i militärt mål någon hos befälhavare göra angivelse enligt 50 eller 52 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, skall sådant ske hos den befälhavare, som närmast äger disciplinär bestraffningsrätt över den angivne, eller, i fall som avses i 44 § samma lag, hos den befälhavare, som ägt dylik rätt om angivelse omedelbart skett.

14 §.

Vad i 61 och 65 §§ lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är stadgat i avseende å befälhavare, som föranstaltat om krigsrätts sammankallande, gälle om befälhavare, som hos ordförande i underrätt gjort anmälan, varom i 8 § denna lag sägs.

Bestämmelserna i 69 § andra stycket och 70 § samma lag skola i vad de angå överkrigsfiskal i stället gälla om advokatfiskal.

15 §.

I militära mål skall vid underrätt särskild dombok hållas; och skall vid rätten föras diarium, utvisande samtliga framställningar, som gjorts i avseende å dylika mål, så ock i anledning därav vidtagna åtgärder.

Vad i 38 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är stadgat om skyldighet att till befälhavare avlämna protokoll gälle ej i avseende å protokoll, som i militärt mål hållits vid allmän domstol.

16 §.

Angående tid för anförande av besvär över underrätts utslag eller beslut i militärt mål, så ock om tid för insändande till hovrätt av underrätts protokoll och utslag i dylikt mål, där det är av beskaffenhet att skola underställas hovrättens prövning, gälle vad i rättegångsbalken stadgas.

17 §.

Domstol, som har att upptaga militära mål, vare att såsom krigsdomstol anse i fall då enligt tryckfrihetsförordningen mål tillhör dylik domstols uppdragande. Vad nu sagts gälle ock om Svea hovrätt, då där handläggas mål, varom förmäles i 1 § tredje stycket denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1934.

Mål, som då nya lagen träder i kraft är hos krigsrätt anhängigt, skall till fortsatt handläggning upptagas samt avdömas av domstol, som enligt nya lagen eller med stöd därav meddelad bestämmelse är därtill behörig, dock att

utan hinder av nya lagens bestämmelser mål, däri tid för avkunnande av utslag eller beslut blivit före nya lagens ikraftträdande utsatt, skall av krigsrätten avgöras, i den mån sådant tillkom densamma enligt äldre lag eller författning, samt i övrigt i enlighet därmed behandlas; skolande nya lagen tillämpas i fråga om fullföljd av talan mot utslag, som på grund av vad nu är sagt meddelats efter den dag, då nya lagen trätt i kraft, ävensom underställning av sådant utslag, så ock beträffande förfarandet i högre rätt, där utslag eller beslut, varemot talan fullföljts, blivit efter nämnda dag meddelat.

Vid nya lagens ikraftträdande hos krigshovrätten anhängigt mål skall av denna bringas till slut utan hinder av vad i denna lag är stadgat.

Bilaga B.

Vid krigsrätterna genom slutligt utslag avgjorda mål och slutligt handlagda ärenden, åren 1929—1931.

K r i g s r ä t t e r	Antal mål, i vilka talan om ansvar förts			Antal mål, i vilka talan om ansvar ej förts			Hela antalet mål			Antal ärenden		
	1929	1930	1931	1929	1930	1931	1929	1930	1931	1929	1930	1931
Svea livgardes krigsrätt . . .	4	7	6	2	1	14	6	8	20	6	8	2
Göta livgardes » . . .	4	9	3	9	1	3	13	10	6	22	3	—
Livregementets till häst » . . .	8	11	10	3	1	—	11	12	10	5	—	1
Svea artilleriregementes » . . .	11	12	7	1	4	7	12	16	14	13	17	10
Svea ingenjörkårs » . . .	7	6	10	1	2	1	8	8	11	5	3	2
Fälttelegrafkårens » . . .	3	6	10	6	8	4	9	14	14	15	4	8
Flottans stationskrigsrätt i Stockholm	59	62	77	3	5	64	62	67	141	3	8	—
Särskilda krigsrätten i Stockholm . .	4	5	3	—	5	—	4	10	3	1	6	2
Särskilda krigsrättens vid kustflottan Stockholmsavdelning	39	49	73	1	1	6	40	50	79	7	4	8
Summa	139	167	199	26	28	99	165	195	298	77	53	33
Vaxholms kustartilleriregementes krigs- rätt	39	19	19	6	2	6	45	21	25	15	1	12
Upplands regementes krigsrätt .	9	9	6	—	—	—	9	9	6	19	24	33
Södermanlands regementes » .	5	5	5	—	—	—	5	5	5	8	3	24
Gotlands infanterikårs » .	3	4	5	—	—	—	3	4	5	2	3	6
» artillerikårs » .	1	3	2	—	—	—	1	3	2	—	—	—
Summa	4	7	7	—	—	—	4	7	7	2	3	6
Värmlands regementes krigsrätt	—	2	9	—	—	—	—	2	9	—	2	3
Livregementets grenadjärers »	12	17	19	—	—	—	12	17	19	6	7	6
Dalregementets »	15	15	9	1	—	—	16	15	9	1	—	3
Hälsinge regementes »	9	6	10	9	6	9	18	12	19	6	1	5
Jämtlands fältjägarregementes »	30	19	19	—	1	—	30	20	19	2	1	1
Norrlands artilleriregementes »	10	7	6	—	1	—	10	8	6	40	35	38
Summa	40	26	25	—	2	—	40	28	25	42	36	39
Västerbottens regementes krigsrätt	24	18	16	16	2	2	40	20	18	—	5	1
Norrlands dragonregementes »	23	19	24	2	8	5	25	27	29	—	1	3
Summa	47	37	40	18	10	7	65	47	47	—	6	4
Norrbottens regementes krigsrätt . .	26	31	17	48	35	55	74	66	72	13	19	11
Norrbottens artillerikårs » . . .	9	3	9	8	6	11	17	9	20	1	7	—
Bodens artilleriregementes » . . .	2	10	5	6	2	12	8	12	17	3	6	2
Bodens ingenjörkårs » . . .	1	2	3	—	—	4	1	2	7	1	—	1
Särskilda krigsrätten i Boden	1	1	1	1	—	—	2	1	1	1	—	—
Summa	39	47	35	63	43	82	102	90	117	19	32	14
Västernorrlands regementes krigsrätt .	32	34	39	3	11	7	35	45	46	—	—	2
Norrlands trängkårs » .	13	2	5	4	3	6	17	5	11	—	—	1
Summa	45	36	44	7	14	13	52	50	57	—	—	3

K r i g s r ä t t e r	Antal mål, i vilka talan om ansvar förts			Antal mål, i vilka talan om ansvar ej förts			Hela antalet mål			Antal årenden		
	1929	1930	1931	1929	1930	1931	1929	1930	1931	1929	1930	1931
Livgrenadjärregementets krigsrätt . .	9	10	13	—	—	2	9	10	15	5	9	4
Svea trängkår	5	5	4	—	—	—	5	5	4	—	4	1
Summa	14	15	17	—	—	2	14	15	19	5	13	5
Smålands arméartilleriregementes krigsrätt	5	10	4	17	8	9	22	18	13	2	23	21
Jönköpings-Kalmar regementets krigsrätt	5	5	8	—	1	1	5	6	9	1	2	3
Göta ingenjörkårs krigsrätt	5	4	7	—	—	—	5	4	7	—	1	—
Summa	10	9	15	—	1	1	10	10	16	1	3	3
Kronobergs regementets krigsrätt . .	7	6	1	—	—	—	7	6	1	3	3	—
Hallands regementets >	5	2	4	—	—	1	5	2	5	1	11	2
Göta artilleriregementes >	12	15	9	21	6	15	33	21	24	19	11	1
Bohusläns regementets >	13	11	20	—	—	—	13	11	20	3	3	3
Älvsborgs regementets >	8	2	4	—	—	—	8	2	4	1	—	—
Skaraborgs regementets >	9	16	8	—	—	—	9	16	8	5	1	2
Livregementets husarers >	13	11	18	—	—	—	13	11	18	1	7	3
Göta trängkår >	7	—	5	—	—	—	7	—	5	1	—	2
Summa	29	27	31	—	—	—	29	27	31	7	8	7
Karlsborgs artilleriregementes krigsrätt	9	6	6	—	—	—	9	6	6	6	8	6
Särskilda krigsrätten å Karlsborg . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	9	6	6	—	—	—	9	6	6	6	8	6
Flottans stationskrigsrätt i Karlskrona	75	63	52	11	14	7	86	77	59	12	6	6
Karlskrona kustartilleriregementes krigsrätt	16	30	26	—	—	—	16	30	26	11	5	8
Särskilda krigsrätten i Karlskrona . .	5	4	3	—	—	—	5	4	3	2	1	—
Särskilda krigsrättens vid kustflottan Karlskronaavdelning	32	38	30	—	—	—	32	38	30	10	1	4
Summa	128	135	111	11	14	7	139	149	118	35	13	18
Norra skånska infanteriregementets krigsrätt	1	2	4	—	—	—	1	2	4	5	8	3
Vendes artilleriregementes krigsrätt .	2	2	1	3	3	1	5	5	2	—	26	24
Summa	3	4	5	3	3	1	6	7	6	5	34	27
Skånska kavalleriregementets krigsrätt	17	12	6	—	—	—	17	12	6	7	7	1
Södra skånska infanteriregementets krigsrätt	4	5	9	—	—	—	4	5	9	1	—	—
Skånska trängkårens krigsrätt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa summarum	667	652	669	182	197	252	849	789	921	291	305	279

Bilaga C.

**Tablå över allmänna underrätter vilka enligt förslaget
kunna ifrågakomma såsom krigsdomstolar.**

Domstol	Truppförband m. m.	Adressort
Stockholms rådhusrätt	Personal vid verk, expeditioner, staber, skolor, förråd och verkstäder i Stockholm	Stockholm
	Generalstabens huvudstation	>
	Svea livgarde	>
	Göta livgarde utom fästningsbataljonen	>
	Livregementet till häst	>
	Svea artilleriregemente	>
	Fälttelegrafkåren utom vid Frösunda förlagd personal	>
	Första intendenturkompaniet	>
	Garnisonssjukhuset	>
	Stockholms örlogsstation utom Skeppsgossekåren i Marstrand samt Göteborgs och Gustavsviks örlogsdepåer	>
	Infanteriskjutskolan	Rosersberg
	Svea ingenjörkår utom kustingenjörkompaniet ¹	Frösunda, Hagalund
	Fälttelegrafkårens vid Frösunda förlagda personal ¹	>
	Krigsskolan ¹	Karlberg
	Personal vid militära anläggningar, expeditioner, staber, skolor, förråd och verkstäder i Vaxholms fästning ²	Vaxholm
	Göta livgardes fästningsbataljon ²	Oscar-Fredriksborg
	Svea ingenjörkårs kustingenjörkompani ²	Vaxholm
Vaxholms knstartilleriregemente utom detacherade avdelningen i Hemsö fästning ²	Vaxholm och Oscar-Fredriksborg	
Andra flygkåren utom detachmentet i Karlskrona ¹	Hägernäs, Viggbyholm	
Rådhusrätten i Uppsala	Upplands regemente	Uppsala, Polacksbacken
	Arméns underofficersskola	Uppsala
Åkers och Selebo tingslags häradsrätt Tingsställe: Strängnäs	Södermanlands regemente	Strängnäs
	Åkers krutbruk	Åkers styckebruk
Rådhusrätten i Visby	Personal vid militära anläggningar, expeditioner, staber och verkstäder å Gotland	—
	Gotlands infanterikår	Visborgs slätt
	Gotlands artillerikår	Visby
Rådhusrätten i Karlstad	Värmlands regemente	Karlstad
Rådhusrätten i Örebro	Livregementets grenadjärer	Örebro

¹ Hänföres eventuellt till Sollentuna och Färentunas domsagas häradsrätt. Tingsställe: Haga.
² , , , , , sarskilda krigsrätten.

Domstol	Truppförband m. m.	Adressort	
Rådhusrätten i Västerås	Första flygkåren	Västerås	
	Centrala flygverkstaden	›	
	Ridskolan	Strömsholm	
Rådhusrätten i Falun	Dalregementet	Falun	
Rådhusrätten i Gävle	Hälsinge regemente	Gävle	
	Ur flera truppförband sammandragen skola & Marma skjutfält	Marma	
Rådhusrätten i Härnösand	Kommandant med stab i Hemsö fästning	Härnösand	
	Vaxholms kustartilleriregementes detachement i Hemsö fästning	›	
	Gustavsviks örlogsdepå	Gustavsvik	
Sollefteå tingslags häradsrätt Tingsställe: Sollefteå	Västernorrlands regemente	Sollefteå	
	Norrlands trängkår	›	
Rådhusrätten i Östersund	Norra arméfördelningens stab	Östersund	
	Jämtlands fältjägerregemente	›	
	Norrlands artilleriregemente	›	
	Fjärde flygkåren	Frösön	
	Tygverkstaden	Östersund	
Rådhusrätten i Umeå	Västerbottens regemente	Umeå	
	Norrlands dragonregemente utom detachementet i Boden	›	
Överluleå tingslags häradsrätt Tingsställe: Boden	Personal vid militära anläggningar, expeditioner, staber, skolor, förråd och verkstäder i Bodens fästning	Boden	
	Norrbottens regemente	›	
	Norrlands dragonregementes detachement i Boden	›	
	Norrbottens artillerikår	›	
	Bodens artilleriregemente	›	
	Bodens ingenjörkår	›	
	Tredje intendenturkompaniet	›	
	Garnisonssjukhuset	›	
	Rådhusrätten i Linköping	Östra brigadens stab	Linköping
		Livgrenadjärregementet	›
Svea trängkår		›	
Tredje flygkåren		Malmslätt	
Centrala flygverkstaden		›	
Rådhusrätten i Jönköping	Smålands arméartilleriregemente	Jönköping	
	Tygverkstaden	›	
	Ur flera truppförband sammandragen skola & Skillingaryds skjutfält	Skillingaryd	
Södra Vedbo häradsrätt Tingsställe: Eksjö	Jönköpings-Kalmar regemente	Eksjö	
	Göta ingenjörkår utom kustingenjörkompaniet	›	
	Fortifikationsförrådet	›	
Rådhusrätten i Växjö	Kronobergs regemente utom detachementet i Karlskrona	Växjö	
Rådhusrätten i Halmstad	Hallands regemente	Halmstad	
Rådhusrätten i Göteborg	Göta artilleriregemente	Göteborg	
	Tygverkstaden	›	

Domstol	Truppförband m. m.	Adressort
	Göteborgs örlogsdepå	Nya Varvet
	Skeppsgossekåren i Marstrand	Marstrand
	Kommandant med stab i Älvsborgs fästning	Nya Varvet
	Karlskrona kustartilleriregementes detacherade avdelning i Älvsborgs fästning	,
	Flygvapnets etablissement	,
Rådhusrätten i Uddevalla	Bohusläns regemente	Uddevalla
Rådhusrätten i Borås	Älvsborgs regemente	Borås
Käkinds häradsrätt Tingsställe: Vårsås	Västra arméfördelningens stab	Skövde
	Skaraborgs regemente	,
	Livregementets husarer	,
	Göta trängkår	,
	Personal vid militära anläggningar, expeditioner, staber, skolor, förråd, fabriker och verkstäder i Karlsborg	Karlsborg
	Karlsborgs artilleriregemente	,
	Andra intendentnrkompaniet	,
	Flygvapnets etablissement	,
	Garnisonssjukhuset	,
	Remontdepån	Gudhem
Rådhusrätten i Karlskrona	Personal vid militära anläggningar, expeditioner, staber, skolor, förråd och verkstäder i Karlskrona fästning	Karlskrona
	Kronobergs regementes detachement	,
	Göta ingenjörkårs kustingenjörkompani	,
	Karlskrona örlogsstation	,
	Karlskrona kustartilleriregemente utom detacherade avdelningen i Älvsborgs fästning	,
	Andra flygkårens detachement i Karlskrona	,
Rådhusrätten i Kristianstad	Norra skånska infanteriregementet	Kristianstad
	Vendes artilleriregemente	,
	Tygverkstaden	,
	Ur flera truppförband sammandragen skola å Rinkaby skjutfält	Rinkaby
Västra Göinge häradsrätt Tingsställe: Hässleholm	Skånska trängkåren ¹	Hässleholm
Rådhusrätten i Ystad	Södra skånska infanteriregementet	Ystad och Revinge
Rådhusrätten i Hälsingborg	Södra arméfördelningens stab	Hälsingborg
	Skånska kavalleriregementet	,
	Flygskolkåren	Ljungbyhed
	Remontdepån	Herrevadskloster

Anm. Personalen vid rullförings- och landstormsområdesexpeditionerna resp. sjö- och rullföringsområdesexpeditionerna hänföres till samma underrätt som personalen vid de truppförband resp. den örlogsstation under vars chef nämnda expeditionspersonal lyder.

¹ Hänföres eventuellt till rådhusrätten i Kristianstad.

Bilaga D.

Kunna krigsdomstolarna avskaffas utan grundlagsändring?

Grundlagarna omnämna krigsdomstolarna på fyra olika ställen: i 1) RF § 20, 2) RF § 96, 3) RF § 101 och 4) TF § 5:10. Fråga är nu, huruvida dessa domstolar därmed äro grundlagsfästade, så att de ej kunna avskaffas utan ändring av nämnda grundlagsstadganden eller något av dem, med andra ord huruvida de äro i grundlagen omnämnda på ett sådant sätt, att de böra anses vara till sin existens av grundlagen föreskrivna.

Statsorgan och statliga institut äro i grundlagen omnämnda på olika sätt, ibland så att de framstå som direkta skapelser av grundlagen, antingen nya eller från äldre tider övertagna, ibland så att grundlagen endast förutsätter dem som förut givna och på ett eller annat sätt begagnar sig av dem eller träffar någon disposition för deras del. Det förra är förhållandet med konungadömet och statsrådet, riksdagens kamrar, högsta domstolen, justitieombudsmanen, juryn i tryckfrihetsmål o. s. v. Dylika omnämmanden intressera oss icke här. Även det senare är en mycket vanlig företeelse i våra grundlagar. Några exempel må anföras. I RF § 28 talas det om lärarbefattningar vid universiteten, till vilka även de teologiska läroanstaltarna sägas höra. I RF §§ 29—31 givas föreskrifter om tillsättning av vissa ämbeten, biskops- och andra prästerliga ämbeten samt borgmästareämbeten. I RF § 35 uppräknas ett antal befattningshavare som förtroendeämbetsmän. I RF § 60 förklaras husbehovsbrännerimedlen höra till bevilningarna. I RF § 75 stadgas om sättet för de årliga markegångstaxornas uppgörande. I RF § 87:2 uppställs krav på kyrkomötets bifall för stiftande av kyrkolag. I RF § 102 angivas vissa ämbetsmän som ledamöter av riksätten. RO § 6 anförtror valen till första kammaren åt »landstingens ledamöter». I RO § 16 och § 26 upptagas vissa straffpåföljder som inverkan på valrätt och valbarhet. I RO § 46 stadgas skyldighet för statskontoret att lämna utskotten upplysningar angående redovisning av medel. I TF § 1:4 talas det om ovärdighet att föra andras talan inför rätta såsom det enda hindret för rätten att utgiva periodisk skrift. I TF § 1:5 stadgas om boktryckeri, att det får anläggas, förutom i stad, också i köping och municipalsamhälle, och att rådstuvurätt skall vara laga forum. I TF § 2:4 omnämns på flera ställen myndigheter och befattningshavare, vilkas handlingar icke äro offentliga (medicinalstyrelsen i und. 10, sundhetsinspektör i und. 12, försäkringsrådet i und. 14, vattenfallsstyrelsen i und. 20).

Grundlagarna utgå från dessa institutioner eller rättsbegrepp såsom existerande och räkna med deras fortbestånd. Detta är emellertid icke detsamma som att de givit sin *bekräftelse* åt dem och velat omgiva dem med den större

helgd, som tillkommer grundlag. Här får man undersöka varje fall för sig och se till, vad som kan sägas ha blivit genom varje särskilt grundlagsbud stadgat, vad grundlagen har velat säga i ett stadgande, där något utifrån hämtat begrepp på detta sätt kommit till användning.

Det torde vara lätt att avskilja vissa ytterlighetsfall. När det t. ex. i RO § 6 heter, att första kammarens ledamöter väljas av landstingens ledamöter, så är det tydligt, att landstingen, ehuru icke positivt föreskrivna i grundlag, dock icke kunna utan grundlagsändring, blott genom upphävande av landstingslagen, avskaffas; därigenom skulle ju mycket väsentliga partier av själva författningen försättas ur kraft. På samma sätt förhåller det sig med stadgandet i RF § 87:2 om allmänt kyrkomöte. Ehuru kyrkomötet icke direkt föreskrivits och organiserats av grundlagen och alltså icke är en skapelse av denna, är det otänkbart, att det skulle kunna utan grundlagsändring avskaffas; kyrkolagstiftning bleve nämligen då omöjliggjord.

Å andra sidan finns det fall, där det är lika uppenbart, att grundlagen icke med sitt omnämmande avsett någon grundlagsmässig bekräftelse av det omnämnda. När sålunda i RF § 35 förtroendeämbetsmännen uppräknas, är det givetvis icke meningen att säga, att alla dessa ämbetsmäns befattningar nödvändigt skola finnas, utan endast att, så länge de finnas, de skola vara undantagna från den allmänna oavsätthighetsregeln i § 36. När det i RF § 28 talas om de teologiska läraretjänsterna som knutna till universiteten, har därmed naturligtvis icke givits något förbud mot att förlägga prästutbildningen till fristående seminarier. Om man skulle vilja överflytta statskontorets förvaltningsuppgifter på ett annat ämbetsverk, redan förefintligt eller nybildat, behöver man tydligen icke först ändra RO § 46, vilket stadgandes syfte ju endast är att bereda utskotten en möjlighet att utan Kungl. Maj:t som mellanhand erhålla upplysningar från det centrala verk, som har medelförvaltningen om hand, men icke att fastläsa denna uppgift vid ett bestämt ämbetsverk. Och på samma sätt med de stadganden i TF § 2:4, som i sina sekretessbestämmelser omnämna vissa ämbetsverk eller funktionärer.

Ibland kan emellertid saken vara mera tveksam. När RF § 75 föreskriver, att »de årliga markegångstaxorna skola upprättas genom deputerade, valde på sätt riksdagen särskilt stadgar», och att »vad dessa i avseende på markegångssättningen fastställa tjäna till efterrättelse», om icke ändring vinnes besvärsvägen, så kan detta — i synnerhet med tanke på att regeringsformen ägnat en särskild paragraf åt denna fråga — vid första påseende giva intryck av att man velat grundlagsfästa själva markegångsinrättningen. Detta kan dock ej vara meningen. Det är väl i stället så, att vad grundlagen velat värna om genom detta stadgande är svenska folkets genom riksdagen utövade självbeskattningsrätt: markegångssättningen influerade på skattens storlek, och därför skulle riksdagen bestämma, huru de personer skulle utses, som hade att fastställa markegångspriserna. Någon anledning att konservera själva markegångsmetoden och försvåra övergången till ett system med fixerade penningavgifter förelåg däremot icke. — Av något olika karaktär är stadgandet i RF § 102, som anger riksrättens sammansättning. Den »skall

— — bestå av — — presidenterna uti alla rikets kollegier, — — högste befälhavaren över de i huvudstaden tjänstgörande trupper, högste närvarande befälhavaren för den vid huvudstaden förlagda delen av flottan, — — och det äldsta råd i varje av rikets kollegier.» Den meningen kunde nu möjligen framställas, att här omnämnda ämbeten blivit på ett sådant sätt engagerade i en viktig konstitutionell uppgift, att deras existens därmed blivit grundlagsstadgad. Det kunde ju rent av hända, att riks-rätten ej bleve domför — för domförhet fordras tolv ledamöter — om vissa ämbeten upphävdes, och hela paragrafen skulle då försättas ur kraft. Vid behandlingen av en vid 1817—18 års riksdag väckt fråga om sådan ändring av § 102, att det uttryckligen angavs, vilka ämbetsverk som skulle i egenskap av kollegier vara representerade i riks-rätten, anslöt man sig tydligen — både i konstitutionsutskottet och i stånden — till en dylik uppfattning: de i stadgandet omnämnda befattningarna hade genom omnämnande vunnit grundlagens sanktion (KU 1817—18 nr 57, prot. i stånden 1823: Ad. III:1 s. 405, Pr. II:451, Bg. I:711, Bd. III:222). — Det vore väl dock orimligt, om man inte skulle kunna utan grundlagsändring omorganisera rikets ämbetsverk, så att de upphörde att kunna räknas som kollegier, eller förlägga flottans Stockholmsavdelning till annan ort blott för den detaljens skull, att vissa befattningshavare skola vara bisittare i riks-rätten. Lika gärna kunde man göra gällande att landsorganisationen och svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd icke kunna upphävas utan ändring i lagen om arbetsdomstol, eftersom denna lag åt dem uppdrar en viss funktion vid arbetsdomstolens tillsättning. Vid förefallande behov får man i stället försöka att tolkningsvägen få ersättare för de bisittare man genom omorganisationsåtgärderna gått miste om. — Samma synpunkter kunna anläggas, när det i TF § 1:5 stadgas om rätt att anlägga boktryckeri och om forum i boktryckerimål. Den omständigheten att boktryckeri enligt detta stadgande skall kunna anläggas i köping och municipalsamhälle kan icke få betraktas som ett hinder för att genom allmän lag upphäva dessa samhällsformer; man får försöka att genom tolkning fastställa, vilka kommunala bildningar som skulle kunna betraktas som deras motsvarigheter efter upphävandet. Och lika litet kan det vara tal om att en rättegångsreform, som bl. a. innebure rådstuvurätternas avskaffande, för sitt genomförande skulle kräva ändring av föreskriften, att boktryckeri skall lyda under rådstuvurätt.¹ Det är ju icke alls detta stadgandes mening att låsa fast en viss domstolstyp, utan att bland befintliga domstolstyper välja den för boktryckerimål bäst lämpade.

Om man nu med ledning av ovan angivna exempel och synpunkter går att taga ställning till spørsmålet om krigsdomstolarna, kan man till en början utan vidlyftigare diskussion fränskilja de båda stadgandena i RF §§ 96 och 101. Att krigsdomstolarna blivit särskilt nämnda i § 96 kan ju icke ha något att göra med frågan om dessa domstolars existens. Domstolarna äro icke till för att riksdagens ombudsman skall få tillfälle att granska dem, och för övrigt

¹ Denna uppfattning gav dock i själva verket KU vid 1840—41 års riksdag uttryck åt vid behandlingen av frågan om grundlagsändring för kämnärsrätternas indragning, varom mera framdeles.

beror krigsdomstolarnas omnämmande här på en omständighet, som icke har något som helst med nu föreliggande spørsmål att skaffa, nämligen därpå att dessa domstolar icke avlönas med »de till försvarsväsendet anslagna medel» och därför måst särskilt angivas vid uppdragandet av gränsen mellan JO:s och MO:s befogenhetsområden. Hade krigsdomstolarnas verksamhet bestritts med försvarshuvudtitelns medel, skulle de aldrig ha blivit i detta sammanhang nämnda och lagrummet aldrig kommit under diskussion. — Även omnämmandet i § 101 avser en befogenhetsuppdelning mellan JO och MO. Där högsta domstolen tjänstgör som krigsdomstol, skall MO, i andra fall JO påtala de i lagrummet angivna ämbetsbrotten. Stadgandet står tydligen i nära samband med RF § 20 och hämtar sin beviskraft beträffande krigsdomstolarnas existens från detta lagrum.

Vad RF § 20 angår, så kan det å ena sidan framhållas, att grundlagen här icke nöjt sig med att *omnämna* krigsdomstolarna såsom existerande, ungefär på samma sätt som den omnämner t. ex. generaladjutanter och fältmarskalkar i RF § 35. Den organiserar högsta domstolen som krigsdomstol. »De mål, som från krigsdomstolarna dragas under konungens prövning, skola», heter det, »uti högsta domstolen företagas och avgöras. Tvenne militärpersoner av högre grad, dem konungen härtill utser och förordnar, böra med domare jäv och ansvar, och utan särskilt arvode, sådana mål i högsta domstolen övervara och däröver rösta, dock må domarens antal icke överstiga åtta.» Detta stadgande skall naturligtvis läsas i sammanhang med RF § 17:1, som talar om att konungens domsrätt — d. v. s. hans rätt att avgöra domstolsmål till skillnad från hans rätt att avgöra administrativa besvärsmål — skall utövas av minst tolv justitieråd. RF § 20 omtalar ett specialfall av denna konungens domsrätt. Det förutsättes — liksom i RF § 17:1 — att konungen har en högsta domsrätt också i fråga om krigsdomstolsmål. Den rätten skall han utöva genom högsta domstolen, men liksom dessa mål i underinstanserna handläggas vid domstolar med militära bisittare, skall också högsta domstolen, när den tjänstgör som högsta krigsdomstol, ha sådana. Genom att organisera högsta domstolen som krigsdomstol skulle krigsdomstolarna ha vunnit grundlagens bekräftelse. — Detta är emellertid att lägga in i stadgandet mera än vad som i verkligheten står där. Läser man detsamma fördomsfritt, skall man finna, att det icke alls innesluter något varken direkt eller indirekt uttalande till förmån för särskilda krigsdomstolar.¹ Den frågan var icke aktuell, varken då regeringsformen skrevs eller då § 20 fick sin nuvarande avfattning. Det säges ju heller ingenting om vad som skall förstås med krigsdomstol — mer än vad som följer av föreskriften om de två militärerna — och ingenting om i vilken utsträckning den skall komma till användning. Man har gått ut ifrån att det fanns krigsdomstolar, och när det så gällde att i regeringsformen införa bestämmelser om högsta domstolens organisation, var man angelägen om att den vid sin handläggning av krigsrättsmål hade en sammansättning,

¹ Snarast skulle man väl ur stadgandet kunna läsa fram en viss motvilja mot dessa domstolar — såväl i betraktande av den högsta krigsdomstolens organisation, där det militära elementet är starkt reducerat, som med hänsyn till att denna domstols kompetens numera utsträcks till att omfatta jämväl mål under krigstid, vilka tidigare i högsta instans handlagts »enligt krigsartiklarna».

som anslöt sig till principen för underdomstolarnas sammansättning i ty fall. Finnas inga krigsdomstolar, så har högsta domstolen sin vanliga sammansättning. Att grundlagen träffat vissa dispositioner för tillgodoseende av ett visst rättsligt förhållande, som den förutsatt såsom förefintligt, får icke fattas så, att grundlagen givit detta förhållande sin garanti på framtida förefintlighet. Jag har förut omnämnt markegångstaxorna. Jag skulle kunna hänvisa på »husbehovsbrännerimedlen», om vilka det i RF § 60 säges, att de skola räknas till bevillningarna, ett uttalande som väl ingen lär vilja tyda som ett förbud mot att utan grundlagsändring avskaffa husbehovsbränningen. Grundlagen vill ju icke säga, att det bland statens inkomster alltid skall finnas inkomster från husbehovsbränningen, utan att de från detta håll härflytande avgifterna skola ha bevillnings natur. Fallet i RF § 20 ligger icke mycket annorlunda till än dessa båda.

Emellertid, även om man skulle vilja ur sistnämnda paragraf läsa fram en verklig föreskrift, att krigsdomstolar skola finnas, så kan stadgandet dock icke få anses förbjuda mera än det *totala* avskaffandet av dylika specialdomstolar, och något sådant åsyftas ju ej med det föreliggande förslaget: det skall ju finnas krigsdomstolar under *krigstid*. Nu kunde det visserligen invändas, att man på så sätt skulle komma att ge bestämmelsen en helt annan innebörd än som genom dess formulering avsetts. Från början gällde den högsta domstolens sammansättning vid avdömandet av mål i fredstid, medan man i krigstid skulle förfara »enligt krigsartiklarna», och när den 1915 erhöll sin nuvarande lydelse, var det icke meningen att inskränka, utan i stället att utvidga området för domstolens verksamhet som högsta krigsdomstol. Nu däremot skulle man avkoppla det område, som från början var huvudsaken, och behålla kvar endast det senare tillkomna. Jag kan emellertid icke se, att detta förhållande är av någon betydelse. Man har ingen rätt att lägga in i ett grundlagsstadgande mer än som verkligen står där, och vad som står där är, att vare sig det gäller fredstid eller krigstid, skola mål, som varit före vid krigsdomstol och därifrån fullföljts hos konungen, avgöras i högsta domstolen, vilken då utökas med två militärer. Om grundlagen skall anses säga något om krigsdomstolarnas existens, så är detta åtminstone icke mera än *att* krigsdomstolar skola finnas. I vilken utsträckning de skola finnas, eller rättare i vilken utsträckning militära mål skola handläggas vid krigsdomstol, det får väl ändå bestämmas genom kriminallag (inkl. kriminalprocesslag) för krigsmakten, vilken stiftas av konung och riksdag enligt RF § 87. Befogenheten att ändra eller upphäva sådan lag måtte väl ändå innefatta en befogenhet att närmare reglera krigsdomstolsorganisationen och bestämma, vilka mål som skola handläggas vid sådan domstol och vilka som, ehuru avseende krigsmän, skola höra under de allmänna domstolarna. På den tiden, då § 20 endast avsåg rättegången under fredstid, var det alltså möjligt att utan grundlagsändring till ett minimum inskränka det område, där högsta domstolen skulle fungera som krigsdomstol. Sedan stadgandet ändrats till att omfatta också krigstid, finns det på samma sätt en befogenhet att genom kriminallagen för krigsmakten inskränka krigsdomstols kompetens till ett minimum. Varför skulle det vara

mera stridande mot grundlagen att företaga begränsningen på så sätt, att *hela* fredstids- eller *hela* krigstidsområdet avskildes?

Jag kommer nu till det sista av de grundlagsstadganden, som omnämna krigsdomstolar, nämligen TF § 5:10. Detta företeer så till vida ett starkare stöd för uppfattningen, att krigsdomstolarna vunnit grundlags bekräftelse, som det innehåller en positiv föreskrift, att vissa mål *skola* handläggas av krigsdomstol. Det heter nämligen: »Om laga domstol för åtal å förbrytelse, som omförmäles i 4 § 9 mom., så ock för åtal jämlikt 4 § 14 mom. mot någon som ej lyder under strafflagen för krigsmakten, gälle vad i allmän lag sägs. Åtal jämlikt 4 § 14 mom. mot någon, som lyder under strafflagen för krigsmakten, skall tillhöra krigsdomstols upptagande; och tillämpas i ty fall vad om rättegången vid sådan domstol är eller varder stadgat, dock att underställning alltid skall äga rum på sätt förut är sagt.»

Innan jag ingår på frågan om detta stadgandes innebörd, synes det mig lämpligt att erinra om vad som tilldrog sig, då vid ett annat tillfälle en rättegångsreform var å bane, som bl. a. innebar borttagande av en i tryckfrihetsförordningen omnämnd domstolsinstans, nämligen *kämnärsrätterna*. Dessa voro som bekant första domstolsinstans i städerna och handlade såväl tvistemål som brottmål, dock beträffande sistnämnda mål med den inskränkningen, att, där saken gick å liv eller ära, kämnärsrätt endast hade att rannsaka — med undantag för Stockholm, där den också ägde döma. I TF § 5 mom. 6 stadgades det ursprungligen (1812), att »förbrytelser mot denna lag upptagas i Stockholm vid kämnärsrätterna, men i alla andra städer vid rådstuvurätten i den stad boktryckeriet — — anlagt är eller — — anmält blivit». Vid riksdagen 1828—30 uppstod fråga om kämnärsrätternas avskaffande, och ständerna uttalade sig till förmån för en dylik reform (skrivelsen nr 439), men gjorde därvid undantag för »kämnersrätterna i Stockholm, vilka, såsom i tryckfrihetsförordningen omförmälde, för närvarande icke kunna avskaffas». I det antagna lagförslaget hette det också: »1:o. Alla kämnärsrätter med undantag av kämnärsrätterna i Stockholm skola från och med den 1 april nästkommande år upphöra». Lagutskottet hade emellertid icke haft några dylika betänkligheter, utan nöjt sig med att i lagförslaget inrycka en passus om att »rådstuvurätt i Stockholm skall tillvidare i tryckfrihetsmål benämnas kämnärsrätt», en åtgärd som för övrigt i ständen ådrog utskottet beskyllningar för att ha »på ett lindrigast sagt skämtsamt sätt behandlat saken» (v. Troil inom adeln) eller rent av att ha drivit »uppenbart gyckel med allvarsamma och viktiga saker» (prof. Bexell i prästeståndet). Denna ständernas hållning åberopades sedan av KU 1840—41, då utskottet fann en motion om ändring av TF § 5 mom. 6 i syfte att möjliggöra kämnärsrätternas avskaffande välgrundad (utl. n:r 77). — Ständernas beslut i denna fråga är ett typiskt exempel på det sätt att läsa grundlag, som bragt grundlagstolkningen i vanrykte. Om kämnärsrätterna hade varit specialdomstolar, vilkas sammansättning garanterat särskild förtrogenhet med de frågor, som komma under bedömande i ett tryckfrihetsmål, eller rättare sagt, om *Stockholms* kämnärsrätter varit på detta sätt särskilt kvalificerade,

hade man kunnat förstå ståndpunkten. Men någon sådan tanke ligger påtagligen icke bakom stadgandet om kämnärsrätt som laga forum. Utan saken var naturligtvis den, att de allmänna första instansens domstolar, alltså kämnärsrätterna, vilka ju voro de som det låg närmast till hands att anlita, icke — med undantag för Stockholm — voro försedda med så pass kompetenta domare, att de viktiga tryckfrihetsmålen kunde anförtros åt dem. När det alltså för Stockholm hade stadgats, att kämnärsrätt skulle vara laga forum, var därmed i själva verket endast sagt, att målen skulle handläggas vid stadens första instans, och ett borttagande av kämnärsrätterna innebar ingen ändring i bestämmelserna om forum. Ständerna åter handlade som om tryckfrihetsförordningen velat säga, att ni får ta bort kämnärsrätterna var som helst, men inte i Stockholm.¹

När det gäller krigsdomstolarna, står saken emellertid så till vida annorlunda, att det här gäller just en specialdomstol. De i TF § 5:10 omnämnda målen avse dels spridande av skrift, som belagts med kvarstad eller förklarats konfiskerad, och dels spridande av skrift, vilken såsom disciplinupplösande är »indragen». Om dessa stadgas det, att åtal skall anhängiggöras vid krigsdomstol, där det gäller indragen skrift och riktas mot någon, som lyder under strafflagen för krigsmakten, men eljest tillämpas allmänna lagens stadganden om forum i brottmål. Det är sålunda visserligen icke den påtalade *handlingens* beskaffenhet i och för sig, som ansetts påkalla ett specialforum, — utan den handlandes *personliga ställning*: en och samma handling hör under ett forum, då den handlande lyder under strafflagen för krigsmakten, under ett annat då han icke gör detta. Men i alla händelser är det fråga om alldeles särskilda synpunkter, som ansetts kräva beaktande genom anordnande av specialdomstol. Spörsmålet är nu, huruvida grundlagen genom sitt ifrågavarande stadgande av visst forum kan sägas ha föreskrivit, att dylika specialdomstolar skola finnas.

Vid första påseende kan svaret härpå synas givet: om krigsdomstolarna avskaffas, så kan stadgandet, att vissa mål skola handläggas vid krigsdomstol, icke verkställas, det blir omintetgjort, och grundlag har ändrats genom allmän lag. Otvivelaktigt förhåller det sig så, att om det inte finns några krigsdomstolar, så kunna icke några mål hänvisas till krigsdomstol. Men saken är icke avgjord härmed. Man får även här fråga sig, vad grundlagen egentligen säger. Stadgandet uttalar sig icke om något annat än laga domstol *vid spridande av indragen skrift*. Alltså, om man blott lagar så, att det finns en krigsdomstol, till vilken mål om dylika brott kunna hänvisas, så kan ur grundlagsenlighetens synpunkt ingen anmärkning göras mot krigsdomstolarnas upphävande med stöd av denna paragraf. Men kan det verkligen vara grundlagens mening att säga: ni får gärna upphäva krigsdomstolarna beträffande alla andra mål, blott de finnas kvar för disciplinupplösande skrifter? Naturligtvis icke. Då frågar man sig, om grundlagen genom detta sitt

¹ Kungl. Maj:t var icke lika strängt bunden vid grundlagens bokstav, då det genom ett brev till överståthållarämbetet d. 2/2 1838 utan hinder av att grundlagen talade om »kämnersrätterna» i Stockholm förordnades att dessa skulle med upphävande av deras territoriella jurisdiktioner förenas till en enda för hela huvudstaden (Backmans lagsaml. V: 369).

stadgande velat fastslå själva principen om krigsdomstolar för dem som lyda under strafflagen för krigsmakten. Efter ordalydelsen absolut icke. Platsen skulle ju också vara synnerligen egendomligt vald. Och man borde också kanske ha väntat sig något angivande av vad som skulle förstås med krigsdomstol. Men vad vill då stadgandet säga? Man får komma ihåg, att tryckfrihetsförordningen till sin materiella karaktär väsentligt skiljer sig från de övriga grundlagarna. Den är i stor utsträckning en speciell straff- och processlag. Och den har exklusiv giltighet: man får icke för tryckt skrifts innehåll straffas i annan ordning eller i annat fall än denna lag stadgar. Allmänna lagens stadganden om brott och straff, om laga forum etc. få alltså icke tillämpas på tryckfrihetsbrotten med mindre tryckfrihetsförordningen innehåller motsvarande stadganden eller hänvisning till allmänna lagen. Ett sådant med allmänna lagen korresponderande stadgande är det som innehålls i TF § 5:10. Detta lagrum vill för en viss detalj, som tryckfrihetsförordningen ensam kan reglera, genomföra en princip, som redan förut är genom allmän lag gällande för andra brott, begångna av personer som lyda under strafflagen för krigsmakten. Att denna visserligen ingalunda praktiskt betydelselösa, men dock till sin omfattning starkt begränsade detalj — som för övrigt infördes i grundlagen först 1909 — skulle ha flyttat hela systemet med krigsdomstolar över till grundlagstiftningens område — nämligen vad själva principen angår — så att det därefter skulle liksom uppbäras av TF § 5:10, synes vara att alldeles förrycka proportionerna. Det skulle för övrigt bli inte endast krigsdomstolarna, utan också strafflagen för krigsmakten, som lagrummet skulle bli den bärande grunden för. Får man till följd av forumregeln i detsamma icke upphäva krigsdomstolarna, så får man naturligtvis icke heller upphäva strafflagen för krigsmakten, ty då skulle ju också lagrummet bli försatt ur kraft: det är ju den som lyder under strafflagen för krigsmakten, som hör under krigsdomstols domvärjo. Sålunda den lilla detaljen i TF § 5:10 skulle helt förlama bemyndigandet för konung och riksdag i RF § 87 att icke blott stifta, utan också upphäva kriminallag för krigsmakten. Detta är icke tänkbart.

Emellertid återstår alltid den svårigheten, hur man, intill dess grundlagsstadgandet tilläventyrs blir ändrat — vilket givetvis är önskvärt — skall förfara med de mål, om vilka TF § 5:10 stadgar, att de skola behandlas av krigsdomstol. Att, såsom förslaget avser, låta en bestämmelse utsäga, att domstol, som har att upptaga militära mål, skall vara att anse som krigsdomstol i fall, då enligt tryckfrihetsförordningen mål tillhör dylik domstols upptagande, torde ej vara att tillråda, då ett sådant förfarande ger anledning till den icke obefogade anmärkningen, att man på detta sätt låtit i strid mot RF § 83 grundlag förklaras i annan ordning än den som gäller för dess stiftande. Bättre torde då vara att — utan hänvisning till tryckfrihetsförordningen — låta ett stadgande inflyta av innehåll, att där i lag eller författning talas om krigsdomstol, skall därmed förstås sådan domstol, som är behörig att upptaga militärt mål. Ett dylikt stadgande skulle då icke formellt gälla grundlag, men givetvis av de domstolar, som få att taga ställning till TF § 5:10, kun-

na användas som stöd för deras tolkning av sistnämnda lagrums stadgande om krigsdomstol.

Jag kommer alltså till det resultatet, att intet av de grundlagsstadganden, som omförmäla krigsdomstolarna, göra detta på ett sådant sätt, att dessa myndigheter kunna sägas vara av grundlag föreskrivna, eller så att de icke skulle kunna utan grundlagsändring avskaffas.

Lund den 19 december 1932.

Rob. Malmgren.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 14 mars 1933.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden ALEXANDERSON,
EKLUND,
regeringsrådet ASCHAN,
justitierådet GREFBERG.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 10 februari 1933, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits till huvudsakliga delar av hovrättsassessorn C. G. Hellquist och i övrigt av häradshövdingen Gustaf Lindstedt.

Förslaget i allmänhet.

Lagrådet:

Det remitterade förslaget innebär i realiteten att vissa krigsdomstolar skola upphöra och att deras jurisdiktion övertages av allmän domstol. I det remissprotokollet bifogade lagutkastet hade detta förhållande kommit till direkt uttryck. I förslaget åter angives förhållandet sålunda att i stället för regements- och stationskrigsrätter allmän underrätt skall vara första krigsdomstol och i krigshovrättens ställe allmän hovrätt vara krigsöverdomstol. I remissprotokollet uttalas att ur lagteknisk synpunkt en sådan terminologi icke torde möta hinder, och det anföres exempel på att då i organisatoriskt hänseende olikartade myndigheter hava att, var på sitt område, handlägga samma slag av mål och ärenden, det funnits praktiskt att sammanfatta dessa myndigheter, såvitt deras befattning med just detta slag av mål och ärenden angår, under en viss benämning. Detta har naturligtvis sin riktighet, och vad domstolsväsendet angår, torde det mest närliggande exemplet vara termen allmän underrätt, som omfattar rådstuvurätter och häradsrätter. Utan tvivel förhåller det sig också så att förslagets uttryckssätt, betraktat såsom ett rent terminologiskt grepp, har bestämda fördelar framför det i utkastet använda ur den i remissprotokollet framhållna synpunkten att det möjliggör

en avfattning av lagen, som underlättar bedömandet av vad allmän domstol har att iakttaga vid handläggning av militära mål.

Det egentliga skälet till den företagna omläggningen är emellertid, såsom remissprotokollet utvisar, ett annat. Departementschefen, som icke delar den från olika håll uttalade uppfattningen, att krigsdomstolarna icke kunna avskaffas utan föregående ändring i vissa grundlagsstadganden, har däremot ansett konsekvensen av utkastet vara i förhållande till ifrågavarande grundlagsstadganden något otillfredsställande. Särskilt har departementschefen i sådant hänseende funnit beaktansvärt vad i Svea hovrätts yttrande anförts i fråga om utkastets 17 §. I nämnda paragraf hade, till uppfyllande av föreskriften i 5 § 10 punkten tryckfrihetsförordningen att i detta lagrum nämnda mål skola tillhöra krigsdomstols upptagande, förklarats att domstol som hade att handlägga militära mål vore att anse såsom krigsdomstol, såvitt anginge mål som enligt tryckfrihetsförordningen falla under krigsdomstols jurisdiktion. Hovrätten anmärkte härtill att bestämmelsen i sak innebure en tolkning eller kanske snarare en ändring av grundlagen. Efter erinran om innehållet i § 83 regeringsformen framhöll hovrätten vidare att om allmän domstol skulle i sin egenskap av forum för militära mål betraktas såsom krigsdomstol, detta betraktelsesätt icke rimligen kunde begränsas till giltighetsområdet för ett visst grundlagsbud, vilket härigenom skulle modifieras. Av den utkastet bifogade promemorian framginge likvisst att en sådan begränsning just vore avsedd. Vid tillämpningen av §§ 20 och 96 regeringsformen skulle uttrycket krigsdomstol alltjämt vara att fatta i den hävdvunna bemärkelsen av en för militära mål inrättad specialdomstol.

Det är i syfte att undvika dessa av departementschefen otillfredsställande befunna konsekvenser av utkastet som den ovannämnda omläggningen ägt rum. Denna omläggning stannar emellertid icke vid en ändrad teknisk utformning av den föreslagna kriminallagen. Den har en vittgående saklig innebörd. Meningen är nämligen att den nya terminologien skall återverka på grundlagens tolkning sålunda att hädanefter skall med uttrycket krigsdomstol icke blott i 5 § tryckfrihetsförordningen, utan ock — i motsats till de förutsättningar på vilka utkastet var byggt — även i §§ 20, 96 och 101 regeringsformen vara att förstå domstol av vad slag som helst, allmän eller särskild, såframt och såvitt den utövar jurisdiktion i mål, som hittills hört under krigsdomstol.

Nyssnämnda paragrafer i regeringsformen innehålla stadganden, vilkas faktiska räckvidd av grundlagen själv ställts i beroende av den omfattning, i vilken jämlikt författningar, tillkomna i annan ordning än genom grundlag, jurisdiktion i militära mål utövas av krigsdomstolar. En i kriminallags ordning vidtagen lagändring, genom vilken denna specialjurisdiktion inskränkes och de allmänna domstolarnas kompetens i motsvarande mån utvidgas — på sätt i utkastet var föreslaget — synes alltså icke möta konstitutionella hinder ur den synpunkten att den återverkar på tillämpningsområdet för stadgandena i regeringsformen. Helt annorlunda förhåller det sig härutinnan med det remitterade förslaget, vilket avser — såsom i remissprotokollet är i fråga

om § 20 regeringsformen angivet och beträffande § 96 måste antagas vara åsyftat — att verka förändrande på själva tolkningen, på den rättsliga innebörden av dessa grundlagsstadganden. Huruvida detta förslagets syfte skulle genom dess lagfästade förverkligas kan emellertid på goda grunder vara tvivel underkastat. Den omständigheten att i kriminallag termen krigsdomstol tages i anspråk för att beteckna något helt annat än vad därmed i äldre och alltjämt gällande författningar förståts torde icke utan vidare vara avgörande för orubbade grundlagsbuds tolkning. I synnerhet gäller detta om ett övervägande av grunden för ett dylikt grundlagsbud giver vid handen att termen i fråga där kommit till användning just under förutsättning att den av tillämparen uppfattas i sin av ålder brukade bemärkelse. Synnerligen starka skäl tala för att så är fallet åtminstone med § 20 regeringsformen, och av den utkastet bifogade promemorian framgår, att man vid dess avfattande utgått från denna mening. Förhållandet måste i viss mån återverka även på tolkningen av övriga stadganden i samma grundlag. Men det kan icke anses förenligt med sunda lagstiftningsprinciper att stifta en lag, vars konsekvenser i tillämpningen på områden av högsta betydelse lagstiftaren icke kan överblicka och som ställer såväl landets högsta domstol som riksdagens ombudsmän inför ömtåliga och svårlösta konstitutionella problem i fråga om former eller kompetensgränser för deras verksamhet.

På grund av det anförda nödgas lagrådet såsom sin mening uttala att de konstitutionella betänkligheterna mot det remitterade förslaget äro av långt allvarligare art än de som med fog blivit framställda mot det tidigare utkastet. Lagrådet finner sig därför böra bestämt avstyrka att förslaget föreläggas riksdagen.

Det återstår att pröva huruvida svårigheterna kunna undanröjas genom att förläna förslaget en annan läggning. Utkastets stötesten i konstitutionellt hänseende var, såsom redan angivet, den i dess 17 § innehållna bestämmelsen, som hade karaktär av förklaring av ett grundlagsrum, 5 § 10 punkten tryckfrihetsförordningen. Såsom Svea hovrätt framhållit, hade det — om man fasthåller vid planen att genomföra reformen utan grundlagsändring — varit mindre stötande att utesluta bestämmelsen i fråga och överlämna åt rättstillämpningen att komma till rätta med tolkningen av lagrummet i tryckfrihetsförordningen. Detta lagrum har en helt annan valör och ställning i rättssystemet än de ovan berörda stadgandena i regeringsformen. I följd härav skulle, därest vid stiftande av en lag i enlighet med utkastets ståndpunkt i övrigt tillvaron av bestämmelsen i tryckfrihetsförordningen kommit att förbises, knappast någon egentlig svårighet för rättstillämpningen därav vållats; de i bestämmelsen omförmälda målen hade, eftersom ett forum dock måste finnas, tolkningsvis hänförs under samma domstol som övertagit krigsrätternas hittillsvarande jurisdiktion. Härav får emellertid — vilket ock synes vara departementschefens mening — naturligen icke dragas den slutsats att ändring i grundlagsrummet, som bringar detta i harmoni med den nya lagen, vore överflödig. Brister och motsägelser i lagstiftningen upphöra icke att vara så-

dana blott av den orsak att man i rättstillämpningen nödortfigt kan, då nödvändigheten det fordrar, finna en godtagbar utväg ur dilemmat. Men härtill kommer att i sakligt avseende den i utkastet beträdda vägen leder till ett föga tillfredsställande resultat, i det att gränsen mellan riksdagens båda ombudsmäns kompetensområden förskjutes på ett allt annat än rationellt sätt. Justitieombudsmannens redan tunga arbetsbörda skulle enligt utkastet hava ökat genom att jurisdiktionen i militära mål till större delen lagts under hans överinseende, och kontrollen över jurisdiktion i disciplinmål och i militära domstolsmål skulle fördelats på skilda händer även i fråga om samma truppförband. I detta hänseende synes det remitterade förslaget äga ett mycket bestämt företräde. På motsatt sätt förhåller det sig däremot i fråga om militärjurisdiktionen i högsta instans. I remissprotokollet har icke återopats att sakliga grunder skulle tala för ett militärt inslag i högsta domstolens sammansättning, sedan det avskaffats i de lägre instanserna. Dess bibehållande motiveras allenast sålunda att detta icke innefattar någon fara för obehörigt inflytande av militära synpunkter, vilket torde få anses innebära att något positivt argument för en anordning av så påfallande inkonsekvens i organisatoriskt hänseende icke funnits vara att anföra.

Innan lagrådet övergår till granskning av förslagets detaljer synas några mera allmänna erinringar böra framställas i fråga om den teknik för reglering av det förevarande ämnet som genom förslaget kommit till användning. Såsom tidigare av lagrådet anförts erbjuder förslagets metod att beteckna såsom krigsdomstol varje domstol, allmän eller särskild, vilken har att handlägga militära mål, företräden framför det äldre utkastet därutinnan att det skapar bättre klarhet i vilken mån lagen om krigsdomstolar och andra lagar och författningar äga fortfarande tillämplighet. Detta omdöme avser emellertid ingalunda att innebära att genom det i förslaget apterade systemet skulle sättas i lagskiparens hand en rättegångsordning, vilken i fråga om tydlighet, översiktlighet och lättillgänglighet fyller de anspråk som med fog kunna uppställas.

Även enligt förslaget skall innehållet av rättegångsreglerna för militära mål inhämtas genom sammanställning av tre olika huvudkällor: den föreslagna lagen, lagen om krigsdomstolar m. m. och allmän straffprocesslag. Den nya lagen hänvisar till vad som stadgas i krigsdomstolslagen m. fl. lagar och författningar såsom gällande, »så vida det är tillämpligt» och i den mån ej annat följer av nya lagen; krigsdomstolslagen hänvisar i sin ordning till vad i lag om rättegång vid allmän domstol finnes föreskrivet, »där det tillämpligt är». Redan i och för sig är denna anordning av rättsmaterialet ägnad att försvåra överblick och sammanhållning. Så blir särskilt förhållandet då det gäller reglering av rättegångsväsen, enär på detta område regler i olika ämnen mera än eljest gripa in i, stå i beroende av och vinna sin rätta förklaring och tolkning av varandra. Härtill kommer emellertid ytterligare att den centrala författningen inom detta parallellsystem, nämligen krigsdomstolslagen, ej blott är en mycket omfattande och icke särdeles lätt överskådlig speciallag, utan ock, och framför allt, bygger på förutsättningar i organisativt hänseende, som

delvis skola vara, men i huvudsak icke vara vidare för handen, och från dessa förutsättningar ordnar rättegångsförfarandet. Helt naturligt har det vid nämnda lags utformning ofta kommit att bero på redaktionella tillfälligheter huruvida en rättegångsregels beroende av en viss organisativ förutsättning kommit till uttryck i lagtexten eller icke. Härav blir följderna att vid en överflyttning till allmänna domstolar av militärjurisdiktionen, med förklaring att krigsdomstolslagen skall i den mån ej annat följer av nya lagen gälla såvitt den är tillämplig, det ofta uppstår ovisshet om räckvidden av dylik hänvisning och i andra fall tillämplighet eller icke tillämplighet framstår som ett verk mera av tillfälligheter än av en organiskt genomförd reform.

I den följande detaljgranskningen har erinran framställts i ett antal punkter, där förhållandet till krigsdomstolslagen synes hava bort antingen sakligt regleras eller ock redaktionellt angivas på annat sätt än i förslaget skett. Men lagrådet finner angeläget att betona att med dessa erinringar icke avsetts att uttömmande angiva de brister, med vilka efter dess mening förslaget i nu anmärkta hänseenden är behäftat. Till en god del lära nämligen dylika brister få anses såsom oundvikliga konsekvenser av den använda lagstiftningstekniken. I förslaget har man låtit sig angeläget vara att iakttaga största möjliga korthet och låta krigsdomstolslagens stadganden gälla orubbade, så långt det icke varit alldeles oförenligt med de nya organisativa principerna. Denna metod vid systemets utformning är utan tvivel riktig, att icke säga nödvändig. Skall krigsdomstolslagen i vid utsträckning behållas i kraft, bleve det alltför invecklat och villsam om likväl i en mängd detaljer gäves ändrade bestämmelser i den nya lag, som skall tillämpas jämte den förra. Nya lagen måste fastmera erhålla den typ, den i förslaget fått — bliva ett slags promulgationslag, som anger vad vid krigsdomstolslagens tillämpning *hädanefter* iakttagas skall. Men då den nya organisationen innebär att den förut enhetliga domstolstypen, krigsrätten, ersättes av tre olika slag av domstolar: rådstuvurätter, häradsrätter och en specialdomstol, annorlunda sammansatt än den förutvarande; då vidare de allmänna underrätterna icke äro på samma sätt som nu krigsrätterna anknutna vid visst truppförband eller flottstation och då motsvarande förhållande gäller åklagarorganisationen, måste den uppgift, man förelagt sig, kunna endast bristfälligt lösas. Det förtjänar betonas att även om i åtskilliga fall, där en berättigad tvekan uppstår huruvida och i vilken mån krigsdomstolslagen alltjämt är tillämplig, ett slutgiltigt riktigt svar på frågan kan erhållas genom sammanställning och övervägande av samtliga inverkan lagbud i nämnda lag, jämförda med stadganden i strafflagen för krigsmakten eller annan författning, eventuellt med hjälp av motivstudier, innebär detta förhållande icke att lagstiftningsproblemet i motsvarande omfattning vunnit nöjaktig behandling. Det gäller här esomoftast spörsmål, till vilka domaren nödgas taga ställning utan att äga rådruum till grundligare undersökningar. Härtill kommer att den redaktionella utformningen av krigslagarna bygger på och förutsätter tillvaron av en utbildad tradition inom detta specialområde angående bestämmelsernas rätta förstånd, en tradition som emellertid genom organisationsreformen måste i viss mån råka i upplösning.

Nu anförda betänkligheter, om än i och för sig allvarliga nog, böra måhända, i betraktande av att det gäller en mera provisorisk reglering, icke tillmätas avgörande vikt, därest det av rättsprincipiella eller statsfinansiella grunder anses angeläget att omedelbart vidtaga en reform, genom vilken den militära rättsskipningen i stort sett underlägges de allmänna domstolarna. Skulle emellertid, av ovan anförda konstitutionella eller av andra hänsyn, uppskov med sådan åtgärd beslutas, men likväl den planen vidhållas att genomföra ändring utan att avvakta den allmänna processreformen, torde det förtjäna förnyat övervägande om icke härvid en närmare anslutning till det i 1922 års betänkande i ämnet framlagda förslaget förtjänar företräde framför den i remissförslaget beträdda vägen.

1 §.

Lagrådet:

Särskild krigsrätt vid kustflotta — vilken domstol skall kunna, efter Konungens jämlikt 3 § meddelade förordnande, vara underdomstol jämväl vid annan avdelning av krigsmakten — skall enligt förevarande paragraf hava den i vår, liksom i de flesta andra länders, domstolsorganisation hittills okända typen av tvåmansdomstol. Nuvarande antalet ledamöter i krigsrätt är fyra. Tillika har bortfallit den nu gällande bestämmelsen att till ordförande företrädesvis skall utses ordinarie domare i allmän underrätt. Lagrådet kan icke finna denna organisation erbjuda tillfredsställande garantier ur rättssäkerhetens och det allmänna förtroendets synpunkter. En överläggning till dom, vari tre ledamöter deltaga, innebär enligt lagrådets uppfattning väsentligt större trygghet. Det är att märka att bestämmelsen gäller en domstol med kompetens att handlägga och avgöra även mycket grova och stundom ganska invecklade brottmål. En yngre ledamot, som måhända tillfälligt tjänstgör såsom ensam bisittare vid ordförandens sida, dikterar enligt allmänna omröstningsregler för brottmål rättens beslut, därest han i motsats till ordföranden vill fria tilltalad eller eljest är av mildare mening. Det kan befaras att det domareansvar, han sålunda har att ensam uppbära mot ordförandens auktoritet, stundom skulle falla honom för tungt och han frestas att uppgiva sin ståndpunkt utan tillräckligt skäl.

Lagrådet hemställer att förslaget härutinnan ändras så att det föreskrives att särskild krigsrätt skall bestå av tre ledamöter, som förvaltat domarämbete och i sådant värv ådagalagt insikt och erfarenhet, samt att åtminstone i fråga om ordföranden och ersättare för honom utsäges att därtill företrädesvis skall utses ordinarie domare i underrätt.

I redaktionellt hänseende erinras vid första stycket, att uttrycket första krigsdomstol icke förekommer i lagen om krigsdomstolar, vilken däremot i ett stort antal lagrum — bland vilka kunna särskilt framhållas 1, 24, 31 och 40 §§ — om underrätter vid krigsmakten använder den sammanfattande beteckningen krigsrätt, som alltså synes även i förevarande stadgande vara det lämpliga ordet. Även i annat hänseende torde stadgandet böra jämkas.

I fråga om tredje stycket hemställas, att där måtte efter bestämmelse om

krigshovrättens upphörande stadgas att krigsöverdomstol vare, där allmän underrätt är underdomstol, vederbörande hovrätt, samt i annat fall, såvida ej målet skall av överkrigsrätt upptagas, Svea hovrätt. Ändringen bör medföra att 5 § andra stycket bortfaller och att ingressen till förevarande paragrafs fjärde stycke undergår härav betingad jämkning. Genom sådan omredigering vinnes bl. a., att bestämmelsen om Svea hovrätt såsom speciell överdomstol för särskild krigsrätt och i visst fall för ståndrätt får sin rätta plats, att överkrigsrätts kompetens kommer att, såsom utan tvivel är förslaget mening, omfatta ej blott besvärsmål, utan även underställningsmål samt att i 5 §, genom någon omredigering av nuvarande första stycket, kan lämnas tydlig forumregel för samtliga fall, där hovrätt såsom krigsöverdomstol skall upptaga mål, som icke varit föremål för underdomstols behandling.

Regeringsrådet Aschan och justitierådet Grefberg:

På de skäl, som av Svea hovrätt och andra hörda myndigheter i avgivna yttranden anförts, finna vi häradsrätterna icke böra ifrågakomma såsom krigsrätter. I de fall, då domsrätten i militära mål enligt vad departementschefen anfört skulle ankomma å häradsrätt och samma domsrätt icke lämpligen kan överlämnas åt rådstuvurätt, bör den tilldelas särskild krigsrätt. Möjlighet att inrätta sådan domstol utöver vad förslaget medger bör därför genom ändring i förevarande paragraf skapas.

Vidare anse vi de skäl, som i avgivna utlåtanden anförts för att Svea hovrätt bör utgöra krigsöverdomstol för hela riket, så tungt vägande att vi föränlåtas hemställa om ändring i sådan riktning av förevarande paragraf samt därav påkallade ändringar i förslaget i övrigt.

2 §.

Lagrådet:

Hela paragrafen är strängt taget obehövligen, eftersom lagens ingress icke upphäver krigsdomstolslagen eller annan lag eller författning i vidare mån än de innehålla något mot nya lagen stridande. Det kan emellertid i detta fall onekligen finnas lämpligt att i själva lagen positivt uttryckes att i allt övrigt den militära processlagen alltjämt är i kraft. Så har dock ej i paragrafen skett, i det att om fältskyllkrigsrätt, överkrigsrätt och ståndrätt intet nämnes. Tydligt beror detta på att man begränsat sig till att tala om mål och ärenden vid de domstolar, som erhållit en genom 1 § ändrad organisation och för vilka rättegångssättet till följd därav modifierats. Men särskilt i betraktande av att man för målen vid dessa sistnämnda domstolar och endast för dem skapat den särskilda termen militära mål, tager det sig något egendomligt ut att tillvaron av vissa andra domstolar, vilkas mål dock äro i eminentaste mening militära, alls ej beröres. Det synes lämpligt att till paragrafen foga ett andra stycke, i vilket utsäges att mål och ärenden, som tillhöra fältskyllkrigsrätts, överkrigsrätts eller ståndrätts upptagande, icke beröras av nya lagen.

Angående olägenheter i sakligt eller i tolkningshänseende, som äro förenade med en hänvisning av så allmän karaktär som den vilken i paragrafen gi-

ves, återopas vad ovan om förslaget i allmänhet yttrats. Här må blott fästas uppmärksamheten på en punkt, vilken de följande bestämmelserna i förslaget icke giva anledning att vid granskning av dem beröra. Jämlikt hänvisningen i förevarande paragraf skall besvärstiden i fråga om underdomstols utslag vara den i krigsdomstolslagen angivna eller tjugu dagar. Denna regel har alltså i militära mål avseende även å de allmänna underrätter, för vilkas utslag enligt rättgångsbalken gäller längre besvärstid, trettio eller fyrtiofem dagar. Det ligger nära till hands att part och rättgångsbiträde understundom förbise den strängare särregeln och att i följd härav parten förlorar sin talan.

Paragrafen utgår, i allt fall skenbart, från den förutsättningen att jurisdiktionen i de s. k. militära målen får en omfattning motsvarande den vilken — frånsett fältkrigsrätt och ståndrätt — tillkommer krigsdomstolarna enligt nu gällande lag. Åtminstone i ett fall torde så ej förhålla sig; i vissa andra fall synes saken tvivelaktig. I 39 § krigsdomstolslagen stadgas i första punkten behörighet för krigsdomstol att upptaga åtal mot den, som lyder under strafflagen för krigsmakten eller eljest är underkastad straff efter samma lag, för brott som där omförmäles såsom straffbart. Gäller emellertid åtalet fel eller förbrytelse i ämbete eller tjänst vid krigsmakten, skall enligt paragrafens andra punkt behörigheten omfatta även de fall, då den tilltalade ej lyder under strafflagen för krigsmakten eller brottet däri icke omförmäles såsom straffbart. På grund därav har krigsdomstol att döma över ämbetsbrott av krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler. Dessa äro nämligen i 6 § strafflagen för krigsmakten visserligen undantagna från att lyda under nämnda lag — utom under tjänstgöringsskyldighet vid mobiliserad avdelning — men undantagsbestämmelsen är å andra sidan så formulerad att det framgår att de betraktas såsom anställda vid krigsmakten. I sistnämnda hänseende har alltså ingen betydelse tillagts den omständigheten att deras avlöning utgår av medel, anslagna under andra huvudtiteln. Undantagsbestämmelsen i fråga omfattar »vid krigsdomstolarna tjänstgörande domare och åklagare» och innebär avvikelser från regeln att »vid krigsmakten anställda civila ämbets- och tjänstemän» lyda under strafflagen för krigsmakten. Den måste hittills hava varit att tolka så, att auditör icke blott såsom bisittare i krigsdomstol, utan i fråga om sin tjänstebefattning i dess helhet icke lyder under nyssnämnda lag. Annorlunda förhåller det sig med den lagfarne befattningshavare vid allmän domstol, som enligt förslagets 6 § av Konungen förordnas att fullgöra de åligganden som enligt strafflagen för krigsmakten ankomma på auditör. Denne är tydligen att betrakta såsom en vid krigsmakten anställd ämbets- eller tjänsteman; och då hans befattning icke är en domarebefattning, måste han enligt nyss anförda regel i 6 § strafflagen för krigsmakten anses lyda under denna lag, vilket bland annat har den betydelsen att krigsdomstol är behörig döma även över vissa av honom annorledes än i tjänstens utövning begångna förseelser samt vidare att han för tjänstefel kan ådömas disciplinstraff (132 § strafflagen för krigsmakten). Detta synes dock föga lämpligt.

I fråga om domare och åklagare vid särskild krigsrätt synes otvivelaktigt att i förevarande hänseende samma regler som hittills gälla och att således 39 § andra punkten krigsdomstolslagen har tillämpning. Att en sådan tillämpning icke bör ifrågakomma beträffande domare och åklagare vid allmän underrätt synes obestridligt. Men att härutinnan motsatta regler skulle gälla för den särskilda krigsrätten, med dess nya sammansättning och ställning inom organisationen, kan svårigen vara lämpligt. Lagrådet hemställer därför om bestämmelse att 39 § andra punkten krigsdomstolslagen icke skall tillämpas å domare och åklagare vid de i 1 § förslaget omförmälda domstolarna.

3 §.

Lagrådet:

Första stycket i 3 § innehåller regler om forum i sådana militära mål som enligt förslaget skola tillhöra allmän underrätt. Utanför bestämmelsen falla sålunda i första hand militära mål, i vilka hovrätt på grund av 1 § tredje stycket i förslaget jämfört med 46 § lagen om krigsdomstolar har att omedelbart döma. Avsett är dessutom att för den händelse särskild krigsrätt inrättas vid kustflotta, de här givna forumreglerna icke skola äga tillämpning i fråga om mål som upptagas av denna krigsrätt, vilkens behörighet i stället skall bedömas med ledning av vad i 40 § andra stycket andra punkten lagen om krigsdomstolar är stadgat. Att på sätt sålunda föreslås låta forumbestämmelserna för de blivande underdomstolarna vid krigsmakten vara uppdelade på två olika lagar lärer redan ur överskådlighetens synpunkt vara mindre lämpligt. Därtill kommer att den särskilda regel, vilken i 3 § upptagits i fråga om tilltalad som samtidigt tillhör olika avdelningar av krigsmakten, synes böra äga tillämpning även i det fall att den ena avdelningen utgöres av kustflotta vid vilken särskild krigsrätt inrättats. Att märka är dessutom att andra stycket i 3 § är avsett att gälla icke blott sådana mål som tillhöra allmän underrätt utan även dem som skola gå till särskild krigsrätt, där sådan inrättats. En bättre ordning än den föreslagna lärer kunna vinnas genom att åt första punkten i 3 § gives det innehåll att militärt mål, som tillhör underdomstol vid krigsmakten, skall upptagas av allmän underrätt i den ordinarie förläggningssorten för den avdelning av krigsmakten, till vilken tilltalad hör eller som målet närmast angår. Till denna huvudregel torde böra — till ersättande av 40 § andra stycket andra punkten lagen om krigsdomstolar — knytas en undantagsbestämmelse rörande det fall att tilltalad tillhör eller målet närmast angår kustflotta, vid vilken särskild krigsrätt finnes inrättad, i vilket fall målet skall upptagas av den särskilda krigsrätten. I ett andra stycke av paragrafen synas lämpligen kunna sammanföras bestämmelser av innehåll dels att tilltalad som samtidigt hör till olika avdelningar av krigsmakten skall då fråga är om underrätts behörighet anses tillhöra den avdelning vid vilken han tjänstgör, dels ock — såsom motsvarighet till nuvarande andra stycket — att mål mot tilltalad som upphört att höra till krigsmakten skall anses närmast angå den avdelning han tillhörde då brottet begicks.

I 3 § första stycket andra punkten har åt Kungl. Maj:t inrymts rätt att, därest ett ändamålsenligt ordnande av rättsskipningen det kräver, beträffande mål som röra viss avdelning eller personal förordna att målen skola upptagas av annan underrätt än den som eljest enligt gällande regler skulle varit behörig. Av remissprotokollet framgår att bestämmelsen är avsedd att vinna tillämpning dels i vissa fall då anledning finnes att välja mellan rådstuvurätt och häradsrätt dels ock i flertalet av de fall, där nu i fråga om mindre avdelningar Konungen med stöd av 5 § sista stycket lagen om krigsdomstolar förordnat att avdelning skall lyda under särskild krigsrätt eller under viss regements- eller stationskrigsrätt. Det kan sålunda komma att inträffa att Kungl. Maj:t med stöd av denna bestämmelse föreskriver att mål som enligt de vanliga reglerna om forum skulle tillhöra häradsrätt i stället skola behandlas av rådstuvurätt. I detta sammanhang är det därför av särskilt intresse att undersöka i vad mån fog kan finnas för invändningen att städerna icke utan vidare skulle vara skyldiga att låta rådstuvurätterna övertaga den militära rättsskipningen. Såsom departementschefen framhåller, har i åtskilliga fall vilka tidigare förevarit den rätt som tillkommer stad att inom sitt område handhava rättsskipningen ansetts icke lägga hinder i vägen för staten att med hänsyn allenast till vad rättegångsordningens ändamålsenlighet i allmänhet kräver bestämma forum i rättegångsmål. Däremot torde det icke hittills hava förekommit att det överlämnats åt Kungl. Maj:t att i administrativ ordning å stad överflytta rättsskipningen inom område, som enligt eljest gällande regler skulle höra under annan domstols domvärjo. De betänkligheter, som en sådan anordning i och för sig är ägnad att uppväcka, öka i styrka, när såsom i förevarande fall överflyttningen förutsättes skola medföra att den av staden bekostade domstolen skall kunna bliva skyldig att sammanträda utanför sitt ordinarie jurisdiktionsområde. Starkast göra sig dessa betänkligheter gällande i fråga om bestämmelsen i 9 § tredje stycket i förslaget. Meningen lärer vara att det där använda uttrycket »plats» skall omfatta jämväl ort belägen utanför domstolens jurisdiktionsområde. Så tolkad kommer bestämmelsen sålunda bl. a. att innebära att åt Kungl. Maj:t överlämnas att utan i lag närmare angiven begränsning genom administrativa föreskrifter ålägga rådstuvurätt att i militära mål hålla sammanträden utanför staden. Departementschefen framhåller visserligen att det bör tillses att fördelningen av de militära målen å de allmänna domstolarna sker på sådant sätt att behovet av dylika förflyttningar så vitt möjligt undanröjes eller begränsas. Även om största möjliga hänsyn kommer att tagas till städernas intresse att arbetsfältet för deras domstolar icke vidgas, lärer det dock icke kunna undvikas, att vid lagens tillämpning uppstå spörsmål om forum vilkas lösning blir av ömtålig natur. Med hänsyn till frågans vikt anser sig lagrådet icke kunna underlåta att såsom sin mening uttala att vid lagens genomförande på denna punkt kunna uppstå större svårigheter än dem med vilka departementschefen synes hava räknat.

Vad tredje stycket angår har det icke givit anledning till annan erinran än att regeln icke synes böra hänföra sig allenast till det fall att beträffande

viss avdelning eller personal ej finnes behörig domstol, utan erhålla en allmänare avfattning.

4 §.

Lagrådet:

Stadgandet i första stycket är avsett att motsvara 43 § lagen om krigsdomstolar allenast med den ändring som föranledes därav att enligt förslaget icke alla krigsrätter komma att lyda under samma krigsöverdomstol. Nämda paragraf, som behandlar det fall att flera medgärningsmän lyda under olika krigsrätter, innefattar ett undantag från de i förordningen den 6 mars 1751 givna stadgandena rörande domstols behörighet. Det synes kunna ifrågasättas huruvida icke de i allmänhet gällande bestämmelserna med fördel kunna göras tillämpliga även å det fall som här avses.

Enligt 48 § första och andra styckena i lagen om krigsdomstolar må krigsdomstol väl rannsaka men ej döma angående delaktighet i brott, som åtalats vid krigsdomstolen, om åtalet mot den delaktige ej jämlikt 39 § samma lag hör till krigsdomstols behandling, eller angående ett vid krigsdomstol av tilltalad framställt yrkande om ansvar för falsk angivelse, vilket ej tillhör krigsdomstols prövning. Enligt andra stycket av förevarande paragraf skall emellertid i militära mål krigsdomstols behörighet att döma över delaktiga samt över rekonventionstalan vara densamma som gäller i den allmänna straffprocessen. Det måste dock ifrågasättas huruvida vad sålunda föreslagits är tillfyllest.

Bestämmelserna i 49 och 56 §§ krigsdomstolslagen synas sammanställda med varandra utgöra ett bestämt hinder att låta en rannsaking i militärt mål vid allmän underrätt utvidgas att gälla även brottslighet av samme tilltalade, vilken ej faller under krigsdomstols bedömande, men visserligen måhända under just den allmänna underrätts som i det militära målet fungerar som krigsdomstol, utan måste om denna senare brottslighet rannsakas i särskilt mål. Detta synes föga lämpligt, och det kan ifrågasättas om ej krigsdomstols behörighet kunde i nämnda hänseende utvidgas till likhet med vad om allmän domstol gäller. En ändring härutinnan skulle icke draga med sig som konsekvens att en domstol som icke fungerar som krigsdomstol skulle kunna med stöd av lagen den 22 februari 1924 angående domstols behörighet i fråga om upptagande av vissa brottmål taga sig domsrätt i militärt mål. Ty i 1924 års lag är undantag från dess tillämplighet gjort i fråga om sådana mål för vilka beträffande rätt domstol gälla särskilda, från stadgandena i 10 kap. 21 § rättegångsbalken avvikande föreskrifter.

Mot förslaget kan vidare erinras att om ett mål angår två medgärningsmän, av vilka den ene varken lyder under strafflagen för krigsmakten eller eljest är underkastad straff efter samma lag, underrätt, som i egenskap av krigsdomstol upptagit rannsaking med den andre gärningsmannen, är förhindrad att låta målet omfatta även den förstnämnde och detta även i det fall att rätten i sin egenskap av allmän domstol är jämlikt 10 kap. 21 § rättegångsbalken rätt forum jämväl i fråga om hans brottslighet. Har däremot

målet först upptagits rörande den som ej lyder under krigsdomstol, är möjligen 1751 års förordning att tolka så att målen få sammanslås.

Det hemställas att paragrafen måtte omarbetas under hänsynstagande till vad nu anförts.

5 §.

Lagrådet:

Den i paragrafens första stycke meddelade bestämmelsen att besvär över beslut varigenom befälhavare ålagt disciplinär bestraffning skola upptagas av hovrätt, dit talan fullföljes från den underrätt som varit behörig därest målet skolat av underrätt upptagas, har erhållit en avfattning som ger bestämmelsen större räckvidd än som varit avsedd. Enligt 209 § strafflagen för krigsmakten skall nämligen besvär över befälhavares beslut i disciplinmål anföras hos överkrigsrätt, om sådan domstol trätt i verksamhet vid den avdelning av krigsmakten dit befälhavaren hör. Förslagets innebörd är att detta stadgande alltjämt skall gälla. Detta förhållande bör komma till uttryck genom en omformulering av ovannämnda bestämmelse i förslaget.

Den i paragrafen använda terminologien överensstämmer varken med förslagets 1 § eller med krigsdomstolslagen, vilket verkar förvillande. I första stycket bör det i stället för underrätt heta underdomstol, och i andra stycket, om detta bibehålles, i stället för annan underrätt än allmän domstol heta annan underdomstol än allmän underrätt.

Vid 1 § har hemställts att den bestämmelse som meddelats i paragrafens andra stycke skall överflyttas till 1 §. Vinner denna hemställan icke bifall, lär vad i förevarande paragrafs första stycke stadgas om underrätt böra begränsas att avse allmän underrätt.

6 §.

Lagrådet:

I förevarande paragraf åsyftas den skyldighet att vara rådgivare åt befälhavare vid utövande av den disciplinära bestraffningsrätten, som för närvarande åvilar auditor. Den rådgivande verksamhet i övrigt som nu ankommer å auditörerna och som enligt departementschefens uttalande jämväl skall uppdragas åt de nya rådgivarna är icke reglerad i strafflagen för krigsmakten och faller således icke inom paragrafens ram.

Departementschefen har i sitt anförande givit uttryck åt angelägenheten av att befälhavaren fullt ut använder sin disciplinära bestraffningsrätt. Endast i de fall då befälhavaren efter noggrann utredning och prövning funne att påföljden i det särskilda fallet ej borde stanna vid disciplinstraff eller att förseelsen i allt fall borde medföra sträng arrest eller att erforderlig utredning om brottets beskaffenhet eller den angivnes straffbarhet ej kunde vinnas, skall han hava att överlämna målet till krigsdomstolen. Departementschefen har ock uttalat den förmodan att den föreslagna reformen säkerligen komme att verka i den riktning att befälhavaren i mindre utsträckning än för närvarande hänsköte till domstol mål som kunde bestraffas disciplinärt samt framhållit önskvärdheten av att så bleve händelsen, och att framför

allt mål ej bleve hänskjutna till domstol allenast på grund av bristfällig utredning. I vad departementschefen anfört finner lagrådet sig kunna instämma. Men om den uppgift som lägges i befälhavarens hand således förutsättes bliva mera maktpåliggande än hittills, är det desto mera angeläget att den rättsbildade rådgivare i disciplinmål, som ställes till hans förfogande, både har erforderliga kvalifikationer och kan förväntas nedlägga tillräckligt av tid och intresse på sin befattning. En nödvändig förutsättning härför är att löneförmånerna icke tillmätas med alltför stor njugghet. Lagrådet anser denna synpunkt vara för den disciplinära rättsskipningen av den synnerliga betydelse, att det bort erinras därom.

7 §.

Lagrådet:

I paragrafens första stycke läres det böra heta, att vad hittills enligt lag ålegat krigsfiskal skall ankomma på åklagare, som avses i stycket.

Beträffande kompetensen hos den som förordnas till åklagare i särskild krigsrätt har någon bestämmelse ej givits. En regel härom synes dock icke böra saknas i paragrafen. För sådan åklagare kunna lämpligen uppställas samma behörighetsvillkor som för närvarande enligt 33 § krigsdomstolslagen gälla för krigsfiskal vid annan krigsrätt än fältkrigsrätt. Dessa villkor sakna visserligen motsvarighet beträffande åklagarna i de militära mål som handläggas vid de allmänna underrätterna; men denna olikhet torde icke kunna undvikas utan rubbning av de grunder efter vilka åklagarväsendet ordnats i förslaget.

I paragrafen saknas bestämmelse för det fall att den ordinarie förläggningssorten för en avdelning av krigsmakten är stad, där rådstuvurätt och allmän åklagare finnas, men mål rörande samma avdelning skall upptagas av häradsrätt vars domsaga omfattar flera åklagardistrikt. Det synes därför erforderligt att göra ett tillägg av innehåll att såvitt underrätts behörighet att upptaga militära mål grundar sig på Konungens enligt 3 § givna förordnande, skall, där vid underrätten finnas flera allmänna åklagare med skilda distrikt, förordnande jämväl meddelas med vilken åklagarebefattning skyldighet att tjänstgöra i dessa mål skall vara förenad.

Andra stycket i paragrafen innebär att advokadfiskalerna i hovrätterna skola övertaga den nuvarande överkrigsfiskalens åligganden såsom kronans ombudsman och allmän åklagare vid krigshovrätten. Då beträffande skyldigheten att vara kronans ombudsman några föreskrifter för närvarande icke äro meddelade i lag — de återfinnas i arbetsordningen för Svea hovrätt med krigshovrätten — läres någon föreskrift härom ej böra inflyta i lagen. Det hemställes alltså att bestämmelsen härom får utgå. Vissa i 12 kap. lagen om krigsdomstolar m. m. givna bestämmelser som avse överkrigsfiskal kunna måhända icke sägas gälla denne i hans egenskap av allmän åklagare. Till ifrågavarande stycke synes därför lämpligen böra fogas ett tillägg av innehåll att vad i 12 kap. nämnda lag är stadgat om överkrigsfiskal vid krigshovrätten skall äga motsvarande tillämpning å vederbörande advokadfiskal.

8 §.

Lagrådet:

Anhängiggörande av mål vid krigsrätt äger enligt krigsdomstolslagen rum i en helt annan ordning än vid underrätt enligt allmän lag. Allmän åklagare äger icke av eget initiativ utfärda stämning, ej heller målsägare uttaga stämning vid domstolen. Man har att hänvända sig till vederbörande befälhavare, som enligt 50 och 51 §§ krigsdomstolslagen har att, efter gjord angivelse eller då till hans kunskap kommit att brott under allmänt åtal blivit begånget, föranstalta om krigsrättens sammankallande samt, sedan tid och plats för sammanträde bestämts, överlämna handlingarna till åklagaren vilken därefter har att inkalla parterna till rätten. Den befälhavare som behörighet härutinnan tillkommer är enligt 14 § första stycket krigsdomstolslagen, för det fall att målet hör under regements- eller stationskrigsrätt, befälhavaren för det truppförband eller den station vid vilken krigsrätten skall hållas. Angående den ordning, i vilken han har att fullgöra sin uppgift, finnes stadgat i 14 § andra stycket nämnda lag: anmälan skall göras hos krigsdomaren.

Från den ståndpunkt förslaget intager kan man, såsom i remissprotokollet uttalas, icke längre tala om något truppförband eller station, vid vilken krigsrätten hålles, om denna är allmän underrätt; och förslaget har därför i förevarande paragraf lagt uppgiften att göra anmälan hos domstolen hos viss på annat sätt angiven befälhavare. Men själva principstadgandet om behörighet att föranstalta om krigsrätt, jämte den därtill anknutna hänvisningen i 50 § angående till vem målsägare har att vända sig med sin angivelse, är däremot i själva verket lämnat orubbat, ehuru såsom remissprotokollet utvisar detta icke varit avsett. Jämkning härutinnan förordas.

Anmälan om militärt måls upptagande vid domstol skall enligt förslaget, såvida den som målet angår lyder under strafflagen för krigsmakten, göras av den befälhavare som jämlikt 191 § strafflagen för krigsmakten äger bestraffningsrätt över honom. Då i nämnda lagrum flera befälhavare nämnas såsom jämte varandra bestraffningsberättigade i fråga om samma person och förseelse, vill det förefalla som om här borde sägas befälhavare rätt och slätt. Ett uttryckssätt, liknande förslagets, förekommer visserligen i 202 § strafflagen för krigsmakten, men synes där vara en av rent redaktionella skäl tillkommen oegentlighet. — I remissprotokollet säges förevarande 8 § giva behörighet att förmedla åvägabringande av sammanträde med krigsrätt åt varje befälhavare med oinskränkt bestraffningsrätt. Så är emellertid enligt lagtexten svårligen förhållandet med befälhavare, som har bestraffningsrätt enligt 192, 193 eller 195—197 §§ strafflagen för krigsmakten.

Det saknas föreskrift vem uppgiften att göra anmälan tillkommer, om målet är undersökningsmål som icke angår viss person.

9 §.

Lagrådet:

Då i 9 § förutsättes att militära mål av underrätt skola slutbehandlas »med minsta möjliga tidsutdräkt», synas åtminstone enligt ordalagen större krav på

skyndsamhet hava uppställt än som är åsyftat eller av förhållandena påkallat. Bestämmelserna i 14 och 15 §§ krigsdomstolslagen, att ordföranden efter samråd med befälhavaren utsätter sammanträde att äga rum så snart lämpligen kan ske, synas på ett lyckligt sätt uttrycka vad i detta avseende bör gälla. Någon föreskrift i ämnet, motsvarande förevarande paragrafs första stycke, lärer icke vara erforderlig och snarast giva upphov till tvekan huruvida ovannämnda bestämmelser i krigsdomstolslagen alltjämt äro i kraft.

Enligt 15 § andra stycket lagen om krigsdomstolar bör krigsrätt, där ej särskilda omständigheter till annat föränleda, kallas att sammanträda å den ort, där den avdelning av krigsmakten vid vilken krigsrätten är inrättad befinner sig. Med förslaget avses att denna bestämmelse skall upphöra att gälla. I stället skola jämlikt 9 § tredje stycket i förslaget närmare föreskrifter om plats för underrätts sammanträde för behandling av militära mål meddelas av Konungen. Rörande detta ämne framhåller departementschefen att vare sig avdelning av krigsmakten är förlagd inom eller utom häradsrätts eller rådstuvurätts sammanträdesort bestämmelser böra meddelas om skyldighet för domstolen att då målets beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter därtill föränleda sammanträda å avdelningen tillhörande lokal. För den särskilda krigsrätten erforderliga föreskrifter anser departementschefen kunna i huvudsak ansluta sig till dem som för närvarande gälla enligt 15 § andra stycket lagen om krigsdomstolar. Att denna fråga regleras på ett tillfredsställande sätt synes vara av sådan vikt att de riktlinjer efter vilka regleringen skall ske böra, i likhet med vad för närvarande gäller, angivas i lag. I detta sammanhang hänvisas till vad lagrådet anfört under 3 §.

10 §.

Lagrådet:

Enligt 53 § lagen om krigsdomstolar åligger det befälhavare som föranstaltat om krigsrätts sammankallande att så snart tid och plats för rättens sammanträde blivit bestämd med underrättelse om sammanträdet överlämna handlingarna i målet till åklagaren. Denna bestämmelse synes icke lämpligen böra fortfara att gälla, därest vad här föreslås blir upphöjt till lag. För att rättens ordförande skall kunna fullgöra den uppgift som enligt förslaget ålägges honom lärer det nämligen vara nödvändigt att handlingarna i målet bliva tillgängliga för honom på ett tidigt stadium av den förberedande utredningen. Bestämmelserna i 10 § torde därför böra kompletteras med föreskrifter om att befälhavaren skall så snart ske kan överlämna handlingarna till rättens ordförande samt att det skall ankomma på denne att vidarebefordra dem till åklagaren med underrättelse om tid och plats för rättens sammanträde.

Det lärer vidare förtjäna överbägas, huruvida det icke i vissa fall — med hänsyn till exempelvis innehållet i arbetsordningen för en rådstuvurätt — bör vara möjligt att å annan ledamot av rätten än ordföranden lägga det bestyr som i paragrafens första punkt avses.

11 §.

Lagrådet:

Vad här föreskrives om rätt för befattningshavare vid krigsmakten att vara tillstådes vid handläggning av militärt mål inför hovrätt synes icke böra gälla i andra fall än då hovrätten förordnat om muntligt förhör i målet. Ett förtydligande av lagtexten på denna punkt synes önskvärt.

12 §.

Lagrådet:

Enligt 59 § första stycket i lagen om krigsdomstolar är krigsrätt ej domför med mindre samtliga ledamöter äro tillstådes i rätten. Då detta stadgande icke är avsett att äga tillämpning å allmän underrätt såsom krigsdomstol, torde förevarande paragraf böra inledas med en allmän domförhetsregel.

Stadgandet om sådant undersökningsmål som i 59 § andra stycket krigsdomstolslagen avses torde böra kompletteras med bestämmelse, att där handläggaren funnit mål vara av den vikt eller invecklade beskaffenhet att fullsatten rätt bör i fortsättningen därmed taga befattning, han äger hänskjuta målet till sådan behandling.

13 §.

Lagrådet:

I första stycket synes böra uttryckligen angivas att däri upptagna bestämmelser avse allenast underrätt.

14 §.

Lagrådet:

Det i denna paragraf använda uttrycket rättens yngste ledamot synes icke tillräckligt tydligt. Vinnes beaktande för den av lagrådet vid 1 § gjorda hemställan att ledamöterna i den särskilda krigsrätten skola vara tre till antalet, lärer det i rättegångsbalken förekommande uttrycket den som i rätten ytterst sitter kunna komma till användning. Bibehålles bestämmelsen om två ledamöter i rätten kan måhända uttrycket bisittaren i rätten nyttjas.

15 §.

Lagrådet:

Att Konungen äger befogenhet att för befattningshavare vid domstolar utfärda instruktionella föreskrifter behöver icke i lag uttalas. Nödiga ändringar i hovrätternas arbetsordningar behöva exempelvis intet stöd i ett lagstadgande sådant som det i förevarande paragraf givna. Utan stöd i krigslagarna har ju också utfärdats gällande instruktion för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler. Såvitt upplyst är det eljest endast erforderliga föreskrifter om allmän åklagares tjänstgöringsskyldighet i militära mål, man vid paragrafens avfattning haft i sikte. Till utfärdande av dylika föreskrifter skulle enligt lagrådets vid 7 § gjorda hemställan särskilt bemyndigande i lagen

givas Konungen. Vinner denna hemställan beaktande, bör enligt lagrådets mening förevarande paragraf desto hellre utgå som den kan väcka föreställning att den innebär vidsträcktare befogenhet att giva verkställighetsföreskrifter än eljest beträffande rättegångslag gäller.

Övergångsbestämmelserna.

Lagrådet:

Bestämmelsen i andra punkten av första stycket synes icke stå väl samman med föreskriften i 23 kap. 6 § rättegångsbalken. Det kan ock inträffa att mål av invecklad och vidlyftig beskaffenhet slutligt handlagts så nyss före den 1 januari 1934 att det icke är möjligt eller rimligen kan fordras att målet avdömes före lagens ikraftträdande. Man lär icke hava anledning förmoda annat än att krigsrätterna skola i den mån det är möjligt avveckla hos dem anhängiga mål innan den nya lagen träder i kraft. Det hemställes alltså att ifrågavarande punkt måtte uteslutas. Vinner denna hemställan beaktande, bör styckets första punkt givas det innehåll att mål, som före den nya lagens ikraftträdande inkommit till krigsrätt, men icke därförinnan av samma rätt avgjorts, skall överlämnas till den domstol som enligt nya lagen är behörig upptaga målet.

I följd av bestämmelsen i första punkten av andra stycket kommer krigshovrätten med all sannolikhet att fungera någon tid efter den nya lagens ikraftträdande. Med hänsyn härtill och då samma styckes andra punkt strängt taget saknar tillämplighet, hemställes att sistnämnda punkt måtte uteslutas och första punkten vidgas att avse jämväl mål som före lagens ikraftträdande avdömts av krigsrätt eller befälhavare.

Skulle efter det krigshovrätten upphört besvär som avses i 66 § krigsdomstolslagen anföras över något före den nya lagens ikraftträdande meddelat beslut, läser efter allmänna rättsgrundsatser få lösas frågan vilken hovrätt målet tillkommer. Anses detta icke lämpligt, kunde den regel meddelas att för dessa fall Svea hovrätt skall vara krigsöverdomstol.

Ur protokollet:
Ragnar Kihlgren.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 17 mars 1933.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars-, social- och finansdepartementen anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Schlyter, lagrådets den 14 mars 1933 avgivna utlåtande över det den 10 februari 1933 till lagrådet remitterade förslaget till lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden:

»Lagrådet har i sitt utlåtande funnit sig böra med hänsyn till konstitutionella betänkligheter avstyrka att det remitterade lagförslaget förelägges riksdagen. Vål har lagrådet ansett hinder icke möta mot att i kriminallagsordning vidtaga lagändring, varigenom inskränkning sker i den omfattning, i vilken jurisdiktion i militära mål utövas av specialdomstolar. Lagrådets erinran avser i stället det förhållandet, att i förslaget termen krigsdomstol tages i anspråk för att beteckna allmän domstol, när den har att handlägga militära mål med tillämpning av lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes jämte den nu föreslagna nya lagen. Denna anordning har lagrådet funnit ägnad att föranleda tveksamhet i fråga om innebörden av sådana grundlagsstadganden, vari uttrycket krigsdomstol jämväl förekommer. Å andra sidan har, vid prövning huruvida svårigheterna kunde undanröjas genom att förläna förslaget en annan läggning, lagrådet även mot det tidigare utkastet framställt åtskilliga anmärkningar av innebörd att ej heller den däri anvisade utvägen ledde till ett tillfredsställande resultat. — Även den teknik för reglering av det förevarande ämnet, som genom förslaget kommit till användning, har föranlett vissa allmänna erinringar från lagrådets sida av innebörd att tolkningssvårigheter kunde uppstå vid lagens tillämpning. De i detta hänseende anförda betänkligheterna har dock lagrådet funnit, om än allvarliga nog, måhända böra, i betraktande av att det gällde en mera provisorisk reglering, icke tillmätas avgörande vikt, därest det av rättsprincipiella eller statsfinansiella grunder ansåges angeläget att omedelbart vidtaga

en reform, genom vilken den militära rättsskipningen i stort sett underlades de allmänna domstolarna.

Vad lagrådet sålunda anfört har jag icke funnit utgöra tillräcklig anledning att underlåta tillstyrka det remitterade förslagets framläggande för riksdagen. Även i fråga om de konstitutionella betänkligheterna torde gälla vad lagrådet i fråga om den i förslaget använda tekniken uttalat därom att de anförda betänkligheterna ej borde tillmätas avgörande vikt. Jag har för övrigt svårt att föreställa mig att tolkningssvårigheterna verkligen skulle bliva av praktisk betydelse. Vad särskilt grundlagstolkningen beträffar torde, därest även riksdagen ansluter sig till den i remissprotokollet uttalade uppfattningen, ett ytterligare moment vinnas av beskaffenhet att kunna tjäna till ledning vid tolkningen av hithörande bestämmelser.

Att för undanröjande av de tolkningssvårigheter lagrådet befarat falla tillbaka på det tidigare utkastet och ej låta uttrycket krigsdomstol omfatta jämväl allmän domstol vid dess utövning av militär jurisdiktion synes icke vara lämpligt. I själva verket är det mycket svårt att undvara den sammanfattande beteckningen krigsdomstolar, då man — såsom i det remitterade förslaget skett — vid sidan om rådhusrätter och häradsrätter även i fredstid låter en särskild krigsrätt (vid kustflottan) äga bestånd. Därjämte bör erinras om det också av lagrådet påpekade förhållandet, att det remitterade förslagets ståndpunkt i denna del är ägnad att skapa bättre klarhet i vilken mån lagen om krigsdomstolar samt andra lagar och författningar fortfarande äga giltighet. Lagrådet uttalar i detta avseende att förslagets uttryckssätt, betraktat såsom ett rent terminologiskt grepp, har bestämda fördelar framför det i utkastet använda ur den synpunkten att det möjliggör en avfattning av lagen, som underlättar bedömandet av vad allmän domstol har att iakttaga vid handläggning av militära mål. Härtill kommer att det remitterade förslaget har företräde även därutinnan att det, med min uppfattning i tolkningsfrågan, ej inverkar på tillämplighetsområdet för bestämmelserna i § 20 regeringsformen, i det att högsta domstolen intill dess grundlagen hinner ändras kommer att behålla de militära bisittarna i de militära målen, liksom ej heller någon förskjutning sker av gränsen mellan riksdagens båda ombudsmäns kompetensområden. Sistnämnda omständighet har av lagrådet framhållits såsom en förtjänst hos det remitterade förslaget i jämförelse med utkastet.

I detta sammanhang vill jag i anledning av lagrådets anmärkning därom, att i remissprotokollet ej anförts något positivt argument för bibehållandet av det militära inslaget i högsta domstolen sedan det avskaffats i de lägre instanserna, erinra om mitt i protokollet gjorda uttalande att, enär muntlig förhandling ej förekommer i högsta instansen, militärer ej kunna där tillkallas för att höras såsom sakkunniga. Denna omständighet har, då tidigare inom riksdagen varit fråga om avskaffande av de militära ledamöterna i högsta domstolen, anförts såsom grund för deras bibehållande (se första kammarens protokoll 1920 nr 52 s. 25). Emellertid har, på sätt av remissprotokollet framgår, min avsikt varit, att representationen för den militära sakkunskapen endast skulle äga bestånd intill dess ändring i § 20 regeringsformen kunde ske. De av lagrådet

framställda erinringarna synas utgöra ett skäl, utöver dem som eljest tala för de militära ledamöternas uteslutande ur högsta domstolen, att redan för årets riksdag framlägga förslag till ändring av sagda lagrum i sådant syfte, och därigenom sätta riksdagen i stånd att samtidigt pröva jämväl denna fråga. Antager riksdagen ett grundlagsändringsförslag som utgår från att uttrycket krigsdomstolar i § 20 regeringsformen har samma innebörd som enahanda uttryck i en samtidigt av riksdagen antagen allmän lag, håller jag för uteslutet, att vare sig högsta domstolen eller någon av riksdagens ombudsmän skulle kunna tänkas komma att giva sagda uttryck en annan tolkning. Efter en dylik såsom vilande antagen grundlagsändring bör alltså varje grund till farhåga för att genom nu ifrågavarande lagförslags antagande 'landets högsta domstol och riksdagens ombudsmän skulle ställas inför ömtåliga och svårlösta konstitutionella problem i fråga om former eller kompetensgränser för sin verksamhet', vara undanröjd. Att de militära bisittarna kvarbliva i högsta domstolen vid handläggning av de från krigsdomstolarna fullföljda målen tills grundlagsändringen hinner fastställas, medan de omedelbart försvinna ur de lägre instanserna, anser jag på förut anförda skäl icke innebära någon olägenhet.

De erinringar lagrådet framställt mot förslaget särskilda stadganden beröra icke de grunder varpå förslaget bygger. Den föreslagna domstolsorganisationen, forumreglerna, åklagarorganisationen, ordningen för auditörsgöromålens ombesörjande, rättegångsförfarandet samt sättet för målens anhängiggörande och för den militära sakkunskapens tillgodogörande ha av lagrådet i princip lämnats utan erinran.

Beträffande de jämkningar och kompletteringar av mera saklig natur varom lagrådet i särskilda fall hemställt hänvisar jag till det i lagrådet förda protokollet. I fråga om flertalet av dem har vad lagrådet anfört synts mig böra vinna beaktande, och har jag i enlighet därmed vidtagit de ändringar i eller gjort de tillägg till de särskilda stadgandena varom lagrådet hemställt. I vissa fall ha de vidtagna ändringarna, på sätt av det följande framgår, ansetts böra föranleda ytterligare jämkningar i förslaget.

I samband med den ändring i 1 § i förslaget som föranledes av det ökade antalet ledamöter i den särskilda krigsrätten har en ändring jämväl i 14 § ansetts böra vidtagas. Den av lagrådet i fråga om denna paragraf framställda erinran vinner därigenom beaktande.

Vad två av lagrådets ledamöter anfört därom att häradsrätt ej borde ifrågakomma som krigsdomstol, att möjligheten att inrätta särskild krigsrätt i stället borde utvidgas samt att Svea hovrätt borde utgöra krigsöverdomstol för hela riket är grundat på skäl som redan i mitt yttrande till statsrådsprotokollet för den 10 nästlidne februari bemötts och torde därför ej kräva förnyat övervägande.

Därest den särskilda krigsrätten förstärkes med ytterligare en ledamot, torde de skäl som lagrådet anfört till stöd för en utvidgning av bestämmelserna i 4 § om de allmänna domstolarnas kompetensområde i militära mål i tillämpliga delar kunna åberopas även i fråga om den särskilda krigsrätten. I en-

lighet härmed torde 4 § böra givas den avfattning att domstol — vare sig allmän domstol eller särskild krigsrätt — i militärt mål däri talan om ansvar föres äger jämväl om annan brottslighet av den tilltalade samt om medgärningsman eller delaktig i hans brottslighet ävensom i anledning av talan som av tilltalad föres om falsk angivelse rannsaka och döma i fall där behörighet i sådant hänseende enligt allmän lag eller författning tillkommer allmän domstol.

Vad angår lagrådets förslag att samma behörighetsvillkor som för närvarande enligt 33 § krigsdomstolslagen gälla för krigsfiskal vid annan krigsrätt än fältkrigsrätt även borde uppställas för åklagare vid särskild krigsrätt, torde visserligen därigenom större kompetenskrav komma att ställas på denne åklagare än på övriga åklagare i militära mål, men ett stadgande i den riktning lagrådet avsett torde dock ej böra möta betänkligheter, därest det givas den innebörd att till åklagare vid särskild krigsrätt ej må förordnas annan än den som fullgjort vad författningarna föreskriva såsom villkor för att nyttjas i domarämbete eller som är åklagare i militära mål vid allmän under rätt. Ett stadgande av sådant innehåll har fogats till 7 § i förslaget.

Då jag med anledning av lagrådets i sådant hänseende framställda erinran anser 15 § i förslaget böra utgå, följer därav att till 7 § bör fogas ett tillägg avseende det delvis av lagrådet jämväl berörda fall att vid allmän under rätt som har att upptaga militära mål finnas åklagare med skilda distrikt.

Med anledning av lagrådets erinran därom att det icke syntes lämpligt att de i 6 § omförmälda befattningshavarna på sätt förslaget innebure skulle komma att lyda under strafflagen för krigsmakten har till samma paragraf fogats ett stadgande om att sådan befattningshavare ej skall lyda under nämnda lag.

Beträffande det av lagrådet gjorda påpekandet av angelägenheten att löneförmånerna för ifrågavarande befattningshavare ej tillmätas med alltför stor njugghet torde denna synpunkt vara tillfredsställande tillgodosedd i det statförslag om vars framläggande för riksdagen jag senare i dag kommer att hemställa.

Med hänsyn till stadgandet i § 9 andra stycket militär bestraffningsförfordning att, då mål hänskjutes till krigsrätt, den befälhavare som föranstaltar om krigsrättens sammankallande samtidigt skall till rättens ordförande överlämna bestyrkt avskrift av förhörsprotokollet och angivelseskriften eller den anmälan rörande brottet som eljest avgivits m. m., torde tillräcklig garanti finnas för att rättens ordförande skall få del av handlingarna så tidigt att han kan fullgöra den uppgift som enligt 10 § i förslaget avses skola åvila honom. Det har fördenskull ej synts erforderligt att på sätt lagrådet hemställt i förslaget upptaga föreskrifter av samma eller liknande innebörd, utan torde 53 § krigsdomstolslagen böra gälla oförändrad.

Förutom de av lagrådet framställda mera sakliga erinringarna mot förslagens detaljer som i det föregående berörts ha jämväl en del anmärkningar av huvudsakligen formell natur av lagrådet framställts, vilka avsett undanröjandet av brister som enligt lagrådets mening skulle bliva en följd av den

teknik för reglering av det förevarande ämnet som genom förslaget kommit till användning. Härvid syftar lagrådet huvudsakligen på den ovisshet som skulle komma att uppstå om räckvidden av den hänvisning i fråga om rättegången i militära mål som i 2 § i förslaget gjorts till den nuvarande krigsdomstolslagen, en ovisshet som lagrådet förmenar skulle göra sig gällande även i andra fall än dem som vid detaljgranskningen särskilt framhållits. Visserligen har jag icke kunnat undgå att finna de svårigheter vid tolkningen härutinnan som lagrådet framhållit något överdrivna, och lagrådet har såsom förut påpekats jämväl uttalat att de i detta avseende anförda betänkligheterna måhända, i betraktande av att det gällde en mera provisorisk reglering, icke borde tillmätas avgörande vikt. Jag har likväl ansett angeläget att söka undanröja dessa svårigheter i den mån de med fog kunna tänkas uppstå. För sådant ändamål ha icke blott i de av lagrådet angivna fallen kompletterande och förtydligande bestämmelser intagits utan även, i samband därmed, ytterligare förtydliganden i vissa stadganden införts, så att numera fullständiga bestämmelser i förslaget givits såväl beträffande forumreglerna i militära mål som i fråga om ordningen för målens anhängiggörande, bestämmande av tid och plats för rättens sammanträden, erforderligt antal ledamöter för domföret m. m. Därefter återstående föreskrifter i krigsdomstolslagen, vilka fortfarande skola vara tillämpliga på grund av hänvisningen i 2 § i förslaget, torde, ehuru ej alltför fåtaliga, dock icke med fog kunna påstås vålla större svårigheter vid tolkningen än de skulle gjort, om de i sin helhet intagits i den föreslagna lagen.

Av lagrådet föreslagna redaktionella ändringar ha vidtagits utom såvitt angår 1 § första stycket.»

Föredraganden hemställer härefter att förslaget till *lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes* med däri nu vidtagna ändringar måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

H. Stefenson.